

दिगो विकास लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा संसद्को भूमिका

संसदीय हातेपुस्तका

दिगो लक्ष्यहरु

विकासका

<p>१ गरिबीको अन्त्य</p>	<p>२ भोकमरीको अन्त्य</p>	<p>३ स्वस्थ र समुन्नत समाज</p>	<p>४ गुणस्तरीय शिक्षा</p>
<p>५ लैङ्गिक समानता</p>	<p>६ स्वच्छ पानी तथा सरसफाई</p>	<p>७ स्वच्छ ऊर्जामा सहज पहुँच</p>	<p>८ मर्यादित रोजगार तथा आर्थिक वृद्धि</p>
<p>९ उद्योग पूर्वाधार र नवीन सिर्जना</p>	<p>१० असमानता न्यूनीकरण</p>	<p>११ दिगो सहर र समुदायहरु</p>	<p>१२ जिम्मेवारपूर्ण उपभोग तथा उत्पादन</p>
<p>१३ जलवायु परिवर्तनमा तत्काल पहल</p>	<p>१४ जलमृत्तिको जैविक विविधताको संरक्षण</p>	<p>१५ जमिनमाथिको जैविक विविधताको संरक्षण</p>	<p>१६ शान्ति, न्याय र सशक्त निकाय</p>
<p>१७ लक्ष्य प्राप्तिका लागि साझेदारी</p>			

भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको विश्वव्यापी संस्था (गोप्याक)

भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको विश्वव्यापी संस्था (गोप्याक)ले सन् २००२ देखि आफ्नो देशभित्र र विश्वव्यापीरूपमा भ्रष्टाचारलाई नियन्त्रण गर्न चाहने सहविचार भएका सांसदहरूको सञ्जाल स्थापना गरेको छ । विश्वभरिका ५७ संसदहरूमा शाखा रहेको गोप्याकले क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सांसदहरूबीच सहयोग, ज्ञान र विचारको आदानप्रदान गर्न सहयोग गर्दछ । यसका अतिरिक्त, अधिकांश देशमा शाखाहरूले दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा मुख्य प्रभाव रहने मुद्दाका रूपमा रहेको भ्रष्टाचारको सवालमा राजनीतिक सीमा पार गरी सहकार्य गर्न सबै राजनीतिक दलका सांसदहरूलाई अवसर प्रदान गर्दछन् ।

www.gpopacnetwork.org

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम (यूएनडीपी) सन् १९६५ देखि संयुक्त राष्ट्रसङ्घको प्रमुख विकास निकायको रूपमा रहँदै आएको छ । ६० भन्दा बढी राष्ट्रिय संसदहरूसँग सहकार्य गरिरहेको यूएनडीपी विश्वमा संसदीय सहयोग परियोजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने सबैभन्दा ठूलो निकाय हो । दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयन गर्ने आफ्नो कार्यादेश पूरा गर्न राष्ट्रिय र उप-राष्ट्रिय दुवै तहमा संसदहरूलाई प्राविधिक विशेषज्ञता, आपसी ज्ञानको आदानप्रदान र उच्च गुणस्तरको प्रकाशन र ज्ञानको सिर्जना मार्फत सहयोग गर्न यूएनडीपी समर्पित छ ।

www.undp.org

इस्लामिक डेभेलपमेन्ट बैंक (आईडीबी)

सन् १९७३ मा स्थापना भएको इस्लामिक डेभेलपमेन्ट बैंक (आईडीबी) उल्लेखनीय रूपमा इस्लामिक जनसङ्ख्या भएका राष्ट्रहरूमा विकासलाई सहयोग पुऱ्याउन स्थापना गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्था हो । यस्तै, अन्य बैंकहरूभन्दा अलग आईडीबी क्षेत्रीय होइन र यसको सदस्यता युरोप, अफ्रिका, मध्यपूर्व र एसियामा फैलिएको छ । आईडीबीको प्रयोजन "सदस्य राष्ट्र र मुस्लिम समुदायको आर्थिक विकास र सामाजिक प्रगतिलाई बढावा दिनु हो ।"

<http://www.isdb.org/iri/portal/anonymous/idb.faq.ar>

आभार

भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको विश्वव्यापी संस्था (गोप्याक), संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम (यूएनडीपी) र इस्लामिक डेभेलपमेन्ट बैंक (आईडीबी) यस संसदीय हातेपुस्तिकाको प्रारम्भिक मस्यौदाका प्रमुख लेखकहरू केभिन देभु र चारमाइन रोद्रिगेजप्रति आभार व्यक्त गर्छन् ।

यस हातेपुस्तिकाको सम्पादन, गोपेकका परियोजना व्यवस्थापक इमिली लेमिउ, र यूएनडीपीका समावेशी राजनीतिक प्रक्रिया कार्यक्रम विशेषज्ञ अलिभिए पिए-लभु र इस्लामिक डेभेलपमेन्ट बैंकका वरिष्ठ सदाचार (integrity) विशेषज्ञ अबदिहमीद माओले सम्पादन र तर्जुमा गरेका हुन् । अन्तिम सम्पादन यूएनडीपीका तर्फबाट जुलिया स्टेवार्ट र चार्ल्स साउभेलले गर्नु भएको हो ।

यस हातेपुस्तिका तर्जुमा गर्न सहयोग पुऱ्याउन यूएनडीपी हब फर अरब स्टेट्सले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्‍यो । एसिया प्रशान्त क्षेत्रका लागि यूएनडीपी बैंकक रिजनल हबले मुख्य सरकारी कार्यसम्बन्धी विशेषज्ञ डोइना गिमिसीको कार्यमार्फत आफ्नो क्षेत्रको सान्दर्भिक अनुभव बाँड्ने काम गर्‍यो ।

यो हातेपुस्तिका देहाय व्यक्तिको अमूल्य योगदानवीना पूर्ण हुने थिएन : डा गेभिन वुड्स, अध्यक्ष, गोप्याक संसदीय निगरानीसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कार्यदल, गोप्याक मुख्य कार्यकारी अधिकृत आकाश महाराज र गोप्याक कार्यक्रम समितिका सदस्यहरू : डा. नासेर अल साने, पउला बेरटोल, जोन हाइड, रोमी गौचन थकाली, म्यारी किड र माननीय ओसेइ केइ-मेनसाह-बोनसु; र प्याट्रिक कुलियर्स जोस डे ला हाय, अकन एल-सेबलानी, क्लेयर काब्रोल, ज्यासन ग्लक, जुलिया केउटजेन, बिलजान लेडेननिकन, मेलिसा सलयाक-भिर्क, नाटालिय सफी, निका सइदी, म्याड्स होभ, स्यान्ड्रा लोपेज, सेबासटियन भाउजेले र काउटार जेरोउआली (यूएनडीपी) र जाँ-नोइ ल्यान्ड्री (ओपन नर्थ) ।

अन्त्यमा, गणतन्त्र इन्डोनेसियाको जनपरामर्श सभाको प्रतिनिधि सभाले उपसभामुख र गोप्याकका अध्यक्ष डा. फदी जोन र संसदीय कर्मचारीहरू हेरिनोयो एडी अङ्गोरो र इन्दाह रेट्नोअस्तुतीमार्फत बहुमूल्य योगदान दियो । त्यस्तै योगदान वेस्टमिन्स्टर फाउन्डेसन फर डेमोक्रेसी र इन्डोनेसियाको जकार्तामा ३० देखि ३१ अगस्ट, २०१६ मा भएको नमुना कार्यशालामा सहभागी भएका १२ देश प्रतिनिधित्व गर्ने सांसद र विज्ञहरू आफ्नो विचार र अनुभवहरूको योगदान दिए ।

(नोट: प्रस्तुत सामग्री यूएनडीपी नेपालले अङ्ग्रेजी संस्करणबाट अनुवाद गरेको हो, यसमा कुनै शब्द-शब्दावली बुझ्न समस्या भए अङ्ग्रेजी संस्करण हेर्न हुन अनुरोध छ - प्रकाशक)

प्रावकथन

दिगो शान्ति र विकास पृथ्वी र मानवताको भविष्यका लागि अत्यावश्यक छन् । यो अन्तर्दृष्टि दिगो विकासका लागि सन् २०३० एजेन्डा (एजेन्डा २०३०)मा प्रस्तुत गरिएको छ, जसको उद्देश्य गरिबीको अन्त्य गर्नु, शान्तिपूर्ण समाजको निर्माण गर्नु, समृद्धि र जनताको कल्याणको प्रवर्द्धन गर्नुका साथै वर्तमान र भविष्यको पुस्ताका लागि वातावरणको संरक्षण गर्नु रहेको छ । न्यूयोर्कमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सदस्य राष्ट्रहरूले सन् २०१५ मा सर्वसम्मत रूपमा त्यसलाई पारित गरे अनुसार राज्यहरूले सो महत्वकांक्षी र रूपान्तरणजन्य दिगो विकासका लक्ष्यहरू (एसडीजी)लाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा परिणत गर्न, त्यसका लागि आवश्यक स्रोत जुटाउन र सफल कार्यान्वयनका लागि नागरिक समाज र निजी क्षेत्रसँग आवश्यक साभेदारी निर्माण गर्न आवश्यक छ ।

एसडीजीको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउने र त्यसको अनुगमन गर्ने कार्यमा सांसदहरूको उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गर्ने अवसर तथा संवैधानिक दायित्व छ । एजेन्डा २०३० घोषणापत्रले "कानुनको तर्जुमा र बजेटको अवलम्बनमार्फत राष्ट्रिय सांसदहरूको अत्यावश्यक भूमिका र हाम्रा प्रतिबद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नेमा उनीहरूको भूमिका" लाई स्वीकार गर्दछ । सांसदका सदस्यहरू जनता र राज्यका संयत्रहरूबीच सेतुको रूपमा काम गर्ने र कोही पनि नछुटेको सुनिश्चित गर्न जनताकेन्द्रित नीति तथा कानुनहरूको प्रवर्द्धन र अवलम्बन गर्ने विशिष्ट स्थानमा उभिएका छन् ।

एजेन्डा २०३० को सफल कार्यान्वयनका लागि समावेशी राजनीतिक प्रक्रिया र जिम्मेवार, प्रभावकारी र जवाफदेहि संस्थाहरूमार्फत एकीकृत अवधारणा, साभेदारी र सहभागिता आवश्यक हुन्छ । एसडीजीहरूको योजना, बजेट, कार्यान्वयन र त्यसलाई हासिल गर्ने तर्फको प्रगति मूल्याङ्कनका लागि र यी प्रयासहरूको जनता, विशेषगरी महिला र सीमान्तकृत तथा सुविधाबाट बञ्चित समूहहरूको जीवनमा परेको प्रभावको समीक्षाका लागि समाधानहरूको पहिचान गर्न देशहरूबीच अन्तर्राष्ट्रिय तथ क्षेत्रीय अनुभवको आदानप्रदानको आवश्यकता पर्छ ।

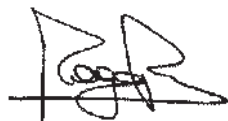
भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको विश्वव्यापी संस्था, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम र इस्लामिक डेभलपमेन्ट बैंकले विकसित गरेको यो हातेपुस्तिका एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा सांसद र सांसदका कर्मचारीहरूलाई प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न मद्दत गर्न सक्ने, प्रयोग गर्न सहज स्रोत पुस्तिकाका रूपमा निर्माण गरिएको छ । यसले एजेन्डा २०३० को परिचय दिनुका साथै विश्वभरिका असल अभ्यास र साधनहरू समावेश गरेको जसलाई राष्ट्रिय परिस्थिति अनुरूप आवश्यकता अनुसार अनुकूलन गर्न सकिन्छ ।

एसडीजीहरूले पृथ्वीमा हाम्रो साभ्ना भविष्यका बारेमा समावेशी संवादमा संलग्न हुने समाजहरूका लागि अवसर प्रदान गर्दछ । यो संवादको सहजीकरणमा सांसदहरूले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न सक्छन् । त्यसैकारण हामी विश्वभरिका सांसदहरूलाई यो हातेपुस्तिकालाई एजेन्डा २०३० मा संलग्नतालाई प्रवर्द्धन गर्ने एउटा व्यावहारिक साधनको रूपमा प्रयोग गर्न आमन्त्रण गर्दछौं ।

भवदीय

डा फइली जोन
अध्यक्ष, भ्रष्टाचारविरुद्ध सांसदहरूको
विश्वव्यापी संस्था
उप-सभामुख, प्रतिनिधि सभा,
इन्डोनेसिया

म्यागाडी मार्टिनेज-सोलिमान
संयुक्त राष्ट्रसङ्घ, सहायक महासचिव
सहायक प्रशासक र नीति तथा कार्यक्रम
सहयोग विभागका निर्देशक,
यूएनडीपी

डा अब्दुल रज्जाक
खलिल लखविदी
निर्देशक, ग्रुप इन्टिग्रिटी अफिस,
इस्लामिक डेभलपमेन्ट बैंक

विषयसूची

सारसंक्षेप	१०
१. संसद र दिगो विकासका लक्ष्यहरूबीचको मिलनविन्दु	१२
क. संसद र दिगो विकास	१२
ख. २०३०को एजेन्डामा सांसदहरूको समावेशीकरण	१४
ग. सांसदको लक्ष्य : दिगो विकास लक्ष्य नं १६	१६
विचारणीय प्रश्नहरू	१६
<hr/>	
२. विकास प्रभावकारितामा संसदको भूमिका र दिगो विकासका लक्ष्यहरू	१७
विचारणीय प्रश्नहरू	२०
<hr/>	
३. अझ राम्रो कार्यान्वयनका लागि समन्वयकारी प्रयासहरू	२१
क. दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई प्राथमिकता दिँदै त्यसको कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकायहरूबीच समन्वय	२१
विचारणीय प्रश्नहरू	२२
ख. अन्य निगरानी निकायहरूसँग काम गर्ने	२३
विचारणीय प्रश्नहरू	२४
ग. राष्ट्रिय तथ्याङ्क निकायहरूसँग काम गर्ने	२५
विचारणीय प्रश्नहरू	२५
घ. अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय निकायहरूसँग काम गर्ने	२६
विचारणीय प्रश्नहरू	२७
<hr/>	
४. कानून निर्माण : दिगो विकासका लक्ष्यहरूका लागि सुहाउँदो वातावरणलाई सबल बनाउने	२८
क. कानून सुधारका प्राथमिकताहरूको पहिचान	२८
ख. दिगो विकासका लक्ष्यहरूसम्बन्धी कानूनको मसौदा	२९
विचारणीय प्रश्नहरू	३१
<hr/>	
५. दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनका लागि बजेट	३२
क. राज्यको बार्षिक बजेट	३३
विचारणीय प्रश्नहरू	३५
ख. दिगो विकासका लक्ष्यबजेट र खर्चहरूको निरीक्षण	३६
विचारणीय प्रश्नहरू	३८

६. दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन	३९
क. दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनको समितिमार्फत निगरानी	३९
विचारणीय प्रश्नहरू	४२
ख. संसदीय सोधपुछ	४२
विचारणीय प्रश्नहरू	४४
ग. प्रश्नोत्तर समय र जवाफको माग	४४
विचारणीय प्रश्नहरू	४५

७. प्रतिनिधित्व : नागरिकहरूको संलग्नता र सार्वजनिक सहभागिताको सहजीकरण	४६
क. सहभागितामूलक कानून निर्माणको प्रवर्द्धन	४८
विचारणीय प्रश्नहरू	४९
ख. सहभागितामूलक बजेट निर्माणको सहजीकरण	५०
विचारणीय प्रश्नहरू	५०
ग. कानून र नीतिहरूको कार्यान्वयनको अनुगमनमा नागरिकको योगदान	५१
विचारणीय प्रश्नहरू	५२
घ. स्थानीय तहमा सहभागितामूलक दिगो विकासका लक्ष्य कार्यान्वयनको सहजीकरण	५२
विचारणीय प्रश्नहरू	५३

८. एसडीजीहरूको स्थानीयकरणमा संसद्को भूमिका	५४
विचारणीय प्रश्नहरू	५५

९. संसद्का कर्मचारीको भूमिका	५६
विचारणीय प्रश्नहरू	५७

१०. संसदीय राजनीतिक दलगत समूहहरूको भूमिका	५८
क. दलगत समूहहरू	५८
ख. अन्तर-पार्टी समूहहरू	५९
विचारणीय प्रश्नहरू	५९

११. सांसद र कर्मचारीहरूको दिगो विकासका लक्ष्यहरूसम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि	६०
विचारणीय प्रश्नहरू	६२

सारसंक्षेप

यो हातेपुस्तिका सांसदहरूका लागि दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा संसदीय संलग्नतालाई प्रवर्द्धन गर्ने साधनका रूपमा तर्जुमा गरिएको हो ।

दिगो विकासका लक्ष्य (एसडीजी) हरूलाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सबै १९३ सदस्य राष्ट्रहरूले २५ डिसेम्बर २०१५ मा पारित गरेका हुन् । यी लक्ष्यहरू सहस्राब्दी विकासका लक्ष्य (सन् २००० देखि २०१५ सम्म लागु भएका) हरूको सिकाइमाथि निर्भर हुँदै सबै देशहरूमा आर्थिक तथा सामाजिक विकासको अफ बढी दिगो माध्यमहरूको स्थापना गर्न विश्वव्यापी दीर्घकालीन विकासका उद्देश्यहरूलाई परिभाषित गर्दछन् । सामूहिक रूपमा एजेन्डा २०३० नाम दिइएको यी नयाँ विश्वव्यापी लक्ष्यहरू १ जनवरी २०१६ बाट लागु भएका हुन् र सन् २०३० सम्ममा हासिल गरिसकिने लक्ष्य लिइएको छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

- लक्ष्य १. गरिबीका सबै प्रकारलाई सबैतिरबाट अन्त्य गर्ने ।
- लक्ष्य २. भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र सुधारिएको पोषण हासिल गर्ने र दिगो कृषि प्रवर्द्धन गर्ने ।
- लक्ष्य ३. स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने र सबैका लागि सबै उमेरमा सुख-स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्ने ।
- लक्ष्य ४. सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र आजीवन सिकाईका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।
- लक्ष्य ५. लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला तथा युवतीलाई सशक्त बनाउने ।
- लक्ष्य ६. सबैका लागि पानी र सरसफाइको उपलब्धता र दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
- लक्ष्य ७. सबैका लागि सुलभ, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक ऊर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- लक्ष्य ८. स्थिर, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि, र सबैका लागि पूर्ण, र उत्पादक रोजगार तथा मर्यादित कामको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- लक्ष्य ९. जुभारू/उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण गर्ने, समावेशी र दिगो औद्योगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्ने र नवीनतालाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- लक्ष्य १०. देशभित्र र देशहरूबीचको असमानता कम गर्ने ।
- लक्ष्य ११. सहर र मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, जुभारू/उत्थानशील र दिगो बनाउने ।
- लक्ष्य १२. दिगो उपभोग र उत्पादनका प्रवृत्ति सुनिश्चित गर्ने ।
- लक्ष्य १३. जलवायु परिवर्तन र यसका प्रभावहरूसँग जुझ्न तत्काल कदम चाल्ने^१ ।
- लक्ष्य १४. दिगो विकासका लागि महासागर, समुद्र र समुद्रीय स्रोतको संरक्षण र दिगो प्रयोग गर्ने ।
- लक्ष्य १५. स्थलीय पर्यावरण प्रणालीको संरक्षण, पुनःस्थापित र प्रवर्द्धन गर्ने, वनहरूको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण नियन्त्रण गर्ने, जमीनको क्षयीकरण रोक्ने र उल्टाउने, र जैविक विविधतामाथिको विनाश रोक्ने ।
- लक्ष्य १६. दिगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैका लागि न्यायमा पहुँच प्रदान गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी निकायहरूको विकास गर्ने ।
- लक्ष्य १७. कार्यान्वयनका माध्यमहरूलाई सुदृढ गरी दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साभेदारीलाई पुनःजीवन्त तुल्याउने ।

१. जलवायु परिवर्तनप्रतिको विश्वव्यापी प्रतिकार्यको सम्झौता-वार्ता गर्ने प्राथमिक अन्तर्राष्ट्रिय, अन्तरसरकारी मञ्च जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय फ्रेमवर्क महासन्धि हो भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गर्दै ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सदस्य राष्ट्रहरूले एसडीजीहरूलाई सर्वसम्मतिले पारित गरे, जसलाई प्रत्येक देशका कार्यकारी अङ्गले अनुमोदन गरेका थिए । कुनै पनि देशमा त्यसलाई हासिल गरिनुछ भने सो देशको संसदले उल्लेखनीय र सुसूचित भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । एसडीजीका लागि कानुनी आधार तयार गर्न अवलम्बन (वा संशोधन) गरिने कानूनहरूको संसदले समीक्षा र अनुमोदन गर्नुपर्छ । एसडीजीहरूको कार्यान्वयनका लागि रकम विनियोजन गर्ने राज्यको वार्षिक बजेट संसदले पारित गर्नुपर्छ । संसदले सरकारले गरेको एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको पनि अनुगमन गरी त्यो राष्ट्रिय र स्थानीय सन्दर्भ सुहाउँदो रहेको सुनिश्चित गर्नुपर्छ ।

यस हातेपुस्तिकाका उद्देश्यहरू तीन तहका रहेका छन् :

- सांसदहरूलाई एसडीजीहरूका बारेमा थप सूचित गर्ने;
- एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा संसद र सांसदहरूले कसरी आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्नसक्छन् भन्ने बारेमा उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्ने; र
- एसडीजीहरूलाई हासिल गर्नमा संलग्नताको आफ्नो विद्यमान क्षमता आँकलन गरी त्यसलाई सुधार गर्न प्रयोग गर्नसक्ने स्रोत-साधन संसद र सांसदहरूलाई उपलब्ध गराउने ।

यो हातेपुस्तिकाको सुरुवात एसडीजीहरूको पुनरावलोकन र त्यो सांसदहरूका लागि किन सान्दर्भिक छ भन्ने बाट हुन्छ । यसले संसदमा विचारार्थ प्रस्तुत हुने लगभग सबै मुद्दाहरू किन एसडीजीहरूसँग सम्बन्धित छन् भन्ने कुराको स्पष्ट उदाहरण प्रदान गर्छ । एसडीजीहरूसम्बन्धी संलग्नतालाई संसद, यसका कर्मचारी र सदस्य (सांसद)हरूको दैनिक कार्यको महत्वपूर्ण अंशका रूपमा बुझिने छ भन्ने कुरा हातेपुस्तिकाले देखाउनेछ ।

संसदका मुख्य कामकारबाहीहरू कानून निर्माण, निगरानी (बजेटसम्बन्धी कानून पारित गर्ने र त्यसको कार्यान्वयनको लेखाजोखा गर्नेसहित) र प्रतिनिधित्वको समीक्षाका आधारमा हातेपुस्तिकाले आफूले प्रतिनिधित्व गर्ने नागरिकका लागि सक्रिय रूपमा परिणाम दिन र एजेन्डा २०३० र एसडीजीहरूको कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्न विश्वका विभिन्न भागमा सांसदहरूले प्रयोग गरिरहेको खास पद्धति र साधनहरूका बारेमा विस्तृत रूपमा छलफल गर्नेछ । यी मुख्य कामकारबाहीप्रति नवीन अवधारणाहरूमाथि प्रकाश पारिएको छ ।

अन्ततः हातेपुस्तिकाले राजनीतिक प्रणालीभित्र एसडीजीहरूको बृहत कार्यान्वयनमा संसद र सांसदहरू कहाँ अटाउँछन् भन्ने कुरालाई हेर्दछ । राज्यको लेखापरीक्षक वा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय जस्ता अन्य कार्यान्वयन गर्ने संस्थाहरूसँग काम गर्ने कुरालाई लिएर विमर्श गरिएको छ । संसद एउटा बृहत सामाजिक व्यवस्थाको अंशको रूपमा सञ्चालित हुने हुँदा हातेपुस्तिकाले संसदका कर्मचारी, नागरिक समाज, राजनीतिक दल र सञ्चार माध्यम जस्ता अन्य पात्रहरूलाई एसडीजीहरू अझ राम्रोसँग हासिल गर्न कसरी संलग्न गराउन सकिन्छ भन्ने बारेमा विचार गर्दछ ।

प्रत्येक संसद र यसका सांसदहरूले आफू काम गर्ने राजनीतिक परिस्थितिलाई सबैभन्दा राम्रो बुझेका हुन्छन् र एसडीजीहरूलाई साकार बनाउनमा संसदलाई सक्रिय भूमिका दिन के गर्न सकिन्छ र के गरिनुपर्छ भन्ने कुराको निर्धारण गर्न सबैभन्दा उत्तम पक्ष पनि हुन् । अन्य संसदका असल अभ्यासहरू प्रस्तुत गरेर संसदको कामका लागि अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डमाथि छलफल गर्दै हातेपुस्तिकाले यस निकायले आफ्नो कार्यादेश कसरी सबैभन्दा उत्कृष्ट ढङ्गबाट पूरा गर्नसक्छ भन्ने बारेमा मुख्य पात्रहरूसँग छलफल सुरु गर्ने एउटा अवसर प्रदान गर्दछ ।

सरकारको क्रियाकलापहरूको निगरानीमा संलग्न हुन खास संसदहरूले अवलम्बन गरेका विभिन्न नवीन अवधारणाहरूका साथै बजेट र खर्चका अनुभवहरू प्रस्तुत गरिएका छन् । आन्तरिक जवाफदेहिता र विकास हासिल गर्ने कार्यमा संसदको भूमिकाको हकमा यीमध्ये केही असल अभ्यासहरूले "कायापलट" गरिदिने सम्भावना बोकेका छन् । उदाहरणहरूमा एमडीजीहरूसँगको अनुभव (एसडीजीहरूसँग सान्दर्भिक हुने अनुभव), वित्तीय निगरानी र एसडीजीहरूसँगका संसदीय संलग्नताको सुरुवाती कामसँग सम्बन्धित अनुभवहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

हरेक भागको अन्त्यमा प्रश्नहरूलाई शृङ्खलाबद्ध रूपमा स्व:मूल्याङ्कनका आधारका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ, जसलाई यथास्थितिको दूरी विश्लेषण गर्न प्रयोग गर्न सकिनेछ । प्रश्नहरूमा एसडीजीको कार्यान्वयनमा अग्रसक्रिय रूपमा संलग्न हुने आफ्नो क्षमता संसदहरूले कसरी सुधार गर्न सक्छन् भन्ने सुभावहरू अन्तर्निहित छन् ।

१. संसद् र दिगो विकासका लक्ष्यहरूसीचको मिलावट

क. संसद् र दिगो विकास

जनताका निर्वाचित प्रतिनिधिका रूपमा सांसदहरूको आफ्ना मतदाताका आवश्यकताहरू प्रतिबिम्बित र जवाफदेही हुने जनता केन्द्रित विकासलाई अगाडि बढाउनमा संसदले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । हालैका दशकहरूमा वातावरणीय रूपमा संवेदनशील, समावेशी वृद्धि र दिगो विकासलाई अगाडि बढाउने प्रयासहरूमा सांसदहरूलाई संलग्न गराउनुको महत्वलाई मान्यता दिने क्रम बढ्दो छ । कानून तर्जुमा, सरकारका नीति तथा कार्यक्रमको पुनरावलोकनसहित बजेटको लेखाजोखा गर्ने, आफ्ना मतदाताहरूको विचार प्रतिनिधित्व गर्ने जस्ता आफ्नो संवैधानिक कार्यादेशमार्फत सांसदहरू सबैका लागि दिगो विकास हासिल गर्ने आवश्यक जवाफदेही, समावेशी, सहभागितामूलक र पारदर्शी शासन व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने कार्यमा मूल्यवान साभेदार हुन् ।

दिगो विकासमा सांसदहरूले पुन्याउन सक्ने मूल्यवान योगदानको मान्यता विशेष महत्वपूर्ण छ किनभने अहिले विश्व २०३० एजेन्डा र त्यसको परिपूरक दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई कार्यान्वयन गर्नेतर्फ अगाडि बढिरहेको छ । २०३० एजेन्डाको घोषणापत्र एउटा उत्प्रेरक दस्तावेज हो, जसले स्पष्ट रूपमा "कसैलाई पछाडि नछोड्ने" र सबै विकास "जनता-केन्द्रित" हुने प्रतिबद्धता जनाउँदछ । उमेर, लिङ्ग, अपाङ्गता, जाति, जातीयता, मूल, धर्म वा आर्थिक वा अन्य हैसियताका बावजुद सबैको सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक समावेशीकरण प्रतिको यो प्रतिबद्धताले लक्ष्यहरूका साथै त्यसलाई हासिल गर्ने माध्यम दुवैलाई जोड दिने काम गर्दछ । यी प्रयासहरूलाई समर्थन गर्नमा सांसदहरू अग्रसक्रिय हुनसक्छन् ।

सेप्टेम्बर २०१५ मा विश्वका नेताहरू राष्ट्रहरूको समुदायलाई आगामी १५ वर्षसम्म मार्गदर्शन गर्ने एउटा महत्वाकाङ्क्षी र नयाँ दिगो विकासको एजेन्डाको थालनी गर्न न्यूयोर्कमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय दिगो विकास सम्मेलनमा भेला भए । नेताहरूले दिगो विकासका लागि २०३० एजेन्डा पारित गरे, जसलाई नयाँ समूहको १७ वटा अन्तरसम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्य (एसडीजी)हरूको साथ प्राप्त छ । एजेन्डा २०३० सन् २००० मा पारित भएको सहस्राब्दी घोषणापत्र जारी भएयता गरिएको प्रगतिलाई अगाडि बढाउँदै सहस्राब्दी विकासका लक्ष्य(एमडीजी)हरू सम्पन्न भएकै स्थानबाट सुरु गर्ने र त्यसका सफलताहरूलाई आधार बनाउँदै अझै पनि पूरा हुन नसकेका आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्न दिगो विकासका लागि साहसिलो तथा नयाँ आधार तय गर्ने छन् ।

एजेन्डा २०३० अझ बढी समावेशी, समृद्ध र समान विश्वका लागि आफ्नो अन्तर्दृष्टिमा अभूतपूर्व छ । यसले देश र समुदायहरूले सामना गरेका विकासका चुनौतीहरूको समस्त शृङ्खलालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास दिगो विकासका तीन महत्वपूर्ण आयामहरू-वातावरणीय, सामाजिक र आर्थिक पक्षमार्फत गर्दछ ।

एजेन्डा २०३०को व्यापकतालाई यो तथ्यले पनि पूर्ण बनाउँछ कि एजेन्डा र परिपूरक एसडीजीहरू विश्वव्यापीरूपमा लागु गर्न सकिने भएको बताइन्छ; कथित विकासोन्मुख देशहरूमा मात्र केन्द्रित नभई एजेन्डा २०३० ले यो अन्तरसम्बन्धित र विश्वव्यापीकृत संसार हो, र दिगो विकासका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्न सबै देशहरू अग्रसक्रिय बन्नु पदछ भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गरेको छ ।

एसडीजीहरूको कार्यान्वयन गर्नु हरेक देशको दायित्व हो र हरेक देशले आफ्नो प्रगतिको अनुगमन गरी आफ्ना सफलता र चुनौतीहरूका बारेमा विश्व समुदायलाई नियमित रूपमा अद्यावधिक गराइरहनु आवश्यक छ ।

उल्लेखनीय कुरा के छ भने पहिलाको एमडीजीहरूका केवल आठ वटा लक्ष्य, २१ वटा उद्देश्य र ४८ सूचकहरू थिए । एसडीजीहरूले चाहिँ अब विस्तृत मुद्दाहरूलाई समेट्दै १७ वटा लक्ष्य लिएको छ, जसलाई १६९ वटा उद्देश्यहरूको साथ छ । यी लक्ष्यहरूको प्रगतिको अनुगमन धेरै नयाँ सूचकहरू मार्फत गरिने छ, जसको विकास एसडीजी सूचकसम्बन्धी अन्तरनिकाय विज्ञ समूहले गरिरहेको छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयहरूले बनेको यो समूहको सचिवालय संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तथ्याङ्क महाशाखामा अवस्थित छ ।^२ एमडीजीहरूको कार्यान्वयनबाट पाठ सिक्दै यी विश्वव्यापी सूचकहरूलाई देशहरूले आफ्नै राष्ट्रिय सूचकहरूको विकास गर्नमा मार्गदर्शनका रूपमा प्रयोग गर्ने परिकल्पना गरिएको छ । यसको प्रयोजन हरेक देशलाई क्रिया/कदमका लागि आफ्ना प्राथमिकताप्राप्त लक्ष्यहरूको पहिचान गरी राष्ट्रिय रूपमा उपयुक्त सूचकहरूको विकास गर्न सक्षम बनाउनु रहेको छ र त्यसले संसदहरू समेतबाट राष्ट्रिय आधाररेखा र उपलब्धिका राष्ट्रिय लक्ष्यहरूका सम्बन्धमा भएको प्रगतिको समीक्षा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

एजेन्डा २०३० सबैका लागि लागू हुने गरी तर्जुमा गरिएको छ र त्यसमा क्रियाकलापहरूले सबैभन्दा बढी सहयोगको खाँचो रहेकाहरूलाई लक्षित गरेको सुनिश्चित गर्न कार्यान्वयनलाई वियुक्त गर्ने प्रयास गरिनुपर्छ । लक्ष्यहरूको "स्थानीयकरण" माथिको यो जोड एसडीजी कार्यान्वयनको महत्वपूर्ण र नवीन पक्ष हो, जसलाई एमडीजीहरूबाट भएको सिकाइका आधारमा विकास गरिएको हो । कार्यान्वयनप्रतिको सबैका लागि एउटै समाधानको अवधारणाको सट्टा यस पटक एसडीजीहरूलाई राष्ट्रियस्तरमा निर्धारण गरिएको सूचकहरूका साथ कार्यान्वयन र अनुगमन गरिने छ, र त्यसले विश्वव्यापी अनुगमन प्रणालीमा पृष्ठपोषण गर्नेछ । देश भित्रका जनताका खास आवश्यकताहरूलाई प्रतिबिम्बित गर्न र जनसाङ्ख्यिक, भौगोलिक, सामाजिक र आर्थिक पक्षहरूलाई ध्यानमा राख्दै त्यसलाई राष्ट्रिय विकास योजना र रणनीतिहरूमा पनि जोड्ने काम गरिन्छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

२. <http://www.scidev.net/global/sdgs/news/un-sdg-mdg-indicators-consultation.html>

यूएनडीपी मडागारस्कर

मडागारस्करमा सेप्टेम्बर २०१५ मा भएको सोसियल गृह समितमा विश्वव्यापी लक्ष्यहरू उठाउँदै युवाहरू

एजेन्डा २०३० र दिगो विकास लक्ष्यहरू: समावेशिता र बृहत स्वामित्वलाई कसरी सहज बनाइएको थियो

एमडीजीहरू अन्तर्राष्ट्रियरूपमा निर्देशित एजेन्डा हो जसले विकासप्रति "माथिबाट तल" को अवधारणालाई प्रतिनिधित्व गर्दछ भन्ने केही सरोकारवालाहरूबाट आएको आलोचनालाई सम्बोधन गर्दै २०३० एजेन्डा र एसडीजीहरूको विकास संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सदस्य राष्ट्र, संसद्, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र र सर्वसाधारण जनताबीच एउटा स्वःसचेतरूपमा खुला र समावेशी संलग्नताको पद्धतिमार्फत गरिएको हो। एमडीजीहरूको विकास तुलनात्मक रूपमा विकास विज्ञहरूको एउटा सानो समूहले गरेको थियो भने नयाँ २०३० एजेन्डालाई समावेशी सार्वजनिक तथा सरोकारवालाहरूसँग परामर्शमार्फत तर्जुमा गरिएको हो। विगतको पाठबाट सिक्दै २०३० एजेन्डा विश्वभरका जनताका आकाङ्क्षा र आवश्यकता प्रतिबिम्बित हुने गरी समावेशी सार्वजनिक र सरोकारवाला परामर्शहरूमार्फत तर्जुमा गरिएको थियो।

विगतको तीन वर्षभन्दा बढीको समयमा विश्वभरी विस्तृत परिधिका सरोकारवाहरूसम्म पुगी क्रियाका लागि प्राथमिकतासम्बन्धी उनीहरूका योगदान, विचार र धारणा सङ्कलन गर्ने प्रयास गरियो। उदाहरणका लागि, MyWorld (www.myworld2015.org) अनलाईन प्लेटफर्ममार्फत विश्वभरिका झण्डै एक करोड मानिसले एसडीजीमार्फत सम्बोधन गरिनुपर्ने मुद्दाहरूका लागि प्राथमिकताका सम्बन्धमा आफ्ना विचारहरूलाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घसमक्ष राखेका थिए। एमडीजीको कार्यान्वयनमा के कुराले काम गर्‍यो, के सुधार गर्न सकिन्छ र अबको १५ वर्षमा के गर्न बाँकी छ भन्ने बारेमा व्यवस्थित रूपले सोचविचार गर्ने प्रयासहरू भए। सो प्रक्रियाको समावेशिता र खुलापन २०३० एजेन्डा प्रति स्वामित्वको बलियो भावना निर्माण गर्नेतर्फ नियोजित थियो।

ख. एजेन्डा २०३० मा सांसद्हरूको समावेशीकरण

एजेन्डा २०३० लाई अन्तिम रूप प्रदान गर्न धेरै विचारहरूले योगदान पुऱ्यायो जसमा सांसद्हरू समेत थिए। एमडीजीहरूको कार्यान्वयन र अनुगमनको प्रक्रियामा सांसद्हरूलाई तुलनात्मक रूपमा ढिला प्रवेश गराइएको थियो भने यसपटक एसडीजीहरूलाई प्रभावकारी रूपले अवलम्बन, कार्यान्वयन र साकार बनाउने हो भने निर्वाचित जनप्रतिनिधिका साथै कानून निर्माताका रूपमा सांसद्हरू नीति निर्माताको एउटा महत्वपूर्ण समूह हो र उनीहरूको सहमति पनि अत्यावश्यक छ भन्ने कुरा सुरुमै स्पष्ट रूपमा स्वीकार गरिएको अवस्था थियो। विश्वव्यापी, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय समूहहरूमार्फत नयाँ विकास एजेन्डाको तर्जुमाको क्रममा कारबाहीका लागि सांसद्हरू कमीकमजोरी, अवसर र प्राथमिकताहरू पहिल्याउन संलग्न भए। ती विचारहरूलाई एजेन्डा २०३० अन्तिम निर्माणमा समावेश गराइएको थियो।

एजेन्डा २०३० मा विश्वव्यापी संसदीय योगदानहरू

एजेन्डा २०३० तर्जुमा गर्ने प्रक्रियामा विश्वभरिका सांसदहरू सक्रिय रूपमा संलग्न भएका थिए। धेरै सांसदहरू क्षेत्रीय समूहहरूमार्फत, कमनवेल्थ संसदीय संघ, अफ्रिकासँग युरोपेली सांसदहरूको संघ (एडब्लुइपीए) र दक्षिण अफ्रिकी विकास समुदाय (एसएडीसी) जस्ता संस्थाहरूको माध्यमबाट संलग्न भए।

सांसदहरूको विचारलाई औपचारिक प्रक्रियामा पुऱ्याउने काममा अन्तरसंसद् संघ (आइपीयू) अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा सक्रिय रहेको थियो। मार्च २०१३ मा १२८औं आइपीयू महासभाले क्विटो घोषणापत्र पारित गरेको थियो, जसमा उल्लेख थियो, "दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा सशक्त संसदहरूले केन्द्रीय भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ। यसमा विकास नीति तथा योजनाहरू सहभागितामूलक र समावेशी प्रक्रियामार्फत तर्जुमा गरिएको र संसद्को समीक्षाका लागि नियमित प्रगति प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको सुनिश्चित गर्नु पनि हो।"

अप्रिल २०१५ मा भएको १३२औं अन्तरसंसद् महासभामा १३० व्यवस्थापिकाका सांसदहरूले "दिगो विकास लक्ष्यहरू: शब्दलाई व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने" शीर्षकको हनोइ घोषणापत्र पारित गरे। स्पष्ट रूपमा अझ बढी समावेशी र खुला कार्यान्वयन प्रक्रियाप्रति प्रतिबद्धता जनाउँदै सांसदहरूले भने, "लक्ष्यहरूको राष्ट्रिय स्वामित्वलाई सुदृढ बनाउन, विशेषगरी हाम्रा मतदाताहरूलाई त्यसबारेमा परिचित गराउनमा सकेसम्म बढी प्रयास गर्ने कुरामा हामी प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछौं। लक्ष्यहरू आफ्नो जीवनका लागि कसरी सान्दर्भिक छन् भन्ने कुरा जनताले बुझ्नु पर्छ। जनप्रतिनिधिका रूपमा विना भेदभाव र सामाजिक हैसियतको पर्वाह विना राजनीतिक प्रक्रियामा हरेक विचारको कदर गरिएको सुनिश्चित गराउनु हाम्रो जिम्मेवारी हो।"

त्यसपछि सेप्टेम्बर २०१५ मा संसद्का सभामुखहरूको चौथो विश्व सम्मेलनले पनि "प्रजातन्त्रलाई शान्ति र दिगो विकासको सेवामा स्थापित गर्दै : जनताले चाहेको विश्वको निर्माण" शीर्षकको घोषणापत्र पारित गर्‍यो। यस घोषणापत्रले एजेन्डा २०३० ले कार्यान्वयनमा मानवअधिकारमा आधारित अवधारणा अवलम्बन गरेको र सबैका लागि अझ बढी समावेशी र समान परिणामहरू ल्याउने सुनिश्चित गरेको महत्वमाथि जोड दिएको थियो।

थप जानकारीका लागि हेर्नुहोस् :

क्विटो घोषणापत्र : <http://www.ipu.org/conf-e/128/quito-comm.htm>

हनोइ घोषणापत्र : <http://www.ipu.org/conf-e/132/rpt-gendebate.htm> ; र

संसद्का सभामुखहरूको चौथो विश्व सम्मेलनको घोषणापत्र : <http://www.ipu.org/splz-e/speakers15/declaration.pdf>

देशहरू एसडीजीहरूको कार्यान्वयनतर्फ उन्मुख हुँदै गर्दा एसडीजीहरूको कार्यान्वयन र अनुगमनमा आफ्नो भूमिकामा अग्रसक्रिय रूपले सोच विचार गर्नु सांसदहरूका लागि महत्वपूर्ण हुनेछ। केही देशहरूमा राष्ट्रिय व्यवस्थापिकाहरू एसडीजीको कार्यान्वयनमा नजिकबाट संलग्न थिए, तथापि त्यसमा संसदीय संलग्नता विश्वव्यापी रूपमा विविधतापूर्ण थियो। एसडीजीको कार्यान्वयनबाट सिकिएको मुख्य पाठ भनेको सांसदहरूले खेल्नसक्ने र खेल्नुपर्ने केन्द्रीय भूमिका भनेको एसडीजीहरूको कार्यान्वयनले आफ्ना मतदाताहरूका विविध आवश्यकताहरूलाई प्रतिबिम्बित गरेको र सबैभन्दा सुविधाबाट वञ्चितसहित सबै समूहका व्यक्तिहरू लाभान्वित भएको सुनिश्चित गर्नु हो। राज्यका अन्य कुनै पनि अधिकारीभन्दा पनि निर्वाचित प्रतिनिधिका रूपमा आफ्नो भूमिकामार्फत सांसदहरूको जनतासँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्छ। यसले एसडीजीहरूलाई "जनता-केन्द्रित", र जनताका विविध आवश्यकताहरू (चाहे ती भौगोलिक, सामाजिक, यौनिक, जातीय, साँस्कृतिक वा आर्थिक हुन्) लाई अर्थपूर्ण रूपले सम्बोधन गर्ने गरी हासिल गर्ने आन्तरिक जवाफदेहितालाई प्रवर्द्धन गर्ने बहुमूल्य अवसर प्रदान गर्दछ।

ग. सांसदहरूको लक्ष्य: दिगो विकास लक्ष्य नं १६

समग्रमा १७ वटै एसडीजीहरूको कार्यान्वयनलाई समर्थन र अनुगमन गर्ने, र एजेन्डा २०३० को अखण्डतालाई रक्षा गर्ने सांसदहरूको जिम्मेवारी भए तापनि लक्ष्य नं. १६ जसलाई "शान्ति र असल शासन दिगो बनाउने लक्ष्य" भनिन्छ, त्यसले सांसदहरूका लागि विशेष महत्व राख्छ । एसडीजी-१६ ले "दिगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैका लागि न्यायमा पहुँच प्रदान गर्ने र सबै स्तरमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी निकायहरूको निर्माण गर्ने" उद्देश्य लिएको छ । अबको १५ वर्षमा, यो लक्ष्यको सबै पक्षहरूलाई अगाडि बढाउनमा सांसदहरूको नेतृत्वदायी भूमिका हुनेछ । यसलाई कानून निर्माण गर्ने, सरकारको कार्यकारी अङ्गको निगरानी गर्ने र जनताका चासोहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने संसद्को कार्यादेशमार्फत र साथै अभि प्रत्यक्ष रूपमा जवाफदेहिता, र समावेशीकरणका लागि जिम्मेवार संस्थाका रूपमा सम्पन्न गरिनेछ ।

लक्ष्य १६ अन्तर्गतका सबै गन्तव्यहरू सांसदहरूका लागि केही सान्दर्भिक रहे तापनि लक्ष्य १६.६ र १६.७ भने सांसदहरूको कामसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित छन् । लक्ष्य १६.६ मा "सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र पारदर्शी निकायहरूको निर्माण गर्ने" उल्लेख छ । लक्ष्य १६.७ ले "सबै तहमा जिम्मेवार, समावेशी, सहभागितामूलक र प्रतिनिधिमूलक निर्णय प्रक्रिया सुनिश्चित गर्ने" उद्देश्य लिएको छ । यी लक्ष्यहरूलाई पूरा गर्न सांसदहरूले आफ्नो काम गर्ने प्रक्रिया र पद्धतिमा सुधार ल्याउनु आवश्यक छ । उदाहरणका लागि, यो कार्य उनीहरूका संसदीय समितिहरू जनताका लागि खुला गरेर, संसद्सम्बन्धी जानकारी अभि बढीजारी गरेर, विधायकहरूबाट अभि बढी बाह्य पहुँच प्रोत्साहित गरेर र महिला र सङ्कटापन्न तथा सीमान्तकृत समूहहरूको अवस्थामा सुधार ल्याउन निर्दिष्ट रणनीतिहरू कार्यान्वयन गरेर गर्न सकिन्छ ।

यो लक्ष्यको अनुगमन गर्न हाल दुई वटा विश्वव्यापी सूचकहरू प्रयोग गरिने सम्भावना रहेको छ : सूचक १६.७.१: राष्ट्रिय वितरणको तुलनामा सार्वजनिक निकायहरू (राष्ट्रिय र स्थानीय व्यवस्थापिका, सार्वजनिक सेवा, र न्यायपालिका) मा (लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र जनसाङ्ख्यिक समूहहरूको आधारमा) पदहरूको अनुपात; र सूचक १६.७.२ : लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता र जनसाङ्ख्यिक समूहको आधारमा निर्णय प्रक्रिया समावेशी र जिम्मेवार रहेको कुरा विश्वास गर्ने जनसङ्ख्याको अनुपात ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- सांसदहरूलाई उपलब्धि, कमीकमजोरी र चालु आवश्यकता/प्राथमिकताहरूको समीक्षा गर्न सक्षम बनाउनका लागि एमडीजीहरूको कार्यान्वयनको अन्तिम अवस्थाको समीक्षा गर्दै सांसदहरूलाई वितरण गर्न सकिने कुनै प्रतिवेदन तयार गरिएको छ कि छैन ?
- एजेन्डा २०३० बारे सांसदहरूका लागि कुनै चेतना अभिवृद्धि गर्ने वा जानकारी सत्रहरूको आयोजना भएको छ कि छैन ?
- एसडीजीहरूलाई (उदाहरणका लागि पूर्ण सत्रमा छलफल गरी प्रस्ताव पारित गरेर) संसदले औपचारिक रूपमा पारित गरेको छ कि छैन ?
- एसडीजी-१६ को कार्यान्वयनलाई सहयोग पुऱ्याउन आफूले कसरी काम गर्न सक्छु भन्ने बारेमा संसदले छलफलको थालनी गरेको छ कि छैन ? संसद् एसडीजी-१६ को "संरक्षक निकाय" हो भन्ने उल्लेख गर्दै, संसदले एसडीजी-१६ को समर्थनमा कुनै ठोस योजना विकास गरेको छ ?

२. विकास प्रभावकारितामा संसद्को भूमिका र दिगो विकासका लक्ष्यहरू

विगतको १५ वर्षमा सरकारहरूलाई अझ स्पष्ट रूपमा कथित "विकास प्रभावकारिता"माथि केन्द्रित हुन प्रोत्साहित गरिँदै छ । विकास प्रभावकारिता भन्नाले देशहरूले दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई सम्बोधन गर्नमा आफ्ना सबै स्रोतहरूको सबैभन्दा प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गरेको सुनिश्चित गर्नु हो, र ती स्रोतहरूमा करदाताहरूले उपलब्ध गराएका राष्ट्रिय स्रोतका साथै विकासका साभेदारहरूले सामान्य रूपमा "सहायता" भनिने गरिएको औपचारिक विकास सहायता (ओडिए) दुवै समावेश हुन्छ । विकास प्रभावकारिताको एजेन्डा र एमडीजी कार्यान्वयनमा यसको योगदानबारे विचार गर्दा नयाँ एजेन्डा २०३० मा खासगरी एसडीजीहरूका लागि आर्थिक सहयोग उपलब्ध भएको र त्यसको सबैभन्दा प्रभावकारी ढङ्गबाट उपयोग भएको सुनिश्चित गरिनुको महत्वलाई स्वीकार्दै साभेदारी निर्माण गर्नुको महत्वसम्बन्धी भनाइहरू समावेश छन् ।

एजेन्डा २०३० ले स्पष्ट रूपमा यस्तो प्रक्रियाहरूको विकास गर्ने कार्यलाई महत्व दिएको छ जुन: "स्वयंसेवी र देशले नेतृत्व लिएको, विभिन्न राष्ट्रिय वास्तविकतालाई ध्यानमा राख्ने...कार्यान्वयन र साभेदारीको आवश्यक माध्यम परिचालन गर्न सहयोग गर्ने, समाधान र असल अभ्यासको पहिचान गर्न मद्दत गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय विकास प्रणालीको समन्वय र प्रभावकारिता प्रवर्द्धन गर्ने; सबैका लागि खुला, समावेशी, सहभागितामूलक र पारदर्शी हुने, र सबै सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त हुने रिपोर्टिङलाई सहयोग गर्ने; जनता केन्द्रित, लैङ्गिक रूपमा संवेदनशील हुने मानवअधिकारको सम्मान गर्ने र सबैभन्दा गरिब, सबैभन्दा संकटापन्न र सबैभन्दा पछाडि छाडिएकामाथि विशेष जोड हुनेछ" ^३

विकासका लागि साभेदारीको निर्माण

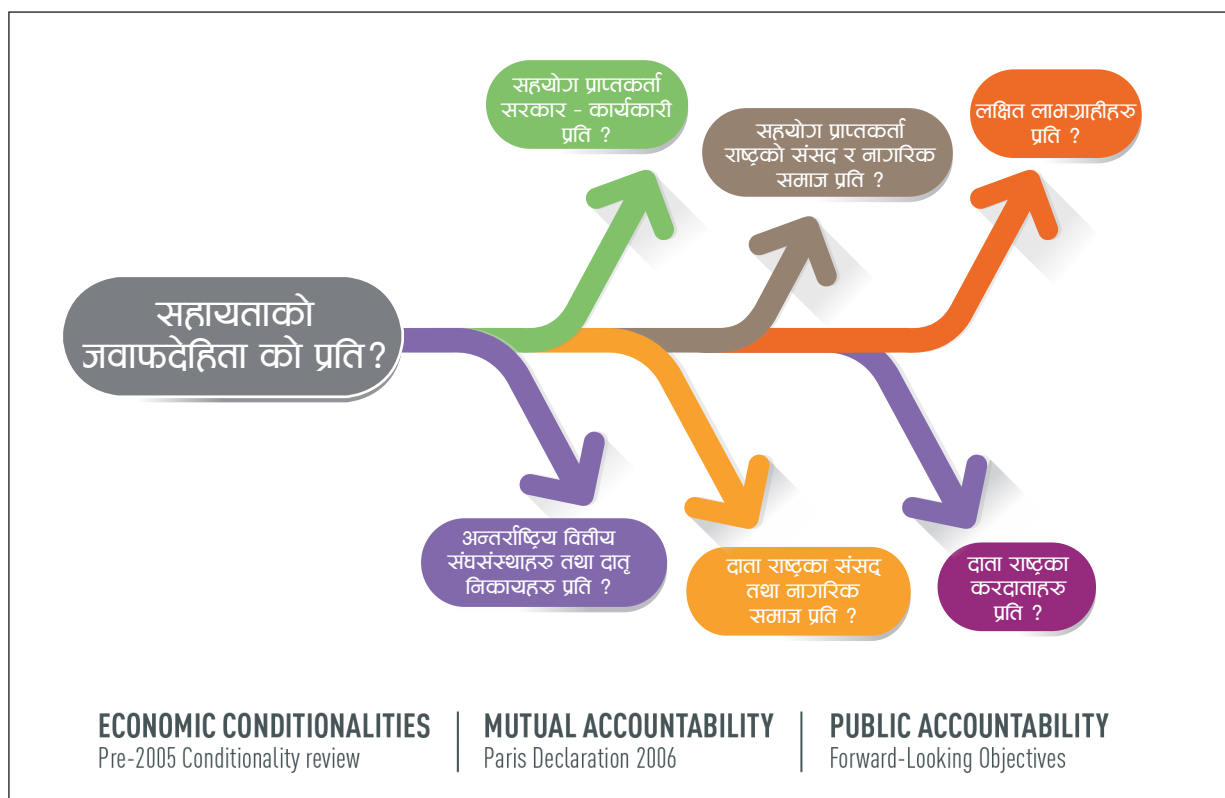
एजेन्डा २०३०ले स्पष्ट रूपमा कार्यान्वयनको प्रक्रिया र माध्यमहरूको पहिचान त्यो समग्र फ्रेमवर्कको सफलताका लागि महत्वपूर्ण हुने कुरालाई स्वीकारेको छ । यस सम्बन्धमा, अन्तिम एसडीजी अर्थात लक्ष्य-१७ ले एजेन्डा २०३० लाई कसरी अगाडि बढाउनुपर्छ भन्ने कुरा उल्लेख गरेको छ, जसमा "विकासका लागि विश्वव्यापी साभेदारीलाई पुनःऊर्जा प्रदान गर्ने" कार्यलाई प्राथमिकता प्रदान गरेको छ । लक्ष्य १७ ले विकास भनेको ओडीएका बारेमा मात्र होइन, त्यसले प्रयासहरू दिगो, स्थानीयस्तरको नेतृत्व र स्वामित्व भएको सुनिश्चित गर्न बृहत अवधारणा अवलम्बन गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्दछ ।

खासगरी, लक्ष्य १७ ले विभिन्न स्तरका उच्चतहका विश्वव्यापी प्राथमिकताहरूलाई पहिचान गर्दछ, जसमा धेरै ऋण बोकेका देशहरूको ऋण न्यूनीकरण गर्ने, व्यवधानमुक्त व्यापारमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने, निजी क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धन गर्ने र विश्वव्यापी सुक्ष्म आर्थिक स्थिरता बढाउने रहेका छन् । यसले अन्तर्राष्ट्रिय कार्य ढाँचाहरूलाई अझ प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्न राष्ट्रिय पात्रहरूको सशक्तीकरणका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नुको महत्वमाथि पनि प्रकाश पार्दछ ।

विकासोन्मुख देशहरू (उल्लेखनीय सङ्ख्यामा अल्पविकसित देश र साना टापु विकासोन्मुख राज्यहरूसहित)मा सरकारले गर्ने सबै खर्चमा ओडिएको उल्लेखनीय अंश हुनेगर्छ । धेरै पश्चिमी देशहरूमा सहायताको प्रभावकारिता बारेमा रहेको बढ्दो आशङ्काले पनि त्यस्तो सहयोगको पैसाको मूल्य प्रभावकारिताबारे प्रमाणको मागलाई बढाइरहेको छ । साथै, त्यस्तो रकमलाई बजेट बाहिर राख्ने प्रवृत्तिमाथि पनि विकासोन्मुख देशहरूमा प्रश्न उठाइएको छ, किनभने त्यसले गर्दा आन्तरिक बजेट स्रोतमाथि लागु हुने पारदर्शिता, जवाफदेहिता र लेखापरीक्षण त्यहाँ लागु भइरहेको छैन । एउटा मुख्य जवाफदेहिता निकायका रूपमा संसद्हरूको विकास प्रभावकारितालाई प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका हुनेगर्दछ । यद्यपि आजसम्म, ओडिए आर्थिक सहयोग सदैव राज्यको वार्षिक बजेटमार्फत दिने गरिँदैन जसले त्यसको खर्चको अनुगमन संसद्का लागि अझ बढी चुनौतीपूर्ण बनाउँछ ।

३. <http://www.oecd.org/development/effectiveness/busanpartnership.htm>.

सरकारको कार्यकारी अङ्गलाई उपलब्ध गराइएको सबै ओडिएबारे र त्यसको कार्यान्वयनको कसरी उत्कृष्ट तरिकाले अनुगमन गर्ने भन्ने बारेमा सांसद्हरू सचेत हुनु महत्वपूर्ण हुन्छ । यसका लागि संसद्हरूले अझ बढी अग्रसक्रिय रूपमा बजेट पारदर्शिताको माग गर्दै बजेटसम्बन्धी कानून तथा नियमावली स्पष्ट रूपमा बाह्यका साथै आन्तरिक स्रोतमा पनि लागु भएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ । सहायता प्रभावकारितासम्बन्धी पेरिस घोषणापत्र (स्वामित्व, एकरूपता, पङ्क्तिबद्धता, परिणाम र आपसी जवाफदेहिता), त्यसपछि आएको एका एजेन्डा फर एक्सन (एएए) र सहायता प्रभावकारितासम्बन्धी बुसान चौथो उच्चस्तरीय फोरम (बुसान एचएलएफ४) सम्बन्धित देशको नेतृत्वमा बनेको विकास रणनीतिअनुरूप प्रभावकारी (वैदेशिक) सहायता हुनुपर्छ भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गर्ने आपसी जवाफदेहिता फ्रेमवर्कअन्तर्गतको साभेदारीका प्रतिबद्धता र दायित्वहरूलाई अगाडि बढाउने कार्यमा कोसेढुङ्गा हुन् । आपसी जवाफदेहिताले सहायताको सम्बन्धलाई दुईतर्फ सम्भौताको आधारमा राख्ने उद्देश्य लिन्छ, जहाँ दाताहरूले प्रभावकारी सहायता प्रदान गर्ने र प्राप्त गर्नेले त्यसलाई सही र पारदर्शी ढंगले प्रयोग गर्ने प्रतिबद्धता जनाउँछन् । यो शासकीय परिणाम तल दिइएको चित्रमा उल्लेख गरिएभैं सार्वजनिक जवाफदेहितामा आधारित संयन्त्रहरूमार्फत मात्र हासिल गर्न सकिन्छ ।^४

विगतको दशकमा बढ्दो विकास प्रभावकारिताका लागि मुख्य संयन्त्र र प्रोटोकलहरू स्थापित गर्दै विभिन्न सम्भौताहरू पारित भएका छन् । एजेन्डा २०३० को सन्दर्भमा, सांसद्हरूले आफूलाई देहायका महत्वपूर्ण विकास प्रभावकारिता प्रक्रिया र फ्रेमवर्कहरूसँग परिचित गराउनु महत्वपूर्ण हुन्छ :

- **दिगो विकासका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उच्चस्तरीय राजनीतिक मञ्च:** दिगो विकासका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उच्चस्तरीय राजनीतिक मञ्च (एचएलपीएफ) एजेन्डा २०३० को फलोअप र समीक्षा गर्ने संयुक्त राष्ट्रसङ्घको प्राथमिक मञ्च हो । यसको जिम्मेवारी एजेन्डा २०३० को कार्यान्वयन र फलोअपका सबै पक्षहरूमा राजनीतिक नेतृत्व, मार्गदर्शन र सिफारिसहरू प्रदान गर्ने रहेको छ, जसको माध्यम प्रगतिको अनुगमन गर्ने, प्रमाण र देशको

४. <http://www.agora-parl.org/resources/aoe/parliamentsandaideffectiveness>.

अनुभवबाट सूचित अफ बढी अनुकूल नीतिहरूको विकासलाई प्रोत्साहित गर्ने र उदीयमान मुद्दाहरूलाई देखिनासाथ सम्बोधन गर्ने रहेका छन् । पहिलो वार्षिक एचएलपीएफको बैठक सन् २०१६ मा आयोजना भएको थियो र त्यसमा २२ वटा देशहरूको स्वयंसेवी समीक्षा र एसडीजीको प्रगतिको विषयगत समीक्षाहरू समावेश थिए, जसमा विकास प्रभावकारिताका लागि देशहरूले साभेदारीलाई कति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिरहेका छन् भन्ने पनि संलग्न थियो । हरेका एचएलपीएफमा विभिन्न समानान्तर कार्यक्रमहरू पनि हुने गर्छन् जसमा सांसदहरू संलग्न हुनुपर्ने मञ्चहरू समेत हुन्छन् ।

संयुक्त अधिराज्य : वैदेशिक विकास सहायताको संसदीय निगरानीमार्फत सही उपयोग भएको सुनिश्चित गर्ने

वैदेशिक विकास सहयोग (ओडिए) उपलब्ध गराउनेमध्ये एक प्रमुख राष्ट्र, संयुक्त अधिराज्यले विकास प्रभावकारितालाई प्रवर्द्धन गर्नमा अग्रसक्रिय र नवीन अवधारणा अवलम्बन गरेको छ, जसमा ओडिएको आपूर्ति र त्यसको सही उपयोग भएको सुनिश्चित गर्नमा संसदका लागि स्पष्ट भूमिका समावेश छ ।

संयुक्त अधिराज्यको संसदले हाउस अफ कमन्समा अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिको स्थापना गरेको छ, जुन ११ जना ब्याकबेन्च (कनिष्ट) सांसदहरू समावेश भएको चुनिएको समिति हो । समितिको अनुसन्धानात्मक कार्यादेश रहेको छ । यसले आफ्नो कार्यक्रम आफै निर्धारण गर्छ र जाँचबुझ लागि विषयवस्तुको छनौट गर्दछ । हरेक जाँचबुझका लागि, प्रेस सूचना जारी गर्दै कार्य विवरण उल्लेख गर्ने र इच्छुक पक्षहरूलाई लिखित निवेदनहरू आह्वान गर्ने काम हुन्छ । अधिकांश जाँचबुझका लागि, अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिले साक्षीहरूसँग "मौखिक प्रमाण" प्रश्नोत्तर सत्र पनि आयोजना गर्दछ, र यो सार्वजनिक रूपमा हुनेगर्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिको सहयोगमा संयुक्त अधिराज्यले सहायता प्रभावका लागि स्वतन्त्र आयोग (आइसीएआइ)को पनि गठन गरेको छ । कार्यकारी अङ्गको निकाय भए तापनि यो आयोगसरकारबाट कार्यगत रूपले स्वतन्त्र छ र प्रत्यक्ष रूपमा संसदीय अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिलाई रिपोर्ट गर्दछ । आइसीएआइले संयुक्त अधिराज्यको सहायता र विकास परिणामहरूमा त्यसको योगदानको स्वतन्त्र रूपमा समीक्षा गर्छ । आइसीएआइले प्रतिवेदन तयार गरेपछि सरकारले आइसीएआइका सिफारिसहरूलाई कसरी सम्बोधन गर्छ र त्यसलाई स्वीकार्छ वा स्वीकार्दैन भन्ने बारेमा प्रतिउत्तर सार्वजनिक गर्नुपर्छ । त्यसपछि अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिको उपसमितिले आइसीएआइको प्रतिवेदन र सरकारको प्रतिउत्तरसम्बन्धमा सुनुवाइको आयोजना गर्दछ ।

आइसीएआइको कार्यादेशान्तर्गत संयुक्त अधिराज्यको सबै वैदेशिक विकास सहयोग पर्दछ, चाहे त्यो रकम खर्च गर्ने विभाग जुनसुकै होस् । अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (डिएफआइड)का अतिरिक्त, यसले गरेको समीक्षाहरूमा वैदेशिक विकास सहयोग खर्च गर्ने अन्य विभागहरू पनि समेटिएका छन् जस्तै : उर्जा र जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विभाग र विदेश तथा कमनवेल्थ कार्यालय र अन्तरविभागीय कोषहरू जस्तै : द्वन्द्व, स्थिरता र सुरक्षा कोष, र अन्तर्राष्ट्रिय जलवायु कोष ।

थप जानकारीका लागि, हेर्नुहोस् <http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/international-developmentcommittee/role> / <http://icai.independent.gov.uk/about-us/>.

- **प्रभावकारी विकास सहयोगका लागि बुसान साभेदारी (सन् २०११) :** बुसान साभेदारी एउटा अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता हो, जसले एकद्वार दाता-प्रापक सम्बन्धबाट विकास सहयोगको प्रभाव सुनिश्चित गर्न आपसी जवाफदेहिताहरूमा आधारित समान साभेदारीतर्फको एउटा महत्वपूर्ण परिवर्तनलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ । बुसान साभेदारीले सदस्य राष्ट्रहरूलाई चार प्रमुख सिद्धान्तहरूमा प्रतिबद्ध बनाएको छ : (क) विकासोन्मुख देशहरूबाट विकास प्राथमिकताहरूको स्वामित्व; (ख) परिणाम र दिगो प्रभावमा केन्द्रविन्दु; (ग) कार्यहरूको विविधता र परिपूरकतालाई मान्यता दिने विकासका लागि साभेदारी; र (घ) पारदर्शिता, जवाफदेहिता र साभेदारी जिम्मेवारी । बुसान साभेदारीले विकास प्रभावकारिता सहयोगसम्बन्धी विश्वव्यापी साभेदारी (जिपीडीइसी)लाई जन्म दियो, जुन बुसान प्रतिबद्धताहरूलाई राजनीतिक तहमा कार्यान्वयनका लागि जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने मञ्चका रूपमा रहेको छ । जिपीडीइसीले

हरेक दुई वर्षमा सांसदसहित राजनीतिक नेताहरूको सहभागितामा हुने उच्चस्तरीय बैठकबाट आफ्नो कार्यदिशा तय गर्छ । पहिलो उच्चस्तरीय बैठक मेक्सिकोमा सन् २०१४^५ मा भएको थियो । बैठकका मुख्य विषयवस्तुहरूमा संसदीय दृष्टिकोण ल्याउन विश्वभरीका सांसदहरूको सहभागिता रहेको एउटा खास संसदीय मञ्च समावेश थियो । मुख्य विषयवस्तुहरूमा आन्तरिक स्रोत परिचालनका साथै संसदीय सहभागिताले अझ राम्रा विकास परिणामहरू ल्याउने उपायहरूको पहिचानसमेत रहेको थियो ।

- **अडिस अबाबा एक्सन एजेन्डा^६ (२०१५) :** यो अडिस अबाबा एक्सन एजेन्डा सन् २०१५ को जुन महिनामा भएको विकासका लागि आर्थिक सहयोगसम्बन्धी तेस्रो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको प्रतिफल दस्तावेज हो । ओडिए विकासका लागि एक मात्र र सबैभन्दा ठूलो अन्तर्राष्ट्रिय स्रोत होइन भन्ने कुरालाई स्वीकार्दै एडिस एजेन्डाले एजेन्डा २०३० का लागि आवश्यक अनुमानित खर्च डलर कसरी सबैभन्दा प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने भन्ने बारेमा विस्तृत ध्यान खिच्ने प्रयास गरेको छ । यो नयाँ विश्वव्यापी फ्रेमवर्कले विकास नियोग, अन्तर्राष्ट्रिय कर प्रणाली, व्यापार र धेरै नियमावली र संस्थागत सुधारजस्ता स्रोतहरूबाट हुने आर्थिक सहयोगलाई समेट्दछ । एडीस एजेन्डा विशेषगरी एसडीजी-१७ अन्तर्गतको एसडीजी कार्यान्वयनको अझ प्रभावकारी माध्यमसँग जोडिन्छ ।
- **अन्तर्राष्ट्रिय सहायता पारदर्शिता कार्यक्रम (आइएटिआई) :** अन्तर्राष्ट्रिय सहायता पारदर्शिता कार्यक्रम (आइएटिआई) (www.aidtransparency.net) एउटा स्वयंसेवी, बहुसरोकारवाला कार्यक्रम हो जसले गरिबीलाई समाधान गर्ने माध्यममा प्रभावकारिता ल्याउन सहायता, विकास र मानवीय स्रोतहरूको पारदर्शितामा सुधार ल्याउने प्रयास गर्दछ । यसको सचिवालयलाई यूएनडीपीको नेतृत्वमा रहेको सञ्जालले आतिथ्य गरेको छ । आइएटीआईले दाता र सहयोग प्राप्त गर्ने देश, नागरिक समाजका संस्था र सहायतासम्बन्धी जानकारीका अन्य विज्ञहरूलाई एकै ठाउँमा ल्याउने प्रयास गर्दछ, जो सहायताको पारदर्शिता र खुलापन बढाउन र सहायताको प्रवाहको अनुगमन कार्यमा मिलेर काम गर्न प्रतिबद्ध छन् । विकास सहयोग क्रियाकलापहरूसम्बन्धी तथ्याङ्क प्रकाशित गर्नका लागि एउटा ढाँचा र फ्रेमवर्कका रूपमा रहेको आइएटिआईको मापदण्ड विकासमा संलग्न सबै संस्थाहरू, सरकारी दाता, निजी क्षेत्रका संस्था र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैससहरूको प्रयोगका लागि उपलब्ध छ । आफ्नो सरकारले खर्च गरिरहेको र सरकारलाई प्राप्त भइरहेको विकास रकमका बारेमा र त्यसका स्रोतहरूका बारेमा अझ बढी जानकारी हासिल गर्न आइएटीआईको पोर्टलमा उपलब्ध तथ्याङ्कको समीक्षा गर्न सांसदहरूलाई प्रोत्साहित गरिन्छ । यो सूचनाले सांसदहरूलाई बजेट र त्यसको प्रभाव अझ प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्न मद्दत गर्दछ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- यदि तपाईंको देश आधिकारिक विकास सहयोग (ओडीए) प्राप्त गर्ने देश हो भने, ओडीएलाई सरकारको राजस्वको रूपमा राज्यको बार्षिक बजेटमा समावेश गरिन्छ ?
- ओडीएको वितरण र प्रयोगलाई तपाईंको संसदले दाताका रूपमा वा प्रापकका रूपमा कसरी अनुगमन गर्छ ?
- प्राप्त वा प्रदान गरिएको सहायताको प्रभाव मुल्याङ्कनसहित विकास प्रतिबद्धताहरूलाई तपाईंको सरकारले गरेको कार्यान्वयनको सुपरीवेक्षण गर्ने जिम्मेवारी बोकेको संसदीय समिति छ कि छैन ?
- ओडीए कति प्रभावकारी रूपमा खर्च भइरहेको छ भनेर समीक्षा गर्न आवश्यक सूचना र अधिकार तपाईंको संसदसँग छ कि छैन ?

५. थप जानकारीका लागि, हे: www.ipu.org/splz-e/mexico14.htm.

६. हे: <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks/addisababaactionagenda>

३. अझ राम्रो कार्यान्वयनका लागि प्रयासहरूको समन्वय

क. दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई प्राथमिकता दिँदै त्यसको कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकायहरूबीच समन्वय गर्ने

संसद् र सरकारको कार्यकारी अङ्गहरूबीचको सम्बन्ध जटिल हुन्छ । प्रथमतः अधिकांश देशहरूमा यी दुई अङ्गका साथै तेस्रो अङ्गका रूपमा रहेको न्यायपालिकाको अधिकार र जिम्मेवारीहरूलाईसंवैधानिक विभाजनले अलग्गाले गर्छ । कार्यकारी अङ्गको जिम्मेवारी कानून र बजेटको कार्यान्वयन हो भने ती कानून र वित्तीय योजनाहरूलाई पारित र समीक्षा गर्ने भूमिका त संसद्को हो । यसका अतिरिक्त, संसद् कार्यकारीको कामको अनुगमन गर्ने, त्यसको कामकारवाहीको जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न जिम्मेवार छ ।

देशको दीर्घकालीन विकास साकार बनाउने सबैभन्दा उत्कृष्ट माध्यमका बारेमा राजनीतिक भिन्नता रहन सक्छ । तर एउटा राष्ट्रको विकासका लागि बहुत लक्ष्य र उद्देश्यहरूका बारेमा राजनीतिक परिधिभन्दा पनि माथि रहेर सहमतिका लागि प्रयास गरिनु बाञ्छनीय छ, जुन एसडीजीका लागि तय गरिएको सन् २०३० को समयसीमा भन्दा पनि टाढा हुनसक्छ ।

एसडीजीप्रति कुनै देशको प्रतिबद्धता त्यसको कार्यकारीले अभिव्यक्त गर्छ र प्रगतिबारे सबै रिपोर्टिङको काम आधिकारिक रूपमा कार्यकारीले नै गर्छ । तर यसको अर्थ प्रक्रियाबाट संसद्लाई अलग राखिनुपर्छ भन्ने होइन । एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको थालनीबाटै संसद् कार्यान्वयन योजनाका सबै पक्षहरूमा संलग्न हुनुपर्छ । यो राजनीतिक औचित्यका लागि मात्र नभई संसद् र सांसद्हरूमा एसडीजीहरूप्रति गहिरो स्वामित्व विकास गर्नका लागि हो । कानूनहरू अवलम्बन वा संशोधन गरिनुपर्ने र बजेट समायोजन गर्नुपर्ने अवस्था आउँदा संसद् त्यस्तो परिवर्तनमाथि परिस्थितिको पूर्ण ज्ञानसहित बहस गर्न सक्षम हुनुपर्छ ।

क्रियाकलापका आफ्ना सबै क्षेत्रहरूमा एसडीजी कार्यान्वयनको समन्वय गर्ने कुनै पनि सरकारको तारिका विभिन्न पक्षहरूमा निर्भर हुन्छ, जसमा सो देशको राजनीतिक प्रणाली पनि एक हो । यद्यपि, केही देशका विगतका अनुभवबाट पहिचान गर्न सकिने केही असल अभ्यासहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

- **राष्ट्रिय विकास कार्य दल वा सञ्चालक समिति** : एसडीजी कार्यान्वयनको निगरानी र निर्देशनका लागि सरकारबाट केही प्रकृतिका कार्यदल वा सञ्चालक समितिको स्थापना हुनसक्छ । त्यस्तो निकायको गठन प्रायः कार्यकारी अङ्गबाट हुने गरेको भए तापनि असल अभ्यास भनेको त्यसमा समावेशी सदस्यताको व्यवस्था गर्ने जसमा संसद्को (सत्ता पक्ष र विपक्ष दुवैबाट)मात्र नभई निजी क्षेत्र र नागरिक समाजबाट पनि प्रतिनिधिहरू समावेश हुन्छन् । त्यस्तो समितिमा संसद्को पनि प्रतिनिधित्व रहेको छ भने त्यसका प्रतिनिधिहरूबाट आदर्शतः उपयुक्त कार्यादेश भएको समितिमार्फत पूर्णसत्रमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नु पर्ने संयन्त्रको व्यवस्था गर्नु महत्वपूर्ण हुन्छ ।
- **राष्ट्रिय विकास योजना तर्जुमा**: राष्ट्रिय विकास योजना कुनै देशले दिगो मानव विकास कसरी हासिल गर्नेछ भन्ने बारेमा एउटा बहुवर्षीय रणनीतिक मार्गचित्र हो । राष्ट्रिय विकास योजनामा मुख्य प्राथमिकताहरू र सफलता मापन गर्ने सूचकहरू समावेश हुन्छन् । विश्वव्यापी एसडीजी प्रतिबद्धताहरूलाई समावेश गर्ने राष्ट्रिय तथा उपराष्ट्रिय प्राथमिकताहरूलाई सम्बोधन गर्न त्यसको स्थानीयकरण गर्ने विकासका लागि एउटै राष्ट्रिय गुरुयोजना विकास गर्न राष्ट्रिय विकास योजनाहरूलाई विशेष रूपले समीक्षा गरी एसडीजी अनुकूल बनाइनु पर्छ । राष्ट्रिय विकास योजना (वा एसडीजी कार्यान्वयन योजनाको अन्य कुनै रूप)को तर्जुमामा संसद् संलग्न हुनुपर्छ । कार्यान्वयनअघि त्यसलाई प्रस्तुत गरी संसद्मा छलफल गरी पारित गरिनुपर्छ ।

इन्डोनेसिया : त्रिपक्षीय सचिवालयमार्फत दिगो विकास लक्ष्यहरूको समावेशी कार्यान्वयनलाई सहयोग

विश्वव्यापी विकास लक्ष्यहरूलाई कार्यान्वयन गरिनुपर्ने आवश्यकतालाई इन्डोनेसियाले पूर्ण रूपमा आत्मसात गरिसकेको छ । सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरूबाट सुरु गरी हाल एसडीजीहरूसम्म आउँदा सरकारले लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि समावेशी प्रक्रिया स्थापित गरेको छ । यसमा त्रिपक्षीय सचिवालयको स्थापना समावेश छ, जसमा कार्यकारीका वरिष्ठ पदाधिकारी, मुख्य राजनीतिक दलका सांसद् र राष्ट्रिय नागरिक समाज संस्थाहरू रहेका छन् । सचिवालयको कार्यादेश विकासका लक्ष्यहरूलाई रणनीतिक तहमा विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु रहेको छ । यी लक्ष्यहरूलाई हासिल गर्ने कार्यमा आइपर्ने कुनै पनि राजनीतिक वा संस्थागत व्यवधानलाई सम्बोधन गर्नका लागि पनि यो मुख्य केन्द्र हो ।

- **राष्ट्रिय विकास योजना कार्यान्वयन:** राष्ट्रिय विकास योजनाको अवलम्बन पछि, कार्यकारीले संसद्लाई सामान्यतया वार्षिक रूपमा हासिल गरिएको प्रगति र योजना कार्यान्वयनमा आएका चुनौतीहरूका बारेमा जानकारी गराउनुपर्छ । संसद्को कार्यसञ्चालन नियमावलीले सरकारको प्रतिवेदनलाई विस्तृत रूपमा अध्ययनका लागि उपयुक्त कार्यादेश भएको संसदीय समितिमा पठाउने व्यवस्था गर्नुपर्छ जसमा त्यसको अन्तर्वस्तुमा जनताको विचार लिने र पूर्ण सत्रमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने कार्य समावेश हुनुपर्छ र त्यहाँ समितिको प्रतिवेदन प्रस्तुत भइ सार्वजनिक रूपमा बहस गर्न सकियोस् । विश्वव्यापी स्तरमा देशहरूले स्वयंसेवी रूपमा अद्यावधिक प्रगति प्रतिवेदन विकास गर्न सक्नेछन् जसलाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उच्च स्तरीय राजनीतिक मञ्चले विचार गर्न सक्छ । यी प्रतिवेदनहरू संसद्मा प्रस्तुत भई छलफल पनि गरिनुपर्छ ।
- **प्रमुख मन्त्रालयहरूसँग समन्वय:** केही देशमा राष्ट्रिय विकास योजनाको अनुगमन गर्ने कार्यको नेतृत्व एउटा मन्त्रालयले गर्छ, उदाहरणका लागि योजना वित्त वा विकास मन्त्रालय । संसद्को कार्यसञ्चालन नियमावलीले त्यस्ता मन्त्रालयहरूको प्रगतिको मूल्याङ्कन उपयुक्त कार्यादेश भएको समितिमार्फत नियमित (आदर्शतः वार्षिक) रूपमा गरिने व्यवस्था गर्नुपर्छ, जसमा पूर्ण सत्रमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गरी त्यसमाथि छलफल गर्ने कार्य समावेश हुनसक्छ । त्यस्तो संयन्त्रले विकास कार्यान्वयनका मुद्दा र चुनौतीहरूबारे सांसद् र जनता सचेत रहेको सुनिश्चित गर्छ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- राष्ट्रिय विकास योजना कार्यान्वयन हुनुअघि संसदीय अनुमोदन आवश्यक रहेको व्यवस्था छ कि छैन ?
- राष्ट्रिय विकास योजना वा एसडीजी कार्यान्वयनको अन्य प्रकारका योजनाको निर्माणमा संसद् उदाहरणका लागि बहुसरोकारवाला सञ्चालक समूहमार्फत संलग्न छ कि छैन ?
- राष्ट्रिय विकास योजनाको कार्यान्वयन र निगरानीमा विपक्षीसहितका सांसद्हरूको अन्तरक्षेत्रगत कार्यदल वा संसदीय समितिको व्यवस्था जस्ता संसदीय प्रक्रियामार्फत संलग्नता रहेको छ कि छैन ?
- राष्ट्रिय विकास योजना कार्यान्वयन हुनु अघि संसद्मा प्रस्तुत गरी त्यसमाथि छलफल गरिनुपर्ने आवश्यकता छ कि छैन ?
- एसडीजी कार्यान्वयनसहित राष्ट्रिय विकास योजनाको कार्यान्वयन बारे कार्यकारी अङ्गले संसद्लाई नियमित रिपोर्टिङ गरिरहेको छ कि छैन ?

ख. निगरानी संस्थाहरूसँग काम गर्ने

सरकारबाट हुने कानूनको कार्यान्वयन र खर्चहरूको निगरानी गर्ने मुख्य निकायका रूपमा संसद्को भूमिकाबारे यस हातेपुस्तिकामा पछि विस्तृत रूपमा छलफल गरिनेछ । यद्यपि, सरकारको काम अनुगमन गर्ने अन्य निगरानी निकायहरू पनि रहेका छन् भन्ने कुरा उल्लेख गर्नु यहाँ महत्वपूर्ण छ । केही निकायहरूले कार्यकारी अङ्गलाई प्रतिवेदन दिन सक्छन् भने अन्यले प्रत्यक्ष संसद्समक्ष प्रतिवेदन बुझाउँछन् । उनीहरूको कार्यादेश र प्रतिवेदन बुझाउने संरचनाको खास विवरण जे-जस्तो भए तापनि, एसडीजी कार्यान्वयनको प्रभावकारी निगरानी सुनिश्चित गर्न यी निकायहरूसँगको समन्वयकारी प्रयासहरू महत्वपूर्ण हुन्छन् ।

केही सामान्य सरकारी निगरानी निकायहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- **सर्वोच्च लेखापरीक्षक निकाय** - सर्वोच्च लेखापरीक्षक निकाय भनेको सरकारको त्यो निकाय हो, जसले सरकारका विभिन्न सहायक निकायहरूको विस्तृत वित्तीय तथा कार्यसम्पादनको लेखाजोखा गर्छ र त्यसलाई सार्वजनिक गर्छ । केही देशमा त्यस्तो निकायलाई महालेखा परीक्षक भन्ने गरिन्छ भने अन्यमा लेखाहरूको अदालत (*court of accounts*) पनि भनिन्छ । नाम जे भए तापनि पनि सरकारी खर्चको अनुगमनमा यो निकायले खेल्ने भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ र यसबाट प्राप्त हुने विस्तृत विश्लेषणबाट संसदले आफ्नो काम गर्ने क्रममा लाभ उठाउन सक्छ । सामान्यतया: त्यस्ता निकायहरूले आफ्नो प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा संसद्समक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्ने हुन्छ र त्यसपछि त्यसका निष्कर्षहरूका बारेमा अझ विस्तृत रूपमा समीक्षा गर्न र प्रतिवेदनमाथिको छलफललाई सहजीकरण गर्न पूर्ण सत्रमा आफ्नो प्रतिवेदन बुझाउने गरी एउटा समितिलाई जिम्मेवारी दिने गरिन्छ । यो प्रक्रियालाई राष्ट्रिय विकास योजना (एसडीजीसहित)को कार्यान्वयनमा प्रगति हासिल गर्न सरकारी खर्च प्रयोग भएको छ-छैन वा कसरी भएको छ भन्ने बारेमा अझ नजिकबाट मूल्याङ्कन गर्न उपयोग गर्न सकिन्छ ।

ब्राजिल : संसद् र राज्यको लेखापरीक्षकबीच सहकार्यको प्रवर्द्धन

ब्राजिलको संविधानको धारा ७२ले राज्यको वार्षिक बजेट र त्यसको कार्यान्वयनमा भएको अनियमितताहरूको अनुसन्धानको सवालमा सङ्घीय लेखापरीक्षण अदालत र काँग्रेसको संयुक्त बजेट समितिको संयुक्त कार्यादेश हुने व्यवस्था गरेको छ । संयुक्त समितिसँग सरकारका मन्त्रालय र एजेन्सीहरूबाट प्रमाण र कागजपत्रहरू माग गर्ने अधिकार छ । यदि माग पूरा नभएमा सङ्घीय लेखापरीक्षण अदालतले संयुक्त समितिबाट भएको माग उपयुक्त हो वा होइन भन्ने बारेमा ३० दिन भित्र निर्णय दिनुपर्ने हुन्छ । यदि अदालत समितिसँग सहमत भएमा, मन्त्रालय वा एजेन्सीले समितिको अनुसन्धानमा सहयोग पुऱ्याउने समितिको आग्रहलाई पालना गर्नुपर्छ ।

हेर्नुहोस् : ब्राजिलको संविधान : <http://english.tse.jus.br/arquivos/federal-constitution>

- **राष्ट्रिय मानव अधिकार निकाय (एनएचआरआई)** : अधिकांश देशमा मानव अधिकारको प्रवर्द्धन गर्ने र मानव अधिकारको उल्लङ्घनको अनुगमन तथा अनुसन्धान गर्ने एउटा स्वतन्त्र निकाय हुनेगर्छ । धेरै एसडीजीहरू समानता र जनताको अधिकार तथा सीमान्तकृत समूहहरूको आवश्यकताको प्रवर्द्धनसँग सम्बन्धित भएको हुनाले संसदले यो निकायको काम कारबाहीमा विशेष चासो लिनुपर्छ । राष्ट्रिय मानव अधिकार निकायहरूले प्रायः संसद्समक्ष वार्षिक रूपमा प्रतिवेदन बुझाउनु पर्ने व्यवस्था हुन्छ, र यसले प्रायशः उपयुक्त कार्यादेश बोकेको संसदीय समितिमाफत त्यसको निष्कर्षलाई अझ विस्तृत रूपमा हेर्न र विकास (एसडीजीको कार्यान्वयनसमेत)प्रति अधिकारमा आधारित अवधारणा अवलम्बन गरिएको छ-छैन र कसरी गरिएको छ भनेर समीक्षा गर्ने अवसर प्रदान गर्छ ।
- **राष्ट्रिय भ्रष्टाचार विरोधी आयोग** : केही देशमा भ्रष्टाचार विरुद्धका सबै पक्षहरू जस्तै: नागरिक शिक्षा, अनुसन्धान, अभियोजनका लागि एउटै निकाय जिम्मेवार हुन्छ भने अन्यमा यी विभिन्न पक्षहरूका लागि कार्यादेश भएका फरक-फरक निकायहरू हुनसक्छन् । जुनै अवस्थामा पनि संसद्, विशेषगरी सार्वजनिक लेखा, बजेट र वित्त वा सरकारी आश्वासन समिति जस्ता निगरानी समितिहरूले त्यस्ता निकाय वा सम्बन्धित निकायहरूको काम

कारबाहीको निगरानी गर्दछन् । केही संसद्हरू जस्तै हङ्कङ, न्यू साउथ वेल्स, अस्ट्रेलियामा भ्रष्टाचार विरोधी विशेष समितिहरूले भ्रष्टाचार विरुद्धका स्वतन्त्र निकायहरूको कामको अनुगमन गर्दछन् ।

- **अन्य निगरानी निकायहरू** : निगरानी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने अन्य विभिन्न निकायहरू रहेका छन् जस्तै: वातावरणीय आयुक्त, लोकपाल (अम्बुड्समेन), महिलाको अवस्थाबारे सल्लाहकार परिषद् र सार्वजनिक अभियोजन निर्देशक ।

ट्यूनिशिया : दिगो विकाससम्बन्धी स्वतन्त्र संवैधानिक निकाय

सन् २०१४ मा जारी भएको गणतन्त्र ट्यूनिशियाको संविधानले विभिन्न स्वतन्त्र संवैधानिक निकायहरूको व्यवस्था गरेको छ जसमा दिगो विकास र भावि पुस्ताको अधिकारसम्बन्धी आयोग समेत रहेको छ । सदस्यहरू जनप्रतिनिधि सभा (संसद्को तल्लो सदन)बाट संविधानको धारा १२९ मा उल्लेख भएअनुसार देहायका कार्यादेशका साथ नियुक्त हुन्छन् :

दिगो विकास र भावि पुस्ताको अधिकारसम्बन्धी आयोगसँग आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय मुद्दाहरूसम्बन्धी मसौदा कानूनका साथै विकास योजनाहरूबारे परामर्श गरिनेछ । आयोगले आफ्नो जिम्मेवार क्षेत्रभित्र पर्ने मुद्दाहरूमा आफ्नो मत दिन सक्छ ।

आयोगमा सक्षमता र निष्ठावान् सदस्यहरू रहनेछन् जसको कार्यकाल एक पटकका लागि मात्र छ वर्षको हुनेछ ।

हेर्नुहोस् : गणतन्त्र ट्यूनिशियाको संविधान :

<http://tunisia-tn.com/constitution-of-the-republic-of-tunisia/constitution-of-tunisia-independent-constitutional-bodies-2/>

उपयुक्त भएको अवस्थामा संसदले एउटा निगरानी संस्थामा भएको प्रमाण र विश्लेषण अर्को संस्थासँग आदानप्रदान गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्छ । यसले प्राविधिक विशेषज्ञताको आदानप्रदान गर्दछ जस्तै : संसद्को कुनै समिति समक्ष निगरानी निकायले नियुक्त गरेको विज्ञहरूको समर्थन वा बयानलाई पनि प्रोत्साहित गर्नसक्ने । मुख्य कुरा भनेको हरेक संस्थाको सबल पक्ष र कमजोर पक्ष हुन्छ भन्ने तथ्यलाई स्वीकार गर्दै हरेक निकायको क्षमताको अधिकतम प्रयोग हुने र कामकारवाही तथा स्रोतको दोहोरोपनालाई नकार्ने तरिकाले सहकार्यलाई प्रोत्साहित गर्नु हो ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको देशमा रहेका स्वतन्त्र निगरानी निकायहरू के-के हुन् ?
- तपाईंको संसद्मा रहेका निगरानी समितिहरू कुन्-कुन् हुन् ?
- तपाईंको संसद् र तपाईंको देशका निगरानी निकायहरूबीच स्पष्ट र राम्रो कार्यगत सम्बन्ध छ कि छैन ?
- त्यस्तो सम्बन्धलाई रोक्ने व्यवधानहरू के-के हुन् र त्यसलाई कसरी न्यूनीकरण वा उन्मूलन गर्न सकिन्छ ?

ग. राष्ट्रिय तथ्याङ्क निकायहरूसँग काम गर्ने

धेरै देशमा मुख्य तथ्याङ्कहरू जस्तै: बेरोजगारीको दर, वार्षिक जन्म र मृत्यु दर, जीवनस्तरको लागत, स्वास्थ्य सूचकको सङ्कलन र वितरणका लागि जिम्मेवार रहेको एउटा सरकारी निकाय वा मन्त्रालय हुन्छ । यस हातेपुस्तिकाको प्रयोजनका लागि यिनलाई राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय भनेर चिनिने छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय एसडीजीहरूको कार्यान्वयनका लागि महत्वपूर्ण छ, किनभने हरेक एसडीजीका लागि कुन हदसम्मको सूचक र आधाररेखा पूरा गरिएको वा नगरिएको भन्ने निर्धारण गर्ने तथ्याङ्कको यो केन्द्रीय सङ्कलक निकाय हो । केही राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयहरूलाई एसडीजी सूचकहरूसम्बन्धी विशेषज्ञ समूहमार्फत विभिन्न एसडीजीहरूका लागि विश्वव्यापी सूचकहरूको विकास गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ ।

मङ्गोलिया : राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय र विकास लक्ष्यहरू

मङ्गोलियामा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयले एसडीजीहरूका लागि सूचकहरूको विकासमा नेतृत्व लिएको छ । राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयलाई सरकारले देहायका जिम्मेवारी दिएको छ :

- सम्बन्धित निकायहरूको सहकार्यमा राष्ट्रिय एसडीजी सूचकहरूका लागि पद्धतिको विकास गर्ने;
- एनएसओबाट प्राप्त तथ्याङ्क र सम्बन्धित निकायका तथ्याङ्कहरू प्रयोग गरेर राष्ट्रियस्तरको तथ्याङ्कहरू सङ्ग्रह गर्ने; र
- राष्ट्रिय बेसलाइन सूचकहरू बुझाउने ।

त्यसपछि राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय लक्ष्यहरूको कार्यान्वयन अनुगमन गर्न अर्थ मन्त्रालयसहित मन्त्रालयहरूको टोलीको सदस्यका रूपमा काम गर्छ ।

स्रोत: http://www.unsiap.or.jp/programmes/ms_materials/ms12/T3_2_MNG_The%20case%20of%20SDGs%20%5bCompatibility%20Mode%5d.pdf

एसडीजी कार्यान्वयन र राष्ट्रिय विकास योजनामा भएको प्रगतिसम्बन्धी तथ्याङ्कको सङ्कलन गर्ने जिम्मेवारी स्पष्ट रूपमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयलाई दिनुपर्छ । निगरानीसम्बन्धी आफ्नो जिम्मेवारी अन्तर्गत संसदले आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गरिएको र त्यो कार्य गर्न राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयसँग आवश्यक स्रोत र क्षमता भएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ । एक पटक सङ्कलन र वितरण गरिसकेपछि, तथ्याङ्कले प्रमाण उपलब्ध गराउँछ, जसलाई संसदले एसडीजी कार्यान्वयनसम्बन्धी आफ्नो निगरानीमा प्रयोग गर्न सक्छ । उदाहरणका लागि, यदि औलोबाट हुने मृत्यु कम भएको छैन भने सांसदहरूले औलो निवारणका लागि थप बजेटको माग गर्न चाहन सक्छन् । यदि माध्यमिक विद्यालय जाने छात्राहरूको सङ्ख्या बढेको छैन भने संसदले सो दर बढेको सुनिश्चित गर्ने के गरिनुपर्छ भन्ने बारेमा विचार गर्नुपर्छ, जस्तै: नयाँ कानुन ल्याउने, कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउने वा थप बजेट निकास गर्ने ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको देशमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय छ कि छैन ?
- तपाईंको संसदमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयसँग आफ्नो जिम्मेवारी बहन गर्न पर्याप्त स्रोत रहेको र त्यसको प्राविधिक काम राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त रहेको सुनिश्चित गर्ने कुनै संयन्त्र छ, जस्तै : उपयुक्त कार्यादेश भएको समितिबाट नियमित समीक्षा ?
- राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयले सङ्कलन गरेको तथ्याङ्कमा संसदको पहुँच छ ?
- राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयबाट आफूलाई प्राप्त हुने तथ्याङ्कलाई संसदले कसरी उत्तम ढङ्गले प्रयोग गर्नुपर्छ ?

घ. अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय निकायहरूसँग काम गर्ने

एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने र मुख्य विकास उद्देश्यहरू पूरा गर्ने प्रयासमा संसद् र सांसदहरू एकलै छैनन् भन्ने कुरा जान्नु महत्वपूर्ण हुन्छ । क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा सक्रिय संस्थाहरू छन्, जसले एक वा एकभन्दा बढी एसडीजीहरूका उपलब्धिहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने काम गरिरहेका छन् । यीमध्ये केही समूहहरू तपाईंको संसद्मा संलग्न भइसकेका हुनसक्छन्; यदि छैन भने सांसद् र संसद्को काममा उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न र आफ्नो देशमा एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा पूर्ण र सक्रिय साभेदार बन्ने प्रयासमा मद्दत पुऱ्याउन सक्छन् ।

संसद् र एसडीजीहरूसँगबन्धी क्षेत्रीय कार्यशाला, ३०-३१ अगस्त २०१६, जकार्ता, इन्डोनेसिया

आफ्नो क्षमता अभिवृद्धि गर्न र मुख्य जिम्मेवारीलाई पूर्ण रूपले कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा संसद्हरूलाई सहयोग गर्ने छ । विस्तृत समूहका संस्थाहरू रहेका छन् :

- **अन्तरसंसदीय सभा र संसद्हरूको सञ्जाल** : संस्थाका रूपमा तपाईंको संसद् समान संस्थाहरूको क्षेत्रीय वा अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जालको सदस्य हुनुपर्छ (जस्तै : अन्तरसंसद् संघ; कमनवेल्थ संसदीय संघ; आसियन अन्तरसंसद् सभा, दक्षिण अफ्रिकी विकास समुदाय संसदीय मञ्च; अमेरिकाका संसद्हरूको परिसङ्घ; पार्ल अमेरिकाज) । साभा चासोका मुद्दाहरूबारे छलफल गर्न यी समूहहरू नियमित रूपमा बैठक गर्छन् र सांसद् र कर्मचारीहरूलाई मुख्य विकास मुद्दाहरू र संसद्को भूमिकाबारे शिक्षित गर्न कार्यशाला आयोजना गर्ने र हातेपुस्तिका र अन्य सामग्री उपलब्ध गराउने काम पनि गर्दछन् ।
- **सांसद्हरूको सञ्जाल** : माथिको ठिक विपरित, व्यक्तिगत सांसद्हरूको सञ्जालहरू पनि रहेका छन् । तिनले राष्ट्रिय, अन्तरपार्टी इकाइहरूमार्फत, र क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि प्रमुख विकास मुद्दाहरूको प्रवर्द्धन गर्ने गर्छन् जस्तै : जलवायु परिवर्तन (ग्लोब); नवीकरणीय ऊर्जा (जलवायु संसद्) र भ्रष्टाचार विरोधी (गोप्याक) । यी संस्थाहरू आफ्नो कामका लागि संस्थागत स्वीकृतमा निर्भर हुँदैनन् तर परिवर्तनका लागि व्यक्तिहरूबीच सहमति निर्माण गर्न सम्पर्क सूत्रहरू निर्माण गर्छन् ।
- **बहुपक्षीय संस्थाहरू** : संस्थाहरू जो मुख्यतः संयुक्त राष्ट्रसङ्घसँग आबद्ध छन् (सबै होइन), र जसको कार्यादेश संसद्हरूको काममा मद्दत गर्ने रहेको छ (जस्तै : यूएनडीपी, विश्वको सबैभन्दा ठूलो संसदीय विकास संस्था)

वा खास कार्यादेश बोकेको (अर्थात युएन वुमन; युनिसेफ; युएनएफपीए) । यो समूहमा विश्व बैङ्क र क्षेत्रीय बैङ्कहरू (अर्थात इस्लामिक विकास बैङ्क) पनि समावेश हुन्छ । यी संस्थाहरूको कुनै देशको विकासमा सहयोग गर्ने दीर्घकालीन योजनाहरू हुन्छन्, जसमा संसद्को क्षमतालाई मद्दत पुऱ्याउने पनि समावेश हुनसक्छ । त्यस्तो सहयोगले विश्वस्तरीय विशेषज्ञता र ज्ञान पनि साथै ल्याउँछ ।

- **संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानव अधिकार निकायहरू** : एजेन्डा २०३० ले सबैको मानव अधिकार साकार बनाउने प्रयास गर्दछ । एसडीजीको कार्यान्वयन निरीक्षण गर्ने सांसद्हरूको भूमिका मानव अधिकारको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्ने उनीहरूको भूमिकासँग जोडिएर आउँछ, जसमा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र अभिसन्धिहरूको राष्ट्रियकरण र अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार अवधारणालाई कानून र अभ्यासमा पालना गरिएको सुनिश्चित गराउने कार्य समावेश छ । मानवअधिकार सन्धि निकायहरूमा र विश्वव्यापी आवधिक समीक्षा (यूपीआर)मा प्रतिवेदन बुझाउने कार्यमा सहभागिता सांसद्हरूलाई संलग्न हुने एउटा असल माध्यम हो ।^९
- **अन्तर्राष्ट्रिय गैसस** : केही अन्तर्राष्ट्रिय गैससहरूको संसद्सँग उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न काम गर्ने खास कार्यादेश हुन्छ (जस्तै एनडीआई, आईआरआई; डब्लुएफडी; जर्मन राजनीतिक प्रतिष्ठान) । अन्यको क्षेत्रगत कार्यादेश हुन्छ, जसमा संसद्हरूसँग उनीहरूको लक्ष्य हासिल गर्न काम गर्ने (जस्तै ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनल, (टीआई), जो भ्रष्टाचार विरुद्धमा केन्द्रित छ; एनआरजी संस्था जो दोहनजन्य उद्योगहरूमा केन्द्रित छ; अक्सफाम र सेभ द चिल्ड्रेन; र
- **विकासका साभेदारहरू** : केही देशहरूले संसद्हरूलाई द्विपक्षीय परियोजनाहरूमार्फत आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउँछन्, जसले क्षमता अभिवृद्धि र पूर्वाधार उपलब्ध गराउँछन् । त्यसमा यूएसएआईडी (अमेरिका); डीएफआईडी (संयुक्त अधिराज्य) ; सिडा (स्विडेन); कोइका (कोरिया); र डीएफएटीडी (अस्ट्रेलिया) रहेका छन् । अन्य देशहरूसँग सार्वभौम कोषहरू छन् जसलाई संसद्हरूसँगको खास परियोजनालाई सहयोग गर्न प्रयोग गरिन्छ (जस्तै: कुवेत) ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- संसदीय बैठक र तपाईंको संसद् आवद्ध सञ्जालहरूमा एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमाथि छलफलहरू सुरु भएका छन् कि छैनन् ?
- तपाईंको संसद्को काममा कुन बहुपक्षीय वा द्विपक्षीय परियोजनाहरूले सहयोग गरिरहेका छन् कि छैनन् ?
- यी सञ्जाल र परियोजनाहरूका प्रयासहरू एसडीजीहरूका पक्षहरूमा अभि निश्चित रूपमा केन्द्रित हुनुपर्छ कि पर्दैन ?

९. हे. उदाहरणका लागि, मानव अधिकार परिषद् २६/२९, मानवअधिकार परिषद् र यसको विश्वव्यापी आवधिक समीक्षासम्बन्धी कार्यमा संसद्हरूको योगदान ।

४. कानून निर्माण : दिगो विकासका लक्ष्यहरूका लागि सुहाउँदो वातावरणलाई सुदृढ गर्ने

संसदको मुख्य
कामकारवाही

कानून तर्जुमा

यो संसदले मसौदा कानूनमाथि विचार जारी अन्ततः त्यसको अन्तिम रूपलाई पारित गर्ने प्रक्रिया हो । अवलम्बन गरिनु अघि मसौदा कानूनहरूको समीक्षामा लगभग सबै संसदहरूको भूमिका रहने गर्छ र त्यसमा मसौदा कानूनमा संशोधन सिफारिस गर्ने क्षमता समावेश छ । सदनमा छलफल हुनु अघि नै केही संसदहरू मसौदा कानूनको निर्माणमा बढी सक्रिय हुने गर्दछन् । अन्य संसद भने कानूनको निर्माण, मसौदा र बहसका लागि प्रस्तुत गर्ने कार्यमा पूर्णत रूपले सरकारमाथि निर्भर हुने गर्दछन् । संसदले हेर्ने सबैभन्दा उल्लेखनीय कानूनका रूपमा मानिने राज्यको वार्षिक बजेट समावेश हुने कानूनमा प्रायः विशेष नियमहरू लागू हुने गर्छन् ।

एसडीजीहरूको कार्यान्वयनका लागि देशहरूले विविध प्रकृतिका नीति तथा कार्यक्रम अवधारणाको उपयोग गर्नु आवश्यक पर्छ । कुनै पनि समस्यालाई सम्बोधन गर्ने पूर्ण नीतिगत प्रतिकार्यको रूप कानून कमै हुने गरे तापनि त्यस कार्यका लागि सुहाउँदो वातावरण सुनिश्चित गर्नेतर्फको यो महत्वपूर्ण पहिलो कदम हो । यसका अतिरिक्त, राज्यको वार्षिक बजेट पनि संसदको कानूनका रूपमा जारी हुने कुरालाई स्वीकार्ने हो भने रकम सबैभन्दा महत्वपूर्ण राष्ट्रिय एसडीजी प्राथमिकताहरूलाई सम्बोधन गर्नेतर्फ प्रभावकारी रूपमा लक्षित रहेको सुनिश्चित गर्ने आधारमा संसदको कानून निर्माण गर्ने कामले थप महत्व पाउँछ ।

क. कानून सुधारका प्राथमिकताहरूको पहिचान

धेरै एसडीजी लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न सकिने सुहाउँदो वातावरण सुनिश्चित गर्न कानूनमा सुधार ल्याउन आवश्यक हुन्छ । एसडीजी कार्यान्वयनबाट सिकिएको एउटा पाठ भनेको राष्ट्रिय विकास प्राथमिकताहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक विस्तृत कानून सुधार गर्न सांसदहरूलाई सक्षम बनाउन रणनीतिक अवधारणा आवश्यक छ ।

ट्युनिसिया : वातावरणको संवैधानिक तथा कानुनी संरक्षण

कुनै अधिकारका लागि सम्भव हुनै सबैभन्दा बलियो कानुनी संरक्षण राष्ट्रिय संविधानले दिने गर्छ र यो कुनै पनि देशले गर्ने कानून निर्माणको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कार्य पनि हो । संवैधानिक सुधारको कार्य सांसदहरूको कामको दैनिक पक्ष नभए तापनि धेरै कानुनी व्यवस्थाहरूमा संवैधानिक संशोधनलाई सांसदहरूले नै जारी गर्छन् र देशको आधारभूत कानूनमा विकासका प्राथमिकताहरूलाई स्थापित गराउने एउटा उपयोगी माध्यम हुनसक्छ ।

उदाहरणका लागि, जनवरी २०१४ मा ट्युनिसियामा, सांसदहरूले सन् २०११ को क्रान्तिको परिप्रेक्ष्यमा नयाँ संविधानको अवलम्बन गर्दै त्यसमा वातावरणको समर्थनमा र जलवायु परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्ने बलिया प्रावधानहरू समावेश गरे जसले गर्दा यी महत्वपूर्ण मुद्दाहरू हरेक नयाँ सरकारको प्राथमिकतामा एकीकृत गरिएको सुनिश्चित हुन सक्थो ।

नयाँ संविधानले ट्युनिसियालाई वातावरण संरक्षणको समर्थनमा र जलवायु परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्दै स्पष्ट संवैधानिक प्रतिबद्धता समावेश गर्ने पहिलो अरब मुलुक र विश्वको तेस्रो मुलुक बनायो । यूएनडीपीसँग सहकार्य गरिरहेको जलवायु संसद् नामक गैससको सहयोगमा भेला भएका सांसदहरूको समूहको उल्लेखनीय पैरवी पश्चात यो संशोधन नयाँ संविधानमा समावेश भएको थियो । उनीहरू वातावरणीय मुद्दाहरूको समर्थनमा कानूनमा सुधार ल्याउन सक्रियरूपले पैरवी गर्न प्रतिबद्ध थिए । जलवायुसम्बन्धी नयाँ धाराले राज्यलाई “असल जलवायु र असल तथा सन्तुलित वातावरणको अधिकार” सुनिश्चित गर्न र “वातावरणीय प्रदूषणलाई उन्मूलन गर्न आवश्यक माध्यम उपलब्ध गराउन” जिम्मेवार बनाउँछ ।

त्यसपछि, त्यही समूहका सांसदहरूले सरकारसमक्ष नयाँ नवीकरणीय ऊर्जा कानूनको लागि पैरवी गरे। अन्ततः ऊर्जा मन्त्रालयले यसको मसौदा तयार गऱ्यो र यसले नवीकरणीय ऊर्जाका लागि राष्ट्रिय लक्ष्यहरू निर्धारण गर्नुका साथै नवीकरणीय परियोजनाहरूलाई जैविक इन्धनमा पाएको छुटको वितरणमार्फत आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउनु ऊर्जा सङ्क्रमण कोषको पनि स्थापना गऱ्यो। नयाँ कानून मसौदा गर्न सहयोग गरेपछि सो सांसदहरूको समूहले सो मसौदालाई संसद्बाट पारित गराउने अभियानको नेतृत्व गरे र अन्ततः अप्रिल २०१५ मा त्यसलाई कानूनका रूपमा अवलम्बन गरियो।

एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको सुरुमा एसडीजी कानून सुधार आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नेतर्फ विचार गर्न सकिन्छ, जसलाई सबै एसडीजीहरू र त्यसका लक्ष्यहरूलाई समीक्षा गर्न प्रयोग गर्न सकिन्छ र त्यसलाई : (क) कुन लक्ष्यहरूका लागि नयाँ कानून वा संशोधन आवश्यक रहेको पहिचान गर्न, (ख) ती कानून सुधारका आवश्यकता र संशोधनहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्न र कार्यकारी अङ्ग र संसद् दुवैलाई कानून तर्जुमा र जारी गर्ने कार्यमा मार्गदर्शन गर्न मध्यमदेखि दीर्घकालीन व्यवस्थापकीय सुधारको एजेन्डा विकास गर्न गर्नुपर्छ। यो एसडीजीहरूको समर्थनमा कानून सुधारको अझ राम्रो समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्नमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ। उदाहरणका लागि, लैङ्गिक समानता एसडीजी-५ मा विशेषरूपमा समेटिएको छ तर अन्य एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा पनि आउने गर्दछ। यसरी यो हरेक एसडीजीलाई छुट्टा-छुट्टै सम्बोधन गरी फरक संशोधन र कानून जारी गर्नुभन्दा कुन मुद्दाहरूलाई एउटै कानून संशोधनको प्याकेजबाट समेट्न सकिन्छ भनेर पहिचान गर्नका लागि एउटै समयमा विद्यमान कानूनहरूको समग्र परिधिलाई समीक्षा गर्न उपयोग हुनेछ।

अर्को उदाहरण एसडीजी १६ (अर्थात लक्ष्य १६.५) हो जसले देशहरूलाई "भ्रष्टाचार र घुसखोरीलाई त्यसका सबै उल्लेखनीय रूपमा न्यून गर्न" आह्वान गर्दछ, र यो लक्ष्यलाई कार्यान्वयन गर्न भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासन्धिले मार्गदर्शक आधार प्रदान गर्दछ। त्यो भ्रष्टाचारको समाधान र सार्वजनिक जवाफदेहिताको प्रवर्द्धन गर्ने समग्र २०३० एजेन्डाको उपलब्धिको आधार हो। उल्लेखनीय रूपमा भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासन्धिको एउटा मुख्य पक्ष र भ्रष्टाचारलाई रोक्ने बृहत प्रयास भनेको भ्रष्टाचारको अझ प्रभावकारी निवारण, अनुसन्धान र अभियोजनलाई सक्षम बनाउने कानुनी सुधार सुनिश्चित गर्नु हो। भ्रष्टाचारसम्बन्धी सबै कानुनी कमीकमजोरीहरूको समीक्षा गर्नु घुसखोरी र भ्रष्टाचारलाई सम्बोधन गर्ने सुधारहरूले यी मुद्दाहरूका सबै पक्षहरूलाई एउटा विस्तृत कानुनी प्याकेजमा हेरिएको सुनिश्चित गर्न धेरै उपयोगी हुनसक्छ।

सार्वजनिक जवाफदेहिता र भ्रष्टाचार नियन्त्रण सेवाहरूको जवाफदेही आपूर्ति र जनतालाई विकासको प्रतिफल सुनिश्चित गर्न स्पष्ट रूपमा केन्द्रित सबै एसडीजीहरूको आधार हो। तथापि एसडीजी १६ ले विशेषतः अझ बढी जवाफदेही शासन व्यवस्थाका लागि आह्वान गर्दछ : लक्ष्य १६.५ ले "भ्रष्टाचार र घुसखोरीलाई त्यसका सबै रूपमा उल्लेखनीय रूपमा न्यून गर्ने" उद्देश्य लिएको छ; लक्ष्य १६.६ को उद्देश्य "सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र पारदर्शी संस्थाहरूको विकास गर्नु" रहेको छ र लक्ष्य १६.१० ले "राष्ट्रिय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि अनुरूप सूचनामा सार्वजनिक पहुँच सुनिश्चित गर्ने र आधारभूत स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्ने" लक्ष्य लिएको छ।

ख. दिगो विकास लक्ष्य-सम्बन्धित मसौदा कानूनको निर्माण

कानूनको मसौदा गर्ने, त्यसलाई प्रस्तुत गर्ने र जारी गर्ने हरेक व्यवस्थापिकाको फरक प्रक्रिया हुने गर्दछ। यद्यपि, सामान्यतया सांसदहरूलाई संलग्न हुनु आह्वान गर्न सकिने तीन प्रकारका मसौदा कानून हुन्छन् (तल व्याख्या गरिएको) र ती सबै एसडीजी सम्बन्धित कानून सुधार प्रवर्द्धन गर्ने प्रभावकारी माध्यम हुन सक्छन्:

- **सरकारद्वारा प्रायोजित मसौदा कानून** : अधिकांश संसदीय प्रणालीमा प्रस्तावित कानून संसद्को विचारका लागि पठाउनुअघि त्यसको मसौदा गर्ने जिम्मेवारी सरकारको हुन्छ। सरकार स्थानीयकरण गरिएको आफ्नो एसडीजी योजनालाई कार्यान्वयन गर्न अगाडि बढ्दै गर्दा एसडीजी सम्बन्धित कानुनी सुधारको समन्वयात्मक कार्यक्रम

सुनिश्चित गर्नु महत्वपूर्ण हुन्छ । यस सम्बन्धमा सांसदहरू सरकारलाई कानुनको मसौदा गर्नेतर्फ कदम चाल्न दवाव दिन अग्रसक्रिय बन्न सक्छन् । त्यसका लागि धेरै संयन्त्रहरू रहेका छन् जस्तै: प्रश्नोत्तर समय, सोधखोज, मन्त्रीहरूलाई लिखित प्रश्न सोध्ने र प्रस्ताव वा बाध्यकारी नभएको प्रस्ताव प्रस्तुत गर्ने जसले सार्वजनिक चासोको मुद्दाहरूमा ध्यान आकर्षित गराउन सक्छ । समितिमार्फत हुने जाँचबुझ पनि उपयोगी हुनसक्छ र ती मुद्दाहरूमा सार्वजनिक बहस एकीकृत गर्नु र कानुनमा सुधार गर्न आवश्यक रहेका मुद्दाहरू र त्यसलाई कसरी व्यवस्थापन गरिनुपर्छ भन्ने बारेमा सरकारलाई ठोस सिफारिसहरू प्रदान गर्न सक्षम बनाउनुले थप लाभ दिनसक्छ ।

- **सांसदहरूद्वारा प्रस्तुत मसौदा कानुन** : शक्तिको पृथकीकरण भएका अधिकांश राष्ट्रपतीय प्रणालीमा, र अर्ध राष्ट्रपतीय व्यवस्था रहेको संसदीय प्रणालीमा काँग्रेस वा संसद्का सदस्यहरूले प्रस्तावित कानुनहरूको मसौदा गरी प्रस्तुत गर्न सक्छन् । संसदीय नियमावलीका आधारमा यी मसौदा कानुनहरूलाई विचार गरियोस् भन्ने सूचीमा समावेश गर्नु लगभग कठिन नै हुन्छ । तर पनि सरकारमाथि खास एसडीजी मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्न कानुनी कदम चाल्न दवाव दिन यो उपयोगी माध्यम हुनसक्छ र त्यसले विकाससँग सम्बन्धित मुद्दाहरूमाथि ध्यान आकृष्ट गर्न सांसदहरूलाई सक्षम बनाउँछ ।
- **नागरिकको सक्रियतामा आएको कानुनी प्रयासहरू** : केही अवस्थामा नागरिक र/वा नागरिक समाज समूहहरू आफैले कानुनको मसौदा तयार गर्ने सक्रियता देखाउन सक्छन्, जसलाई व्यक्तिगत सांसदहरूमार्फत संसद्को विचारका लागि प्रस्तुत गराउन सक्छन् (हेर्नुहोस् तलको भाग ७) ।^{१८} विरलै देखिने भए तापनि केही व्यवस्थामा नागरिकहरूले कुनै मुद्दामा “नागरिकको जनमतसङ्ग्रह” को आह्वान गर्न सम्भव हुनसक्छ; र यदि सफल भएमा त्यस्तो जनमतसङ्ग्रहलाई कानुन जारी गर्न वा कानुनमा परिवर्तन गर्न प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

लेबनान र मोरक्को : भ्रष्टाचार विरुद्ध बलियो कानुनी आधारका लागि कानून तर्जुमा

लेबनानको संसद् भ्रष्टाचार विरुद्ध संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि अनुरूप भ्रष्टाचार विरुद्ध एउटा बलियो राष्ट्रिय कानुन जारी गर्नका लागि दवाव दिन सक्रिय रहेको छ । सन् २०१२ मा संसदले भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित निर्दिष्ट विधेयकहरूमाथि काम गर्न भ्रष्टाचार विरुद्ध एउटा उपसमितिको गठन गर्‍यो । सो समितिले भ्रष्टाचार विरुद्ध लेबनानका सांसदहरू (लेबप्याक)संगको साभेदारीमा यूएनडीपीको सहयोगमा आफ्नो काम गर्‍यो । समितिले चार वटा मसौदा कानुनहरूमा काम गर्‍यो । पहिलो कानुन गैरकानुनी सम्पन्नता र सम्पत्ति सार्वजनिक गर्ने विषयलाई सम्बोधन गर्ने कानुनमा संशोधन थियो, जसको विकास उपसमितिले न्याय, प्रशासनिक न्याय, गृह र अर्थ मन्त्रालयहरू, केन्द्रीय बैंक र अन्य महत्वपूर्ण नियमनकारी निकायहरूका साथै यूएनडीपीका प्रतिनिधिहरू सम्मिलित बहुसरोकारवाला कार्यदलको सहकार्यमा गरेको थियो । उजुरीकर्ता संरक्षणसम्बन्धी, सूचनामा पहुँचको अधिकार र भ्रष्टाचारविरुद्ध निकाय गठनसम्बन्धी कानुनहरूको मसौदा गर्न लेबनानी सांसदको अध्यक्षतामा रहेको बहुसरोकारवाला पैरवी समूह सूचनामा पहुँचको अधिकारका लागि राष्ट्रिय सञ्जालसँग पनि उपसमिति नजिकमा रहेको काम गरेको छ ।

मोरक्कोमा सन् २०१५ मा नयाँ राष्ट्रिय भ्रष्टाचार विरोधी रणनीति जारी भयो र हाल भ्रष्टाचारलाई समाधान गर्ने वातावरणलाई सुहाउँदो बनाउन संसदले महत्वपूर्ण कानुनहरूको तर्जुमा गर्ने काम गरिरहेको छ । सूचनाको स्वतन्त्रता र स्वार्थ बाहिरको अवस्थासम्बन्धी कानुनहरू निर्माणको अवस्थामा छन् र त्यसले सांसदहरूलाई जवाफदेहितासम्बन्धी बलियो कानुन पारित गरी त्यसको कार्यान्वयनको अनुगमनमार्फत एसडिजी १६.५ मा प्रगति हासिल गर्ने अवसर प्रदान गर्छ ।

हे. www.transparency-lebanon.org/En/WhatWeDoDetails/5/12/0.

८ हे. फिलिपिन्स नागरिक कार्यक्रम : <https://www.eduskunta.fi/EN/lakiensaaminen/kansalaisaloite/Pages/default.aspx>

यूएनडीपी द्युनिसिया
 द्युनिसियाको संविधानमाथि भइरहेको बहस, २० जनवरी २०१४ । फोटो : ओलिभिय पेइ-लोभ

आदर्शतः प्रस्तावित मसौदा कानुनले स्पष्ट रूपमा त्यसले २०३० एजेन्डा र/वा खास एसडीजी र तिनका लक्ष्यहरूलाई सहयोग गर्छ वा गर्दैन र कसरी गर्छ भन्ने कुरा पहिचान गरेको हुन्छ । यो मसौदा कानुनको व्याख्यात्मक नोट र मसौदा कानुनको परिचयात्मक भनाईमा समावेश हुनसक्छ । तथापि, हाल यो प्रचलित अभ्यास होइन । यसलाई सम्बोधन गर्न, संसद्हरूले प्रस्तावित मसौदा कानुनले एसडीजीहरूको उपलब्धिमा कसरी प्रभावित गर्छ भन्ने कुराको पहिचान गर्न आफ्नो संसदीय सचिवालयबाट "एसडीजी प्रभाव विश्लेषण" गराउन सक्छन् । विकल्पको रूपमा नियमावली संशोधन गरेर कानुनका प्रस्तावकले मसौदा कानुन प्रस्तुत हुँदा त्यस्तो विश्लेषण विकसित गर्नुपर्ने प्रावधान राख्न सकिन्छ । केही देशले मसौदा कानुनको सामाजिक तथा आर्थिक वा लैङ्गिक प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न सुरु गरिसकेका छन् । विगतको पाठले त्यस्तो प्रक्रियालाई एउटा साधारण रुजूसूचीको विकास गरेर व्यवस्थित गर्न सकिने बताउँछ, जसलाई विचारका लागि प्रस्तुत हरेक मसौदा कानुनका लागि संसदीय सचिवालयले लागु गराउन सक्छ । सांसद्हरूले त्यसपछि यो सूचना संशोधनका क्षेत्रहरूको पहिचान गर्न सक्छन् ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- एसडीजीहरूको सहयोगमा कानुनको प्रारूप, विचार र संशोधन गर्न सांसद्हरूसँग पर्याप्त कानुनी र प्रक्रियागत उपाय र व्यवस्थापकीय क्षमता छ कि छैन ?
- सरकार वा संसदले आगामी महिना र वर्षहरूमा संसद्को व्यवस्थापकीय एजेन्डाका बारेमा जानकारी दिने एसडीजीहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुन सुधारको समीक्षा गरेका (वा गर्ने योजना बनाएका) छन् कि छैनन् ?
- हरेक मसौदा कानुनमा समावेश गरिने व्याख्यात्मक टिप्पणीमा सो मसौदा कानुनले एसडीजीहरूको प्राप्तिमा कसरी योगदान पुऱ्याउँछ/पुऱ्याउँदैन भन्ने व्याख्या समावेश हुन आवश्यक छ कि छैन ?
- संसद्को नियमावलीले सबै मसौदा कानुनहरूको एसडीजीमा योगदानको समीक्षा गर्न संसदीय समितिहरूलाई आवश्यक बनाएको छ कि छैन ? यो व्यवहारमा हुने गरेको छ ?

५. दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि बजेट

संसदका मुख्य
काम

बजेटसम्बन्धी

बजेट निगरानी एउटा प्रक्रिया हो जसमार्फत संसदले राष्ट्रिय बजेट चक्रभरि सरकारले पैसा कानुनी र उपयुक्त ढङ्गबाट खर्च गरेको सुनिश्चित गर्ने प्रयास गर्दछ । सो कार्य सरकारले बजेट तर्जुमाका लागि सुझाव दिइए, समीक्षा गरेर, बहस गरी राज्यको बजेट स्वीकृत गरेर, त्यसको कार्यान्वयनको सुपरिवेक्षण गरेर, र सरकारी लेखा, राजश्व तथा खर्चको लेखा परीक्षण गरेर गर्नसक्छ ।

यदि एसडीजीहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने हो भने उनीहरूको कार्यान्वयनका लागि पर्याप्त मात्रामा आर्थिक स्रोत हुनु महत्वपूर्ण हुन्छ र सो स्रोत सबैभन्दा सीमान्तकृत र अभावग्रस्त समुदायहरूसम्म पुगेको सुनिश्चित गर्न लक्षित रहनु महत्वपूर्ण हुन्छ । एसडीजीहरूको कार्यान्वयनलाई विभिन्न रूपका आर्थिक स्रोत उपलब्ध हुनेछन् । यसमा निजी क्षेत्रबाट प्राप्त सहयोग, चन्दा, ओडीए, वैदेशिक विकास सहयोग, वैदेशिक प्रत्यक्ष लगानी र राज्यले आर्जन गरेको राजश्व जस्तै: कर र भन्सार शुल्क । सांसदहरू आर्थिक स्रोतका ती विभिन्न रूप प्रति सचेत भई दोहोरोपना र बाकिने अवस्था नहोस् भनेर सुनिश्चित गर्न सांसदहरूले ती विभिन्न प्रकारका राजस्वका स्रोतहरूलाई राम्रोसँग संयोजन गरिएको छ छैन भन्ने बारेमा जान्न जरुरी हुन्छ ।

एसडीजीहरूको कार्यान्वयनतर्फ स्रोतहरूलाई लक्षित गर्न हरेक देशले प्रयोग गर्न आवश्यक हुने प्राथमिक आर्थिक सहयोग संयन्त्र भनेको राज्यको वार्षिक बजेट हो । त्यसैकारण, संसदीय बजेट पद्धतिमा समावेश हुने कानुनी निर्माण र निगरानीको मिश्रण सांसदहरूलाई बजेटको विकास र अवलम्बन प्रक्रियामा संलग्न हुन सबैभन्दा प्रभावकारी रूपले सक्षम बनाउने तरिकाले विकास र कार्यान्वयन गरिनुपर्छ । यहाँ

बजेट चक्र अवधारणा

- संसदहरूले सूचना र सार्वजनिक तथा चासो समूहका विचार संकलन गर्दै बजेट तर्जुमामा कार्यकारीलाई सहयोग पुऱ्याउन सिफारिस पत्र बुझाउन सक्छन् ।

बजेट तर्जुमा

- कार्यकारीले बजेट प्रस्ताव संसदसमक्ष प्रस्तुत गर्छ, जसले प्रस्तावलाई विषयत समितिहरूको विचारका लागि सिफारिस गर्छ, जसमा अर्थ समितिले समन्वयको काम गर्दछ । विचार र सम्भवत संशोधन पछि बजेट स्वीकृतिका लागि पूर्ण सत्रमा पेस गरिन्छ ।

बजेटमाथि विचार र स्वीकृति

- सर्वोच्च लेखा परीक्षण निकायसँगको सहकार्यमा संसदले विगत वर्षको सरकारी राजस्व तथा खर्चको लेखा परीक्षण गर्दै त्यसका कमीकमजोरी औल्याउँदै व्यवहारमा परिवर्तन गर्न सिफारिस गर्दछ । उपयुक्त भएको अवस्थामा, यसले गत वर्षको लेखा प्रमाणित गरी आगामी वर्षको लेखालाई आधार उपलब्ध गराउँछ ।

बजेट लेखापरीक्षण

बजेट कार्यान्वयनको निगरानी

- संसद् र यसका स्थानीय समितिहरूले बजेट कार्यान्वयनको अनुगमन गर्छन्, जसमा उदाहरणका लागि मन्त्रीहरूलाई प्रश्न सोध्ने देखि स्थलगत अवलोकन कार्य समावेश हुन्छन् । संसद् आफैले बजेटको कार्यान्वयन गर्दैन, त्यो सरकारको काम हो ।

विचार गर्नुपर्ने मुख्य प्रश्न भनेको प्रयासहरू "जनकेन्द्रित" छन् र विशेषगरी सबैभन्दा सीमान्तकृत र बहिष्करणमा परेको समूहसहित कोही पनि नछुटेको सुनिश्चित गर्ने सबैभन्दा मुख्य लक्ष्यलाई ध्यानमा राख्दै बजेट प्रक्रियाहरूले बजेटले एसडीजी कार्य ढाँचाभित्र प्रतिफलहरू वास्तवमै दिन्छन् वा दिँदैन भन्ने हो ।

क. राज्यको वार्षिक बजेट

राष्ट्रिय बजेट स्वीकृति प्रक्रिया एउटा निरन्तर वार्षिक चक्र हुनुपर्छ जसमा कार्यकारी अङ्ग र व्यवस्थापिकाले खर्च र राजस्वको अनुमान गर्ने, प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रममा उपलब्ध रकम लगाउने, कार्यान्वयन र खर्चको अनुगमन गर्ने कार्य संलग्न हुन्छ । माथिको बजेट चित्रले देखाए जस्तै, कार्यकारी अङ्ग बजेटको विकास गर्न आधिकारिक रूपमा जिम्मेवार रहे तापनि सांसदहरूले पनि बजेट विकास प्रक्रिया अघि (र कहिलेकाहीँ विकासक्रममा) निश्चित बजेट प्राथमिकताहरूका लागि पैरवी गर्न सक्छन् । केही देशमा उनीहरूले आफ्नो कानून निर्माण गर्ने र निगरानी गर्ने अधिकारलाई प्रयोग गरी संसद्मा प्रस्तुत भएपछि बजेटमा औपचारिक संशोधनहरू पनि पेस गर्न सक्छन् ।

अधिकांश संसद्हरूमा कुनै एक प्रकारको बजेट अनुमान वा समिति मूल्याङ्कन प्रक्रियाको व्यवस्था हुनेगर्छ, जसको उद्देश्य प्रस्तावित बजेटको समीक्षालाई सहजीकरण गर्नु हो । यसमा बजेट प्रस्तावको विवरणको भित्री कुरा बुझ्न र बजेटले के दिन खोजिरहेको छ भन्ने कुरा अझ राम्रोसँग बुझ्न सरकारी अधिकारीहरूसँग सार्वजनिक सुनुवाई समावेश हुन्छ । केही देशमा यो प्रक्रियामा नागरिक समाज पनि संलग्न हुनसक्छ, सरकारी कार्यक्रमको प्रभावकारितामाथि पृष्ठपोषण गर्न सुनुवाईमा सहभागी हुने र/वा खर्चको चुहावट वा लाभान्वितहरूसम्म पुग्न असफल रहेको विगतका पाठहरू सुनाउने । अनौपचारिक रूपमा पनि सांसदहरूले नागरिक समाज बजेट विश्लेषणबाट प्रेरणा लिन सक्छन् वा कुन सरकारी कार्यक्रम सफल रह्यो र/वा कुनले आवश्यकता भएका सम्म लाभ पुऱ्याउन असफल रह्यो भन्ने कुराको पहिचान गर्न आफ्ना मतदाताहरूसँग अझ प्रत्यक्षरूपमा संलग्न हुन सक्छन् ।

यसका साथै, सम्बन्धित सरकारी निकाय/मन्त्रालयसँग राज्यको लेखापरीक्षक प्रतिवेदनका सिफारिसहरूका बारेमा सोधखोज गर्ने कार्यले बजेट चक्रमा सांसदहरूको योगदानका बारेमा जानकारी प्रदान गर्छ । केही संसद्हरूमा यो काम समिति प्रक्रियाहरूमार्फत सार्वजनिक लेखा समितिको नेतृत्व र क्षेत्रगत समितिहरू व्यवस्थित ढङ्गले गरिन्छ ।

बङ्गलादेश : नवीकरणीय ऊर्जाको समर्थनमा बजेट

बङ्गलादेशमा भण्डै ७२% जनसङ्ख्या ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्छन् तर दुई तिहाई भन्दा बढी घरपरिवारसँग विद्युत्मा पहुँच छैन । बङ्गलादेश सरकारले सन् २०२० सम्ममा सबैलाई विद्युत् आपूर्ति गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ तर हाल बङ्गलादेशको अधिकांश विद्युत् आपूर्ति प्राकृतिक ग्यास र इन्धन आयातबाट भइरहेको छ, र देशको धेरै नयाँ ऊर्जा क्षमताको योजना कोइला पावर प्लान्टमार्फत बनिरहेको छ । यद्यपि, बङ्गलादेशले नवीकरणीय ऊर्जाका लागि आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन एउटा दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नेतर्फ ठूलो कदम चालिसकेको छ । जुन २०१४ मा बङ्गलादेश सरकारले देशमा नवीकरणीय ऊर्जाको विकास लागि दुईवटा मुख्य बजेट प्रावधानहरूको घोषणा गर्‍यो : (क) नयाँ दिगो तथा नवीकरणीय ऊर्जा विकास प्राधिकरणको सहयोगका लागि १ करोड ५० लाख टाका (१९०,००० अमेरिकी डलर)को बजेट बिनियोजन; र (ख) ४०० करोड टाका (५ करोड १६ लाख अमेरिकी डलर) बराबरको नवीकरणीय ऊर्जा कोषको स्थापना ।

एसडीजी-७ (नवीकरणीय उर्जा)को सहयोगमा आएको यी ठोस बजेट परिणामहरू सांसदहरूबाट भएको लामो अभियानको नतिजा स्वरूप आएको हो । सेप्टेम्बर २०१२ मा विभिन्न राजनीतिक दलका सांसदहरूले जलवायु संसद्, गैसस र यूएनडीपीको सहयोगमा जलवायु संसद् समूहको गठन गरे । ती सांसदहरू केही प्राथमिकताहरूमा सहमत भए, जसमा विद्युत् उत्पादनका लागि नवीकरणीय ऊर्जाका लागि सहयोग बढाउन र नवीकरणीय वस्तुहरूको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने नीतिगत, वित्तीय र प्रविधिजन्य सुहाउँदो वातावरणको सिर्जना गर्नका लागि पैरवी गर्ने पनि समावेश थियो ।

नोभेम्बर २०१२ मा दिगो र नवीकरणीय ऊर्जा विकास प्राधिकरणसम्बन्धी ऐन पारित गराउन जलवायु संसद् समूहले उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गर्‍यो, जसले दिगो तथा नवीकरणीय ऊर्जा विकास प्राधिकरणलाई दिगो ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विकासका लागि राष्ट्रिय जिम्मेवार निकायका रूपमा स्थापित गर्‍यो ।

नोभेम्बर २०१२ मा स्थानीय जलवायु संसद् समूहले उत्साहपूर्ण रूपमा आफ्नो बजेट पैरवी सुरु गर्‍यो । प्रमुख मन्त्रीहरूसँग भेट गरी सांसद्हरूले सो प्राधिकरणका लागि पर्याप्त बजेट र अन्य सहयोग, र स्वच्छ ऊर्जा कोषको स्थापनाको माग गर्दै बहुदलीय ज्ञापनपत्र बुझाए । यो पैरवी बजेट आउने समयसम्म अर्को छ महिना चल्‍यो र जलवायु संसद् सदस्यहरूले ऊर्जा र अर्थमन्त्रीहरूलाई लगातार भेट गरे । उनीहरूको निरन्तरको पैरवीका साथै बजेट निर्माण प्रक्रियामा सही समयमा भएको हस्तक्षेपहरूका कारण जलवायु संसद् समूहले माथि उल्लेखित परिणामहरू हासिल गर्न सफल भयो ।

हेर्नुहोस् : विशेष कोष र नवीकरणीय ऊर्जाका लागि प्राधिकरण सिर्जना गर्न जलवायु संसद् र सांसद्हरू सफल, प्रेस विज्ञप्ति, ब्लिट्ज कम्पिहेन्सिभ टाबल्यड साप्ताहिक : <http://www.weeklyblitz.net/2014/06/bangladesh-climate-parliament-mps-successful-creating-special-fund-sredarenewables/>

तथापि बजेट प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्ने कानून र नियमहरूले प्रस्तावित बजेटमा प्रमुख परिवर्तन ल्याउने सांसद्हरूको क्षमतालाई सीमित बनाउने गर्छ । अधिकांश देशहरूमा प्रस्ताव गरिएको बजेट सम्बन्धी कानून संसद्बाट पास गराउन असफल भएमा सरकार असफल हुनजान्छ । अन्य देशमा भने संसद्ले बजेट मसौदा कानूनमा संशोधनमार्फत प्रस्तावित बजेट विनियोजनलाई कम गर्नसक्छ तर खर्च बढाउने मत दिन सक्दैन । केही अन्य देशमा बजेटको सीमा ननाघ्ने गरी बजेट रकमलाई बजेट शीर्षकबाट चलाउन सक्छन्; तर यो पनि प्राय संशोधनको कडा नियमले निर्देशित हुन्छ ।

बजेट निर्माण र स्वीकृतिको दोहोरिरहने प्रक्रियामा सांसद्हरूको संलग्नताभन्दा पर सांसद्हरूले पैरवीमार्फत र सुहाउँदो व्यवस्थापकीय वातावरणको सिर्जना गरेर एसडीजीहरूको आपूर्तिलाई सक्षम बनाउने बजेट सुधारलाई सहयोग गर्न सक्छन् । एसडीजीहरूका लागि सम्पूर्ण-सरकार अवधारणा आवश्यक छ । यसरी सांसद्हरू नवीन तरिकाहरूलाई समर्थन गर्नमा केन्द्रित हुनसक्छन् जसको माध्यमबाट बजेटले धेरै प्रकारका अन्तरसरकारी कामलाई सक्षम बनाउँछ ।

राष्ट्रिय बजेटको समर्थनमा उपलब्ध गराइने विस्तृत वित्तीय विश्लेषण र खर्चको लेखाजोखा क्षेत्राधिकार अनुसार फरक रहेको पाइन्छ । केही देशमा प्रस्तावित बजेटका कार्यक्रमहरूको प्रभावलाई व्याख्या गर्न निकै कम जानकारी उपलब्ध गराइन्छ । २०३० एजेन्डा र एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको सुरुवातमा संसद्लाई हाल उपलब्ध गराइने बजेट दस्तावेजको समीक्षामा ध्यान दिएर एसडीजीहरूको प्राप्तिलाई अगाडि बढाउन बजेटको निर्माण कसरी गरिएको छ भन्नेबारेमा निर्देशन उपलब्ध गराउने हकमा यसको पर्याप्तताको समीक्षा गर्न सकिन्छ । त्यसपछि सांसद् र/वा संसदीय बजेट र समिति सदस्यहरूले बजेट अभिलेखीकरणका लागि एसडीजी-मैत्री ढाँचामा सहमत हुन अर्थ मन्त्रालयसँग अग्रसक्रिय रूपमा काम गर्नेतर्फ विचार गर्न सक्छन् ।

रुवाण्डा : वैदेशिक विकास सहयोगको संसदीय निगरानी प्रवर्द्धन

रुवाण्डामा विगतको दशकमा संसद्ले सरकारले संसद्समक्ष मसौदा वित्तीय कानून प्रस्तुत गर्दा अझ बढी अर्थपूर्ण बजेट सूचना उपलब्ध गराइएको सुनिश्चित गर्न बजेट प्रक्रियामा परिवर्तनहरूलाई संस्थागत गरेको छ । वित्तीय कानूनले हाल सरकारी निकायले भन्दा पनि आपूर्ति कार्यक्रमहरूले गर्ने खर्चबारे एकीकृत धारणा उपलब्ध गराउँछ ।

सन् २००८ यता रुवाण्डाको संसद्ले बजेटसँग अझ बढी सान्दर्भिक सूचना उपलब्ध गराउन पनि माग गर्दै आएको छ, जसमा विशेषगरी बजेटले पुरुष र महिलालाई कसरी भिन्न प्रकारले प्रभावित गर्छ भन्ने बारेमा समावेश छ । तथापि यस्तो जानकारी पूरक दस्तावेजहरूमा मात्र समावेश हुनेगर्दछ । सरकारले सरकारी क्षेत्रमा सन् २००७ मा पुग्ने सबै सहायता समावेश रहेको राष्ट्रिय लेखा विवरणको एकीकृत सूची सङ्ग्रह गरेको छ । यसले बजेटमा रहेको सहायताको मात्राबारे

कम जानकारी दिइएको र सहायताको तथ्याङ्कको आधारमा अनियमितता भएको सार्वजनिक गरेको थियो । सो अभ्यासले सरकारलाई बजेट चक्रमा सहायताको एकीकरण अझ बढी गहिरो रूपमा अध्ययन गर्ने अवसर प्रदान गर्‍यो ।

स्रोत : बाल्व जे. र हेइम के. (मिति नरहेको) । द पोभर्टी अफ पार्लियमेन्टेरी ओभरसाइट अफ ओडिए, पृष्ठ, १२-१३, http://paperroom.ipso.org/papers/paper_2894.pdf

बजेट दस्तावेजहरूमा आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको विषय मात्र नभई वैदेशिक विकास सहायता (ओडीए)बाट प्राप्त सहयोग र/वा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय ऋणका बारेमा पनि जानकारी समावेश गरिनु महत्वपूर्ण हुन्छ । ओडिए प्राप्त गर्ने केही देशमा यो रकमलाई "बजेट बाहिर", वा प्राप्त भइरहेको सहायता रकमलाई समेट्न बेग्लै "विकास बजेट" निर्माण गरिन्छ । तथापि, ओडिए पनि राष्ट्रिय बजेटमा समावेश गरिनु महत्वपूर्ण हुन्छ, जसले गर्दा सांसदहरूले राष्ट्रिय विकास प्राथमिकताहरूका लागि विनियोजन भइरहेको पूर्ण बजेटको सही तरिकाले समीक्षा गर्न र ओडीएसहित सम्पूर्ण बजेटको उचित जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न सकून् । अन्यथा, केही क्षेत्रमा ओडीएले अनावश्यक रूपमा ठुलो वा दिगो राख्न नसकिने बजेट हुने र अन्य क्षेत्रमा न्यून बजेटको स्थितितर्फ डोहोर्‍याउने जोखिम हुन्छ । साथै, ओडीएलाई बजेटमा समावेश नगरिने हो भने त्यसको खर्चको सार्वजनिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न भन कठिन बन्न जान्छ ।

सहायताको आपूर्तिको प्रभावकारितामा सुधार ल्याउन साभेदार देशको भूमिका सन् २००५ को पेरिस घोषणापत्रमा स्पष्टसँग उल्लेख गरिएको थियो, जसले खुला रूपमा देहाय बमोजिम सिफारिस गरेको छ : (क) विकास रणनीति र बजेटमा आफ्ना संसद्को भूमिका सुदृढ तुल्याउन साभेदार देशहरू प्रतिबद्धता व्यक्त गर्छन्; र (ख) साभेदार देशको कार्यकारी अङ्गलाई आफ्ना नागरिक र व्यवस्थापिकालाई विस्तृत बजेट प्रतिवेदन उपलब्ध गराउन सक्षम बनाउन दातृ राष्ट्रहरू सामयिक, पारदर्शी र विस्तृत सूचना उपलब्ध गराउन प्रतिबद्ध छन् । यसका बावजुद ओडिएलाई आधिकारिक बजेटभित्र ल्याउने प्रयासहरू विविधतापूर्ण रहेका छन्, तथापि ओडिएको बजेट निगरानीका राम्रा उदाहरणहरू भने विद्यमान छन् ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- संसद्मा समीक्षा र जारी गर्न प्रस्तुत गरिएको बजेटमा एसडीजीलाई हासिल गर्ने तर्फ बजेटले कसरी अगाडि बढ्ने छ भन्ने बारेमा पर्याप्त व्याख्या गरिएको छ कि छैन ? छैन भने, सांसदहरूलाई स्पष्ट खाका प्रदान गर्न के-कस्ता जानकारीहरू थप गरिनुपर्छ ?
- प्रस्तावित बजेटको समीक्षा गर्न जिम्मेवार सम्बन्धित समितिहरूलाई संसद्को नियमावलीले देहायका कार्यहरू आवश्यक बनाएको छ ? : (क) प्रस्तावित बजेटले एसडीजीको उपलब्धिमा कसरी योगदान पुऱ्याउँछ वा पुऱ्याउँदैन भनेर समीक्षा गर्ने र (ख) एसडीजीको उपलब्धिमा अझ बढी प्रभावकारी रूपले योगदान पुऱ्याउन बजेटलाई सुदृढ बनाउने सिफारिसहरू प्रदान गर्ने ।
- संसदीय समितिहरूको सल्लाह र सिफारिसहरूमाथि विचार गर्न र त्यस्तो सिफारिसको प्रतिकार्यका लागि संसद्समक्ष स्पष्टीकरण उपलब्ध गराउन सरकारलाई संसद् नियमावली वा अन्य सन्धि वा अभ्यासले आवश्यक बनाएको छ कि छैन ? बजेटका सम्बन्धमा संसद्को सल्लाह तथा सिफारिसहरूस्रति सरकारको चासो र कार्यान्वयन आवश्यक बनाउने कुनै पद्धतिहरू उपलब्ध छन् कि छैनन् ?

ख. सहस्राब्दी विकास लक्ष्य बजेट र खर्चको सुपरीवेक्षण

प्रभावकारी एसडीजी कार्यान्वयनलाई सहयोग पुऱ्याउने कार्यमा सांसदहरूका लागि सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका भनेको एसडीजी प्राप्तिका लागि विनियोजन गरिएको बजेट प्रभावकारी र जवाफदेही रूपमा, र दिगो र प्रभावजन्य परिणामहरू ल्याउन खर्च गरिएको सुनिश्चित गर्नु हो । यो दायित्व विकास प्रभावकारिताको एजेन्डासँग मेल खान्छ (भाग २ मा छलफल गरिएजस्तै) । यस अर्थमा कि समग्र उद्देश्य आन्तरिक रकम र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग दुवैको खर्च सकेसम्म प्रभावकारी ढङ्गबाट होस् । विकास प्रभावकारिताले लगानी अनुसारको प्रतिफलका साथै सर्वसाधारण, विशेषगरी सबैभन्दा सीमान्तकृत र सङ्कटापन्न समुदायका लागि वास्तविक परिणाम पनि विचार गर्दछ ।^९

अधिकांश संसद्हरूमा बजेटको निगरानी विशेषकृत संसदीय समितिहरूले गर्छन्, जसको कार्यादेश बजेट चक्रको अन्त्यमा सरकारको खर्चको समीक्षा गर्नु रहेको हुन्छ । कुनै पनि देशमा स्वदेशी जवाफदेहिता फ्रेमवर्कको अंशका रूपमा यी समितिहरूले ज्यादै महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरे तापनि उनीहरूका लागि पर्याप्त स्रोतको व्यवस्था भएको पाइँदैन जसले गर्दा सुनुवाई र स्थलगत अनुगमन कार्यहरू गर्न स्रोत सीमित हुन्छ र विश्लेषण तथा प्रतिवेदन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने कर्मचारी क्षमता न्यून हुन्छ ।

केही देशमा कुनै प्रकारको स्वतन्त्र संसदीय बजेट कार्यालयको स्थापना गर्ने प्रयास भएका छन् वा कम्तीमा पनि यो महत्वपूर्ण जिम्मेवारीका लागि उच्च गुणस्तरको सहयोग साकार बनाउन संसद सचिवालयअन्तर्गत बजेट एकाइको व्यवस्था भएको छ । त्यस्ता एकाइमा सांसद्हरूलाई विशेषज्ञ आर्थिक तथा वित्तीय सुभावा र विश्लेषण उपलब्ध गराउने बजेट तथा वित्तीय विशेषज्ञहरूको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्छ ।

मोरक्को र जोर्डन : संसदीय बजेट विश्लेषणलाई समर्थन

अरब क्षेत्रमा केन्द्रित बजेट इकाइहरूबाट सांसद्हरूले सहयोग प्राप्त गरेका धेरै असल अभ्यास देख्न पाइन्छ ।

मोरक्कोमा बजेट विश्लेषण विभागले मोरक्को संसदको दुवै सदनलाई सहयोग गर्दछ । विभागले बजेट विश्लेषण कार्यपत्रको विकासमार्फत राष्ट्रिय बजेटको मूल्याङ्कन र कार्यान्वयनमा व्यवस्थापिकाको भूमिकालाई विस्तार गरेको छ, जसले सांसद्हरूलाई बजेटलाई अझ राम्रोसँग बजेटलाई बुझ्न र बढी प्रभावकारी विश्लेषण प्रदान गर्न सक्षम बनाउँछ । विभागले सबै राजनीतिक समूहको प्रतिनिधित्व रहने गरेको सदनको निर्णायक निकाय र बजेट समितिलाई प्रतिवेदन बुझाउँछ । विभागको कार्यादेश राष्ट्रिय बजेटको विश्लेषण गर्नु र यसको कार्यान्वयनको समीक्षा गर्नुका साथै सार्वजनिक कर्जा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यकारी अङ्गको नीति समीक्षा गर्नु, कानूनको वित्तीय प्रभाव विश्लेषण गर्नु र बजेट प्रक्रियामा संसदको समावेशीकरणका बारेमा अनुसन्धान गर्नु रहेको छ । बजेट चक्रमा संसदको समावेशीकरण हालै ७० दिनबाट बढाएर ६ महिना पुऱ्याइएको छ । विभागले सांसद्हरूबाट आउने सहयोगको आग्रहलाई सम्बोधन गर्छ र राष्ट्रिय बजेटमा संशोधनसहित कानूनको मसौदा गरिरहेकाहरूका लागि सन्दर्भ स्रोतको काम गर्दछ । द्विसदनात्मक संसदमा रहेका दुवै बजेट समितिहरूले बजेट विश्लेषण विभागका उत्पादनहरूको प्रयोग गर्दछन् ।

जोर्डनमा संसदीय बजेट कार्यालयले विशेषगरी वित्त तथा आर्थिक समितिलाई प्रतिवेदन बुझाउँछ । यसले गर्ने कार्यहरूमा बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन र बजेटको हरेक भागका लागि प्रश्नहरूको सूची (वित्त तथा आर्थिक समितिबाट प्रयोग हुने) रहेको छ । संसदीय बजेट कार्यालयले सबै इच्छुक सांसद्हरूबाट प्रयोग हुने बजेट तथ्याङ्कको आधारमा सरकारको मूल्याङ्कन गर्दै प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्दछ । संसदीय बजेट कार्यालयको अन्य समितिहरूले अझै पनि पूर्ण उपयोग गर्न सकेका छैनन् । अन्य दैनिक क्रियाकलापहरूमा आर्थिक समाचार विश्लेषण गर्ने, सूक्ष्म आर्थिक सूचकहरू विकास गर्ने, संसदीय कर्मचारीहरूलाई तालिम दिने, सांसद्हरूको जिज्ञासा मेटाउने र सरकारको वित्तीय तथा मौद्रिक क्रियाकलापबारे प्रतिवेदनहरू तयार गर्ने लगायत रहेका छन् ।

९. <http://www.awepa.org/wp-content/uploads/2013/06/Safeguarding-the-Interests-of-the-People-Parliamentarians-and-Aid-Effectiveness.pdf>.

स्रोत : यी उदाहरणहरू संसदीय विकाससम्बन्धी म्याकगिल र विश्व बैंकको अनलाइन कोर्सबाट लिइएका हुन्, एकाइ ५: स्वतन्त्र बजेट इकाइका उदाहरणहरू, <http://parliamentarystrengthening.org/EAP/PBO/Unit%205.pdf>.

संसदले यी सीपहरू आफ्नै कर्मचारीबाट प्राप्त गर्न नसक्ने अवस्थामा अन्य जवाफदेही निकायहरूबाट कर्मचारी काजमा ल्याउने पक्षमा विचार गर्न सकिन्छ । उदाहरणका लागि, केही देशमा, राष्ट्रिय लेखापरीक्षक कार्यालयले वार्षिक सुनुवाईको समयमा संसदीय सार्वजनिक लेखा समितिलाई सहयोग गर्न कर्मचारी खटाउने गर्छ । त्यस्तो व्यवस्था विशेषगरी सानो क्षेत्राधिकारमा उपयोगी हुनसक्छ, जहाँ त्यस्तो विशेषज्ञता पाउन कठिन हुन्छ । नागरिक समाजबाट त्यस्तो विश्लेषण प्राप्त गर्ने वा प्राज्ञिक संस्थाबाट आर्थिक विशेषज्ञता करारमा लिनेतर्फ पनि सोचन सकिन्छ ।

एसडीजी बजेट अनुगमनको सन्दर्भमा विशेषगरी संसदहरूले सामना गर्ने मुख्य चुनौती भनेको एसडीजीहरूको मूलभूत लक्ष्य अर्थात् "जनकेन्द्रित हुने" र सीमान्तकृत र बहिष्कृतहरूको आवश्यकतातर्फ प्रयासहरूलाई लक्षित गर्ने कार्यलाई हासिल गर्ने सवालमा खर्चको मुल्याङ्कन गर्न विखण्डित तथ्याङ्कको आवश्यकता हो । माथि छलफल गरिए जस्तै सफलताका लागि एसडीजीहरूको स्थानीयकरण पनि महत्वपूर्ण हुन्छ र आर्थिक सहयोग तथा कार्यक्रमहरू सहायताको सबैभन्दा खाँचो रहेकाहरूतर्फ लक्षित रहेको सुनिश्चित गर्न आवश्यक हुन्छ । यस सम्बन्धमा, आफ्ना निर्वाचन क्षेत्र/मतदाताका आवश्यकताहरूबारे तथ्याङ्क सङ्कलन गरी राष्ट्रिय विकास योजना र बजेट प्रक्रियाहरूमा पुऱ्याउनमा मद्दत गर्नमा सांसदहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । दोहोरो पृष्ठपोषणको जोडको सहजीकरण नागरिकहरूबाट सूचना प्रत्यक्ष रूपमा सङ्कलन गर्न सहयोग पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

यो धेरै देशमा बहुमूल्य हुनसक्छ जहाँ बजेट तथ्याङ्कको सङ्कलन र उत्पादन कमजोर छ । २०३० एजेन्डा र एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको सुरुमा सांसदहरू र/वा संसदीय सार्वजनिक लेखा वा बजेट तथा वित्त समितिका सदस्यहरूले विद्यमान तथ्याङ्क सङ्कलन र रिपोर्टिङमा रहेको कमीकमजोरी पहिचान गर्न र सूचनाको सङ्कलन, विभाजन कसरी गरिन्छ, र संसदलाई कसरी उपलब्ध गराइन्छ भन्ने बारेमा सुधार ल्याउन सहकार्यात्मक हिसाबले काम गर्न अर्थ मन्त्रालय वा राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयसँग अग्रसक्रिय रूपमा काम गर्ने विचार गर्न सक्छन् । साथै, सांसदहरूका लागि पनि त्यसले काम गर्न सक्छ आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रका बारेमा जानकारी र उनीहरूका विशेष आवश्यकताहरू जसलाई बजेट बिनियोजन र खर्चहरूमा प्रतिविम्बित गरिनु पर्नेछ त्यसबारेमा जानकारी हासिल गर्न सक्छ । त्यस्तो अग्रसक्रिय तथ्याङ्क सङ्कलनको समग्र एसडीजी प्रतिवेदनहरूका लागि फाइदा हुन सक्छ, जुन राष्ट्रिय एसडीजी योजना अनुरूपको प्रगति मापन गर्न र विश्वव्यापी अनुगमन प्रणालीमा पुऱ्याउन आवश्यक हुन्छ ।

बजेट निगरानीको सबैभन्दा चुनौतीपूर्ण कुरा भनेको वास्तवमा पैसा कहाँ खर्च गरियो र त्यसले मानिसको जीवनका कस्तो प्रभाव पार्‍यो, राम्रो वा नराम्रो भन्ने कुरा पत्ता लगाउनु हो । लेखापरीक्षण संस्थाहरूले रकम कानुन र नियमअनुसार खर्च भयो भएन भनेर समीक्षा गर्न मद्दत गर्न सक्छन् तर कार्यसम्पादन लेखाजोखा कम्ति हुनेगर्छ । तथापि, कानुनमा सुधार गरेर यी अधिकार राज्यका परीक्षक निकायहरूलाई प्रदान गर्नेतर्फ संसदहरूले विचार गर्नसक्छन् । त्यसमा हाल संसदीय निगरानीसहित बजेटको निगरानी र जवाफदेहितामा मद्दत गर्न सूचना तथा सञ्चारका प्रविधिहरूको प्रयोग बढ्दो छ । वित्त र खर्चसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रकाशित गरेर, सूचना तथा सञ्चारका प्रविधिहरूले तथ्याङ्कलाई रकम वास्तवमा कहाँ खर्च भयो भनेर सांसदहरू र अन्य इच्छुकहरूले सजिलै केलाएर हेर्न (जस्तै, लिङ्ग, जनसाङ्ख्यिक, भूगोलका आधारमा) र सोधखोज गर्न सम्भव बनाएको छ ।

सर्बिया : दिगो विकास लक्ष्यको खर्च र प्रभावहरूको मापन गर्न नवीन बजेट अनुगमन साधनहरूको उपयोग

सर्बियामा, राष्ट्रिय सभाले गोप्याक सर्बिया र यूएनडीपीसँग मिलेर बजेट र खर्चहरूसम्बन्धी पोर्टलको निर्माण गर्ने काम गरिरहेको छ, जसले सार्वजनिक बजेट खर्चहरूको अझ राम्रो अनुगमनलाई सम्भव बनाउनेछ। पोर्टलमा ब्राजिलको संसद्को सिगा पोर्टलको असल अभ्यासहरूको अनुसरण गरिएको छ, सिगा पोर्टल सर्वोत्कृष्ट सार्वजनिक सूचना बजेट प्रणालीहरूमध्ये एक हो जसले सार्वजनिक योजना र बजेटसम्बन्धी सरकारी तथ्याङ्कहरूमा एउटा अनलाइन प्रश्नको माध्यमबाट सजिलै पहुँच गर्न सकिन्छ। सर्बियन राष्ट्रिय सभाको वित्त, राज्य बजेट र सार्वजनिक खर्च नियन्त्रणसम्बन्धी समितिले वित्तीय राज्यकोष प्रशासन मन्त्रालयसँग नजिकको सहकार्य गरी तथ्याङ्कको आदान प्रदानसम्बन्धी एउटा समझदारीपत्र र प्रोटोकलमा सहमति गरेको छ।

राज्यकोष प्रशासनबाट अप्रसोधित तथ्याङ्क संकलन गरिनुका अतिरिक्त, सर्बियन पोर्टलले वित्तीय राज्यकोष प्रशासन मन्त्रालयले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कलाई राज्य लेखापरीक्षक निकाय, सार्वजनिक खरिद कार्यालय र सार्वजनिक कर्जा निकायको तथ्याङ्क आधारसँग रूजु गर्नेछ। सार्वजनिक बजेट खर्च, लेखापरीक्षण निष्कर्ष र सार्वजनिक खरिद तथ्याङ्कलाई एकत्रित गर्नु बजेट निगरानीमा एउटा विश्वव्यापी नवीनता हो। पोर्टलको घोषणा गर्नुअघिसम्म सर्बियन राष्ट्रिय सभाका लागि सार्वजनिक खर्चहरूको लेखाजोखा गर्ने अन्य कुनै व्यवस्थित संयन्त्र थिएन। पोर्टलले अब समीक्षा र मूल्याङ्कनलाई सम्भव बनाइदिएको छ, जसले बचत आर्जन गर्नुका साथै फजुल र गलत व्यवस्थापनको पहिचान गरी सार्वजनिक सेवामा सुधार ल्याउनेछ। पोर्टल नमुनाका रूपमा १ डिसेम्बर २०१५ बाट सुरु भएको थियो। पहिलो चरणमा यो पोर्टललाई वित्तीय समितिले परीक्षण गर्छ र अर्को दुई चरणमा यो सबै सांसद् र जनताका लागि खुला हुनेछ।

थप जानकारीका लागि, हे. <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2015/12/07/portal-for-monitoringpublic-finance-a-paradigm-shift-in-parliamentary-oversight-in-serbia.html>

विचारणीय प्रश्नहरू

- सार्वजनिक लेखा वा बजेट समितिहरूसँग आफैँ बजेट प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न (जस्तै: एसडीजीसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको समीक्षा गर्न अनुगमन भ्रमणमार्फत) आवश्यक मानव र वित्तीय स्रोत छ कि छैन ?
- संसद्को नियमावलीले सार्वजनिक लेखा वा बजेट समितिलाई सरकारी पदाधिकारीलाई प्रभावकारी रूपले देहायका जानकारी लिन सोधखोज गर्न सक्ने अधिकार दिन्छ : क. एसडीजीसम्बन्धी मुद्दाहरूमा सरकारी खर्चको प्रभावकारिता र ख. खर्च गरिएको रकमसम्बन्धमा जवाफदेहिता ?
- सार्वजनिक लेखा वा बजेट निगरानी समितिहरूबाट उत्पादन भएको प्रतिवेदन तथा सिफारिसहरूप्रति सरकारबाट प्रभावकारी प्रतिकार्य आउने सुनिश्चितता संसद् नियमावलीले गर्छ कि गर्दैन ?
- सांसद्हरूलाई बजेट खर्चको विश्लेषण र त्यसको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न मद्दत पुग्ने के-कस्तो स्रोतहरू उपलब्ध छन् ? त्यस्तो विश्लेषणमा सहयोग गर्नसक्ने कुनै बौद्धिक संस्था/व्यक्ति वा प्राज्ञिक संस्था वा नागरिक समाजका संस्थाहरू छन् कि छैनन् ?

६. दिगो विकास लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन

संसदका मुख्य
कार्यहरू

निगरानी

निगरानी त्यो प्रक्रिया हो जसमार्फत संसदले सरकारको कानून कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्य र संसदले विगतमा पारित गरेको विकास योजना र बजेटको अनुगमन गर्दछ । निगरानीका विभिन्न विधिहरूका बारेमा पछि यस हातेपुस्तिकामा विस्तृत रूपमा छलफल गरिनेछ तर त्यसमा समिति सोधखोज, प्रश्नोत्तर समय र सोधपुछ रहेका छन् ।

सांसदहरू चाहे सरकारका सदस्य हुन्, विपक्षी वा असंलग्न, उनीहरूको सबैभन्दा महत्वपूर्ण जिम्मेवारीमध्येको एक खर्च, कानून र कार्यक्रमहरू जनतासम्म सर्वसुलभ र प्रभावकारी ढङ्गबाट पुगेको सुनिश्चित गर्न कार्यकारी अङ्गको निगरानी गर्नु हो । यस सम्बन्धमा, सांसदहरूलाई प्रायः छानविन, सोधपुछ र निगरानीको बलियो अधिकार दिने गरिन्छ । २०३० एजेन्डाले एसडीजी प्राप्त गर्नका लागि जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नु सो एजेन्डा जनताका लागि परिणामहरू दिन प्रभावकारी रहेको सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण हुन्छ भन्ने कुरालाई स्पष्ट रूपमा स्वीकारेको छ । यस सम्बन्धमा सांसदहरूले देशको सबैभन्दा शक्तिशाली राष्ट्रिय जवाफदेहिता संयन्त्रका रूपमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्छन् । सांसदहरूले जवाफदेहिता सुहाउँदो वातावरणको निर्माण कानून जारी गरेर गर्छन् तर आफ्नो निगरानी प्रयासहरूमार्फत जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने उनीहरूको पनि प्रत्यक्ष जिम्मेवारी रहेको छ ।

क. दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनको समितिबाट निगरानी

समितिबाट हुने निगरानी एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा सांसदहरूको संलग्नताको सबैभन्दा बलियो संयन्त्र हो । समिति निगरानीले सांसदहरूलाई अझ गहिरो रूपमा नीति, कानून र कार्यक्रमहरू एसडीजीहरूको समर्थनमा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भइरहेको छ वा छैन भनेर बुझ्न, र यदि छैन भने कार्यान्वयनमा सुधार ल्याउन सिफारिसहरू दिन मद्दत गर्छ । सामान्यतया, सांसदीय समितिहरूको सरकारी निकायबाट सूचना र कागजपत्र माग गर्न, सरकारी पदाधिकारलाई सोधपुछ गर्न र सरकारले जनताप्रतिको दायित्व कसरी पुरा गरिरहेको छ भनेर आफ्नो बुझाइ प्रस्तुत गर्न अन्य सुनुवाई र जाँच (स्थलगत भ्रमणसमेतबाट) गर्न पाउने अधिकार हुन्छ । व्यक्तिगत मुद्दाका लागि बढी समय दिएर र आफ्ना बहसहरूमा विविध क्षेत्रका सरोकारवालाहरूलाई सहभागी गराएर समितिहरूले सांसदहरूलाई महत्वपूर्ण मुद्दाको विस्तृत समीक्षा गर्ने अवसर प्रदान गर्दछन् । जहाँ समितिहरू अग्रसक्रिय रूपमा अनुगमन र निगरानीमा आफूलाई संलग्न गराइरहेको छन् त्यहाँ उनीहरू एसडीजीहरूको कार्यान्वयन सही मार्गमा अघि बढेको सुनिश्चित गर्ने क्रममा उपलब्धमध्ये सबैभन्दा बलियो आन्तरिक जवाफदेहिता संयन्त्र बन्न सक्छन् ।

समिति प्रणाली कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी रूपमा सुपरीवेक्षण गर्न कसरी प्रयोग गर्न सकिन्छ भनेर पहिला एमडीजीहरू र हाल एसडीजीहरूसँग सम्बन्धित भएर उल्लेखनीय बहस र छलफल भएका छन् । एमडीजीहरूको कार्यान्वयनका सुरुका दिनहरूमा एउटा केन्द्रित सांसदीय समिति गठन गर्ने विचारका लागि धेरै उत्साह थियो, जसको एमडीजीहरूको कार्यान्वयन सुपरीवेक्षण गर्ने एकल कार्यादेश र जिम्मेवारी हुने थियो । एमडीजीहरूले दैनिक जीवनका धेरै पक्षलाई प्रभावित गरेको हुनाले र लागु गरिने हिसाबले एसडीजीहरू अझ विस्तृत भएकाले, एकल समिति अवधारणा प्रतिको एउटा चासो भनेको यसले आफू र सांसदको सामान्य समितिहरूबीच काम दोहोरिने सम्भावना रहन्छ भन्ने हो ।

फिजी र भारत : लैङ्गिक रूपमा संवेदनशील संसदीय संयन्त्रहरूमा फर्त लैङ्गिक समानताको कार्यान्वयन

फिजीमा संसद्को नयाँ स्थायी आदेशद्वारा संसदीय समितिहरूको काममा लैङ्गिक समानतालाई मूलप्रवाहीकरण गरेर, लैङ्गिक मुद्दाहरूलाई ध्यान दिइएको सुनिश्चित गर्न सबै स्थायी समितिहरूको भूमिका छ भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गरेको छ । स्थायी आदेशको भाग ११० (१)ले हरेक समितिको मसौदा कानून समीक्षा गर्ने, निगरानी सोधपुछ गर्ने अधिकार र अन्य मुख्य कामहरूलाई सूचीकृत गरेको छ । भाग १०० (२)मा “कुनै पनि समितिले उपधारा (१) मा उल्लेख भएको कुनै क्रियाकलाप गर्दा लैङ्गिक समानताको सिद्धान्तलाई पूर्ण रूपमा ध्यान दिइएको सुनिश्चित गर्नेछ, जसबाट सबै विषयलाई महिला र पुरुष दुवैमा समान रूपमा प्रभाव र लाभ परेको सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।” यो उपधाराले संसद्का समितिहरू सञ्चालित हुने तरिकामा परिवर्तन ल्याइसकेको छ । सन् २०१५ मा राष्ट्रिय स्रोत समितिले एउटा पार्कको निर्माणका सम्बन्धमा सुनुवाइ आयोजना गरी एउटा प्रतिवेदन तयार गऱ्यो । १०० (२)को परिपालन सुनिश्चित गर्न र महिलाहरूको विचारको कदर गरिएको सुनिश्चित गर्न समितिले महिलाहरूसँग काम गर्ने नागरिक समाजका संस्थाहरूलाई आमन्त्रण गरी सो विषयमा प्रस्तुती दिन र प्रभावित महिलाहरूमाथि त्यस्तो विकासले पारेको प्रभावका बारे आफ्नो विचार दिन आमन्त्रण गऱ्यो ।

भारतमा महिला सशक्तीकरण समिति एउटा समर्पित संसदीय समिति हो जसको देहाय कार्य गर्ने विस्तारित अधिकार छ : (१) राष्ट्रिय महिला आयोगबाट प्राप्त प्रतिवेदनमाथि विचार गरी महिलाको अवस्थामा सुधार ल्याउन सरकारले के उपायहरू अवलम्बन गर्ने भन्ने बारेमा रिपोर्ट गर्ने ; (२) सबै कुरामा महिलाको समानता सुरक्षित गर्न सरकारले चालेका कदमहरूको जाँच गर्ने ; (३) शिक्षाका लागि र महिलाहरूको व्यवस्थापकीय निकायहरूमा र अन्य क्षेत्रमा प्रतिनिधित्वका लागि केन्द्रीय सरकारले चालेका कदमहरूको समीक्षा गर्ने ; र (४) कुनै पनि सदनको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले सिफारिस गरेको वा आफ्नै इच्छाको अन्य विषयहरूको जाँच गर्ने । सन् २०१५/१६ मा समितिले देहायका मुद्दाहरूमाथि विचार गऱ्यो जस्तै : थुनामा रहेका महिला र न्यायमा पहुँच; महिलाको स्वास्थ्य हेरचाह; महिलाहरू प्रति व्यावसायिक सामाजिक दायित्व; महिलाहरूलाई घरेलु हिंसाबाट सुरक्षित राख्न कानूनहरूको कार्यान्वयन; कार्यस्थलमा र शैक्षिक संस्थानमा महिलाको यौन शोषण; महिलाहरूका लागि वीमा कार्यक्रम; र असंगठित क्षेत्रमा महिला श्रमिकहरूको अवस्था । यी सबै जाँचबुझ कार्य सान्दर्भिक कार्यविवरण भएको अन्य समितिहरूसँगको साभेदारीमा गरिएको थियो ।

फिजीको उदाहरणबारे थप जानकारीका लागि हे. Inter-Parliamentary Union, Gender Sensitive Parliaments: A global review of good practice, www.ipu.org/pdf/publications/gsp11-e.pdf/ Standing orders of the Parliament of Fiji, www.parliament.gov.fj/getattachment/Parliament-Business/Rules-of-the-House/SO-210316.pdf.aspx

भारत उदाहरणबारे थप जानकारीका लागि, हे, [http://parliamentofindia.nic.in/ls/introd/committee on empowerment.htm](http://parliamentofindia.nic.in/ls/introd/committee%20on%20empowerment.htm) [/http://164.100.47.192/Loksabha/Committee/CommitteeInformation.aspx;comm_code=8&tab=2](http://164.100.47.192/Loksabha/Committee/CommitteeInformation.aspx;comm_code=8&tab=2)

यद्यपि, यो अवधारणाले एमडीजीहरूको व्यापकता र एउटा संसदीय समितिले गरेको लगभग हरेक क्षेत्रको काममा त्यसको सान्दर्भिकताबारे गलत बुझाइ राख्न गयो । दिगो विकासको कार्य ढाँचाको सामान्य निगरानीका लागि जिम्मेवार हुने एउटा सम्बन्धित समितिको स्थापना गर्नुले केही अर्थ राखे तापनि एउटै मात्र समितिलाई यो महत्वपूर्ण एजेन्डाको एकल जिम्मेवारी दिनु सम्भवत व्यवहारमा निकै ठूलो कार्यबोझ हो; अब १७ वटा एसडीजीहरूसम्म वृद्धि हुँदा त्यसले राष्ट्रिय विकासको हरेक पक्षलाई समेट्दछ, त्यस कारण यो अझ चुनौतपूर्ण छ । एमडीजीहरूको कार्यान्वयनको अनुभवले के बताउँछ भने यी केन्द्रित एसडीजी समितिहरूमा प्राय न्यून स्रोत थियो र सीमित संसदीय स्रोतमा यसले अतिरिक्त भार थप गर्ने काम गऱ्यो, जहाँ विद्यमान समितिहरूले त्यही काम गर्न सक्ने अवस्था थियो । वास्तवमा धेरै समितिहरू एसडीजीहरूको निगरानीलाई योगदान दिने क्रियाकलापहरूमा संलग्न भइसकेका हुन्छन्, किनभने उनीहरूको क्षेत्रगत कार्यादेशले एक वा एकभन्दा बढी एसडीजीहरूलाई समेट्ने सम्भावना रहेको हुन्छ । यस कार्यलाई अझ प्रभावकारी रूपमा गर्न कुन एसडीजीहरू समेटिसकेका छन् भनेर विद्यमान समितिहरूको कार्यादेशको समीक्षा गर्नेतर्फ विचार गरिनुपर्छ । उदाहरणका लागि, परिभाषाले नै संसदीय स्वास्थ्य क्षेत्र समितिले एसडीजी-३ (असल स्वास्थ्य र सुख/कल्याण)लाई समेट्ने मुद्दाहरूलाई हेरिरेको हुन्छ । तर त्यस्तो समितिको कार्य प्राय तत्कालको निर्वाचन क्षेत्रको चासोका विषयहरूमा केन्द्रित हुनसक्छ, जस्तै: चिकित्साकर्मीको शुल्क वा शल्यक्रियाका लागि पर्यनुपर्ने समय र

लक्ष्यहरू अन्तर्गतका जस्तै: स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, रोग निवारण, र राष्ट्रिय स्वास्थ्य सुधार रणनीतिहरूमाथि त्यति केन्द्रित नहुन सक्छ । त्यसैगरी, संसदीय शिक्षा क्षेत्र समितिले एसडीजी-४ का केही पक्षहरूलाई समेटेको हुन्छ, जुन गुणस्तरीय शिक्षासँग सम्बन्धित छ । तर निगरानीको जोड शिक्षा क्षेत्रको तलब वा कक्षाको आकारमा हुनसक्छ, र शैक्षिक परिणाममा रहेको लैङ्गिक असमानताहरू हटाउने दीर्घकालीन रणनीतिहरूमा नहुन सक्छ । केन्द्रविन्दु र कार्यक्षेत्रको विषयलाई सम्बोधन गरिनु पर्छ । यदि संसदले विद्यमान समितिहरूमा फर्कत एसडीजीहरूको मूलप्रवाहीकरण गर्ने निर्णय गरेमा हरेक समिति कुन एसडीजीहरूलाई समेट्न जिम्मेवार छ भनेर सम्बन्धित कार्यादेशबाट स्पष्ट हुनुपर्छ ।

सम्पर्क विन्दुको रूपमा काम गर्ने र एसडीजी अनुगमन तथा निगरानीलाई सुनिश्चित गर्ने कार्यको नेतृत्व गर्न संसद प्रतिबद्ध छ भने, कुनै विद्यमान समितिलाई नै कार्यदेश दिनेतर्फ विचार गर्न सकिन्छ । उदाहरणका लागि, दिगो विकास वा गरिबी उन्मूलनका विषयहरूलाई हेर्ने विस्तृत कार्यादेश भएको सामाजिक मामिला समिति वा गरिबी न्यूनीकरण समिति संसदमा छ भने यो समिति पनि संसद्भिन्न एउटा प्रभावकारी एसडीजी सम्पर्क विन्दुको रूपमा काम गर्न उपयुक्त हुनसक्छ ।

रोमानियामा, विदेश नीति समितिले दिगो विकासका लागि एउटा उपसमितिको गठन गरेको छ जसले दिगो विकासका लागि राष्ट्रिय रणनीतिलाई नयाँ एसडीजीहरू अनुरूप संशोधन गर्नका लागि एउटा कार्यदिशा स्थापना गर्ने उद्देश्यले सम्बन्धित सरकारी निकाय, प्राज्ञ र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरूसँग शृङ्खलाबद्ध छलफलको सुरुवात गरेको छ ।

निर्णय जे भए पनि आर्दशतः संसदले एसडीजीहरूको निगरानीमा आफूलाई कसरी संलग्न गराउने भन्ने निर्णय लिनुअघि विभिन्न विकल्पहरूबारे विचार गर्न खर्च-लाभ विश्लेषण र/वा पोजीसन पेपर बनाउने कार्य गरिनुपर्छ । संसदमै रहेको क्षेत्रगत एसडीजी समितिहरूको प्रयोग गर्नुका फाइदाहरू तल दिइएका छन् ।

विद्यमान विषयगत समितिहरूको प्रयोग गर्ने

- समितिहरू प्रायः राम्रोसँग स्थापित भइसकेका र आर्थिक स्रोत तथा कर्मचारीको व्यवस्था भएका हुने;
- समितिका सदस्य र कर्मचारीहरूमा विषयगत विज्ञता रहने;
- नयाँ समिति गठन गर्न कार्यसञ्चालन नियमावलीमा परिवर्तन गरिरहनुपर्दैन (तथापि, हरेक समितिको कार्यविवरणका सम्बन्धमा एसडीजीहरूबारे अझ स्पष्टरूपमा सम्बन्धित गराउन नियमहरूको पुनरावलोकन हुनसक्छ) र संसदले एसडीजी मुद्दाहरूमा तत्कालै काम सुरु गर्नसक्छ;
- कानूनको विस्तृत समीक्षा गर्न र हरेक एसडीजी र उद्देश्यका सम्बन्धमा निगरानी गर्न बढी समय उपलब्ध हुन्छ (एउटै एसडीजी समितिको तुलनामा जसले सबै एसडीजी-सम्बन्धित कानून र नीतिहरूलाई हेर्नुपर्ने हुन्छ) ।

नयाँ एसडीजी समिति गठन गर्ने

- नयाँ एसडीजी समितिको स्थापनाले एसडीजीहरूलाई आफूले दिएको महत्वलाई स्पष्ट रूपमा सार्वजनिक गर्ने अवसर संसदलाई प्रदान गर्छ;
- समितिले संसद्भिन्न केन्द्रीय एसडीजी सम्पर्क विन्दुको रूपमा काम गर्नसक्छ, सरकारका लागि काम गर्न र नागरिक समाज तथा जनताका लागि आफ्ना पैरवीहरू निर्देशित गर्न सक्छ; र
- यसले एसडीजीसँग सम्बन्धित कानूनहरूको खोजी गर्न बढी सहज बनाउन सक्छ (तथापि एसडीजी मुद्दाहरूको व्यापकताको अर्थ वास्तवमा सबै कानूनहरूको एसडीजीसँग कुनै सान्दर्भिकता हुन्छ र सम्बन्धित क्षेत्रगत समितिसँगको सहकार्यमा विचार गरिनुपर्छ भन्ने हुन्छ) ।

पक्कै पनि दुवै उपायहरूलाई पुरापुर अवलम्बन गर्नु सम्भव छ । त्यसका लागि एजेन्डा २०३० सँग अझ बढी मेल खाने गरी विद्यमान समितिहरूका कार्यादेशलाई समीक्षा र पुनरावलोकन गर्ने र समग्रतामा प्रगति र समन्वयका पक्षहरू हेर्ने "एसडीजी समिति" स्थापना गर्ने वा विद्यमान समितिलाई पछिल्ला कामहरूसहित पुनर्गठन/पुनःपरिभाषित गर्नुपर्दछ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- एसडीजीहरू हरेक समितिको दायराभित्र रहेको सुनिश्चित गर्न र एसडीजीहरूको कार्यान्वयन र निगरानीलाई सहयोग गर्न समितिहरूलाई कसरी बलियो बनाउने भन्नेबारेमा समीक्षा गर्न विद्यमान संसदीय समितिहरूको नियमावली वा कार्यादेशको तपाईंको संसदले समीक्षा गरेको छ कि छैन ?
- तपाईंको संसदले एउटा केन्द्रित संसदीय समितिको गठन गर्ने विचार गरिरहेको छ भने, तपाईंले देहायका कार्य गर्नुभएको छ :
  - खर्च-लाभ विश्लेषण गर्ने, विशेषगरी त्यस्तो समितिलाई सहयोग गर्न आवश्यक पर्ने थप कर्मचारी र आर्थिक स्रोतको समीक्षा ?
  - अर्को समितिलाई एसडीजीहरूको सम्पर्कविन्दु समितिका रूपमा काम गर्न पुनःजिम्मेवारी दिनेबारे सोच्ने ?
- क्षेत्रगत समितिहरूमा प्रस्तावित कानून तथा कार्यक्रमहरूको एसडीजी प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने (आवश्यक भएको अवस्थामा एसडीजीसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको समीक्षा गर्न स्थलगत अनुगमनहरूमार्फत) कानुनी अधिकार र स्रोत (अर्थात् मानव; वित्तीय) छ ? छैन भने, उनीहरूको क्षमताहरूमा के अभाव छ र त्यसलाई सम्बोधन गर्न के गर्न सकिन्छ ?
- सरकारको नीति तथा कार्यक्रमले एसडीजीहरूको प्राप्तिमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन् वा छैनन् र कसरी पुऱ्याइरहेका छन् भन्ने बारेमा उपयुक्त ढंगबाट समीक्षा गर्न क्षेत्रगत समितिहरूलाई संसद् कार्यसञ्चालन नियमावलीले सरकारी पदाधिकारीहरूको अन्तर्वार्ता लिन र संलग्न गराउन सक्षम बनाउँछ ?
- कार्यसञ्चालन नियमावलीले समितिहरूले उत्पादन गरेका प्रतिवेदन र सिफारिसहरूप्रति सरकारका तर्फबाट प्रभावकारी उत्तर सुनिश्चित गर्छ ? गर्दैन भने, त्यस्ता उत्तरहरूलाई कार्यादेशकै रूपमा स्थापित गर्न त्यसमा कसरी सुधार ल्याउन सकिन्छ ?

ख. संसदीय जाँचबुझ

अधिकांश संसद्हरूमा रहेको सबैभन्दा बलियो शक्ति भनेको सार्वजनिक चासोको कुनै पनि विषयमा जाँचबुझ गर्न सक्ने क्षमता हो । संसद् कार्यसञ्चालन नियमावलीले त्यस्तो जाँचबुझका लागि विभिन्न प्रक्रियाहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको हुनसक्ने भए तापनि त्यस्तो छानवीन गर्न पाउने शक्ति ज्यादै बलियो माध्यम हो, जसलाई सांसदहरूले एसडीजी मुद्दाहरूको महत्वप्रति ध्यान आकर्षित गर्न प्रयोग गर्नसक्छन् । जाँचबुझ विद्यमान समितिमार्फत हुनसक्छ ।

यूएनडीपी इन्डिया
भारतीय निर्वाचन २०१४ । फोटो : प्रशान्त विश्वनाथन

उदाहरणका लागि, केही समितिहरूको कार्यविवरणले समितिलाई "समितिको कार्यादेशसम्बन्धी कुनै पनि विषय"मा सुनुवाइ गर्नसक्ने व्यवस्था गरेको हुन्छ । वैकल्पिक रूपमा संसदले कुनै पनि मुद्दामा विशेष जाँचबुझ गर्न विद्यमान समितिलाई जिम्मेवारी दिन पूर्ण सत्रमा प्रस्ताव पारित गर्नसक्छ । सो विषयमा क्षेत्राधिकार भएको समिति नभएको अवस्थामा वा आफ्नो काम गर्नका लागि थप स्रोत आवश्यक भएको स्थितिमा संसदले जाँचबुझको काम गर्न खास, एकल कार्यादेश सहितको तदर्थ समितिको पनि गठन गर्नसक्छ, र काम सम्पन्न भएपछि त्यसलाई विघटन गर्न सक्छ ।

संसदीय जाँचबुझ एसडीजीहरूको समर्थनमा महत्वपूर्ण नीतिगत र अनुगमन संयन्त्र बन्न सक्छन् । त्यसले सांसदहरूलाई साक्षी बोलाउन, सरकारी कागजपत्र फिकाउन र जाँच गर्न, र खास नीतिगत समस्यालाई सम्बोधन गर्न त्यसमा संलग्न मुद्दाहरूमा अभि गहिरो रूप सार्वजनिक सुनुवाइ र बहसको आयोजना गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ ।

अभि महत्वपूर्ण रूपमा भन्नुपर्दा जनतालाई सहभागी गराउने प्रक्रियाको खास फाइदा हुन्छ । अधिकांश सांसदहरूले लिखित, मौखिक र अनलाइन सुभावा स्वीकृत गर्दछन् र सांसद विशेषज्ञ र अन्य विशिष्ट ज्ञान भएकाहरूबाट प्रत्यक्ष रूपमा उपस्थित भइ मौखिक प्रमाण लिने गर्छन् । जाँचबुझको अन्त्यमा समितिले प्रतिवेदन प्रकाशित गर्छ, र यसले सांसदहरूका लागि सरकार र जनतासमक्ष कारबाहीका लागि नीतिगत, कानुनी र कार्यक्रम सिफारिसहरू प्रस्तुत गर्ने एउटा महत्वपूर्ण अवसरको प्रतिनिधित्व गर्दछ । त्यस्ता प्रतिवेदनहरू विभाजित राजनीति भएका देशहरूमा एउटै नीतिगत चुनौतीका लागि विभिन्न समाधानहरू शान्तिपूर्ण तरिकाले प्रस्तुत गर्न धेरै उपयोगी हुन्छन्, जसमा समावेश हुने बहुमत र अल्पमत विचारले विभिन्न राजनीतिक बुझाईका सांसदहरूलाई पनि आफ्ना विचार र दृष्टिकोण राख्न पाउने अवसर उपलब्ध हुन्छ ।

अस्ट्रेलिया र संयुक्त अधिराज्य : मानव बेचबिखनको नियन्त्रण

पुरुष, महिला र बालबालिकाविरुद्ध हुने हिंसाको महामारीलाई रोक्न कदमहरू अगाडि बढेका भए तापनि मानव बेचबिखन, विशेषगरी महिला र बालबालिकाको बेचबिखन अभै पनि घातक समस्याकै रूपमा रहनु दुःखत वास्तविकता हो । एसडीजीहरूले सरकारहरूलाई बेचबिखनलाई उन्मूलन गर्न विशेष आह्वान गर्दछन् : लक्ष्य ५.२ ले “बेचबिखन र यौनजन्य र अन्य प्रकारका शोषणसहित सबै महिला र बालिकाविरुद्ध सार्वजनिक र निजी क्षेत्रमा हुने सबै प्रकारका हिंसालाई उन्मूलन गर्ने” उद्देश्य लिएको छ र लक्ष्य ९.३ले “बालबालिकाविरुद्ध हुने दुर्व्यवहार, शोषण, बेचबिखन र सबै प्रकारका दुर्व्यवहार अन्त्य गर्ने” उद्देश्य बोकेको छ । यो अन्तर-क्षेत्राधिकारजन्य, बहुआयामिक चुनौतीलाई सम्बोधन गर्ने प्रयासमा व्यवस्थापकीय आधार र अन्य सहयोगी संयन्त्रहरू पर्याप्त रहेको सुनिश्चित गर्नु महत्वपूर्ण कदम हो ।

अस्ट्रेलियामा कानून कार्यान्वयनसम्बन्धी सङ्घीय संसदीय संयुक्त समितिले डिसेम्बर २०१५मा मानव बेचबिखन बारे जाँचबुझ सुरु गर्‍यो । जाँचबुझमा संस्कृति, कानून कार्यान्वयन, अन्तरदेशीय अपराध, आप्रवासन र प्रविधिलाई हेरिनुका साथै ती चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्ने व्यवहारिक उपायहरू पनि पहिचान गर्ने काम गर्‍यो । सो जाँचबुझमा २१ वटा आवेदनहरू प्रस्तुत भए, जसमा धेरै सो मुद्दामा काम गरिरहेका नागरिक समाजका संस्था र महिला सञ्जालहरूबाट थिए ।

संयुक्त अधिराज्यमा, संसदीय गृह मामिला समितिले सन् २००८ मा मानव बेचबिखनसम्बन्धी अनुसन्धान सुरु गर्‍यो, जसको प्रतिवेदन सन् २००९ मा भएको थियो ।

संयुक्त अधिराज्यको संसदीय कारवाहीले कसरी कार्यकारी कारवाही निम्त्याउन सक्छ भन्ने कुराको उपयोगी उदाहरण हो ; सन् २०१३ मा, सरकारले प्रारम्भिक छानविनको सिफारिसको आधारमा आधुनिक दासत्व विधेयक प्रस्तुत गर्‍यो । मार्च २०१४ मा, मसौदा आधुनिक दासत्व विधेयकसम्बन्धी संसदीय संयुक्त समितिले त्यस विषयमा थप लक्षित सार्वजनिक सुनुवाइको आयोजना गर्‍यो । मसौदा कानून दासता र बेचबिखनका पीडितहरूको संरक्षणमा, र दोषीहरूलाई कारवाही सुनिश्चित गर्नेमा प्रभावकारी हुन्छ वा हुँदैन भन्नेबारेमा विचार गर्न यस समितिलाई साँघुरो ठाउँ प्राप्त थियो । उल्लेखनीय रूपमा मसौदा कानून सन् २०१५ मा पारित भयो, र सन् २०१६ मानव बेचबिखनमा केन्द्रित एसडीजीहरूमा खास लक्ष्यहरू समावेश भएकोमा प्रशंसा गर्दै हाउस अफ कमन्समा एउटा प्रस्ताव प्रस्तुत भयो ।

स्रोतहरू :

अस्ट्रेलिया: http://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Joint/Law_Enforcement/Human_trafficking.

<http://www.parliament.uk/business/committees/committees-archive/home-affairs-committee/hacpn080118n021> र

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmhaff/cmhaff.htm>

संयुक्त अधिराज्य : www.parliament.uk/business/committees-a-z/joint-select/draft-modern-slavery-bill/news/-evidence-session-draft-modern-slavery-bill-1/ / www.parliament.uk/edm/2015-16/1255.

विचारणीय प्रश्नहरू

- संसद् कार्यसञ्चालन नियमावलीले संसद्लाई जाँचबुझ गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ कि छैन, जसमार्फत एसडीजीहरूसँग सम्बन्धित मुद्दाहरू जाँच गर्न सकियोस् ?
- एसडीजीहरूसम्बन्धी मुद्दाहरूमा सरकारको कामकारबाहीको प्रभावकारितालाई उपयुक्त ढङ्गबाट समीक्षा गर्न सरकारी पदाधिकारीहरूलाई सोधपुछ गर्ने गरी छानविन गर्न कार्यसञ्चालन नियमावलीले सक्षम बनाउँछ कि बनाउँदैन ?
- जाँचबुझ समितिहरूको गठन हुँदा समितिहरूलाई आफ्नो कार्यदेश प्रभावकारी रूपले पूरा गर्न (जस्तै : सार्वजनिक सुनुवाइको आयोजना गर्न बजेट; अनुसन्धान गर्ने कर्मचारी; विशेषज्ञ सल्लाह प्रदान गर्ने, गुणस्तरीय समिति प्रतिवेदन बनाउने) पर्याप्त मानव तथा आर्थिक स्रोत उपलब्ध हुन्छ कि हुँदैन ?

ग. लिखित तथा मौखिक प्रश्न र सोधपुछ

सरकारबाट जवाफदेहिताको माग गर्ने सबैभन्दा सरल तर सबैभन्दा प्रभावकारी प्रक्रिया भनेको त्यस्ता संयन्त्रहरूमार्फत हो, जसले सांसदहरूलाई सरकारका मन्त्रीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी अन्तर्गत पर्ने विषयहरूमा प्रत्यक्ष रूपमा सोधपुछ गर्ने अधिकार दिन्छ । यी संयन्त्रहरू व्यवस्थापिकाको रूप अनुसार फरक हुन्छन् तर तिनीहरूको उद्देश्य एउटै हुन्छ - सार्वजनिक जवाफको माग गर्दै मन्त्रीहरूलाई लिखित वा मौखिक प्रश्न सोध्ने । यसका लागि विश्वभर दुई प्रकारका संयन्त्रहरूको प्रयोग गरिन्छ:

- **लिखित र मौखिक प्रश्नहरू** : यो संसदीय प्रणालीमा प्रयोग गरिने एउटा पद्धति हो, जहाँ बैठकका केही निश्चित दिन र समय सदनका सदस्यहरूबाट मन्त्रीहरूलाई प्रश्न सोध्ने कार्यका लागि छुट्टयाइन्छ । प्रश्नहरू सत्ता पक्षका वा विपक्षका सदस्यहरूले सोध्न सक्छन् । संसदीय प्रणालीमा मन्त्रीहरू प्रायः सदस्यका रूपमा सदनमा नै उपस्थित हुन्छन् । अन्य सदस्यहरूबाट परिपूरक प्रश्न उपलब्ध गराउन सकिन्छ । प्रायः मौखिक प्रश्नको उत्तर दिनुपर्ने आवश्यकतालाई एउटा प्रणालीले पुनःस्थापित गराइन्छ जहाँ सांसदहरूले मन्त्रीहरूलाई लिखितमा प्रश्न सोध्न सक्छन् र जहाँ मन्त्रीहरूका उत्तरहरू संसदीय अभिलेखका रूपमा प्रकाशित हुन्छ ।
- **सोधपुछ** : सोधपुछ बलियो शक्ति पृथकीकरणसहितको शासन व्यवस्थामा प्रयोग हुन्छ, जहाँ मन्त्रीहरू सामान्यतया सदनमा बस्दैनन् र त्यसकारण सदस्यहरूको प्रश्नको जवाफ दिन सदनमा आमन्त्रण गरिनुपर्छ । यसैगरी, सोधपुछ सूचनाका साथ बुझाइनुपर्छ, जसले गर्दा संसद्मा सहभागी हुन व्यवस्थापन गर्न मन्त्रीलाई पर्याप्त समय होस् । केही संसद्हरूमा सोधपुछ मन्त्री वा सरकारमाथि अविश्वासको प्रस्तावसँग जोडिन सक्छ ।

श्रीलङ्का : एसडीजी मुद्दाहरूमा कारबाही चलाउन सरकारमाथि संसदीय दवाब दिने

श्रीलङ्कामा, प्रश्नोत्तर समयलाई खास एसडीजी मुद्दाको कार्यान्वयनको प्रगतिका बारेमा मन्त्रीहरूलाई प्रश्न सोध्न पाउने सांसदहरूका लागि अवसरका रूपमा प्रयोग हुन्छ । संसदीय वेबसाइटले सांसदहरूका लागि एसडीजीको कार्यान्वयनको निगरानी अग्रसक्रिय रूपमा गर्ने आफ्ना प्रतिबद्धता जनतासमक्ष प्रस्तुत गर्न सक्षम बनाउने संयन्त्रका रूपमा विश्वव्यापी असल अभ्यासको प्रतिनिधित्व मात्र नगरी त्यसबाट नागरिकहरूले आफैपनि सरकारबाट के काम भइरहेको छ (र के भइरहेको छैन) भन्ने बारेमा सूचना प्राप्त गर्न सक्छन् ।

अन्य देशका सांसदहरूले श्रीलङ्काको संसद्को वेबसाइट उपयोगी पाउन सक्नेछन्, आफ्नो देशका सोध्न सकिने प्रश्नहरूको स्रोतका रूपमा । उदाहरणका लागि सन् २०१४ मा एक जना सांसदले प्रश्नोत्तरको समय प्रयोग गरी अर्थ तथा योजना मन्त्रीलाई जिल्लाको गरिबी रेखाका बारेमा जानकारी साधेका थिए । मन्त्रीलाई सोधिएको प्रश्न देहाय अनुसारको थियो :

- जनगणना र तथ्याङ्क विभागले आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न प्रति महिना प्रति व्यक्ति न्यूनतम खर्चमा आधारित जिल्ला गरिबी रेखा हरेक महिना प्रकाशित गर्दछ भन्ने बारेमा उनलाई जानकारी छ ?
- उनले सदनलाई देहाय कुराको जानकारी दिनसक्छ :
  - (अ) कोलम्बो जिल्लाका लागि पछिल्लो उपलब्ध गरिबी रेखा, र
  - (आ) माथि उल्लेखित गरिबी रेखाको गणनामा समावेश हुने आधारभूत आवश्यकताहरू ?
- यदि जानकारी छैन भने किन छैन ?

हे. <http://www.parliament.lk/en/business-of-parliament/parliamentary-questions>

जुनै प्रकारको प्रश्न सोध्ने तरिकाको प्रयोग भए तापनि यी सोधपुछजन्य संयन्त्रहरू सदनभित्र सार्वजनिक महत्वको एसडीजी मुद्दा उठाउन र त्यसबारे सरकारले के गरिरहेको छ भनेर जवाफ माग्ने व्यक्तिगत सांसदका लागि ज्यादै उपयोगी हुन्छ । प्रश्नहरू एसडीजी योजना र कार्यान्वयन प्रक्रियामा केन्द्रित हुनसक्छन् (जस्तै : राष्ट्रिय एसडीजी योजना विकासको वर्तमान अवस्था के छ र संसद्मा कहिले प्रस्तुत हुन्छ ?) वा अभि निर्दिष्ट र खास एसडीजी वा उद्देश्यको कार्यान्वयनका बारेमा सोधखोज हुनसक्छ (जस्तै : एसडीजी-१० अनुरूप असमानताको मुद्दालाई सम्बोधन गर्न सरकारले के गरिरहेको छ ?) । उनीहरूले कुनै उद्देश्यसँग सम्बन्धित खास क्रियाकलापका बारेमा पनि प्रश्न सोध्न सक्छन् ? (जस्तै : एसडीजी ४, उद्देश्य ४.४ अनुरूप ... प्रान्तमा व्यावसायिक शिक्षाका संस्थाहरूबाट हुने सेवाको आपूर्तिलाई सुदृढ बनाउन सरकारले के गरिरहेको छ?) ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसदीय कार्यसञ्चालन नियामवलीले प्रश्न, लिखित वा मौखिक, र सोधपुछ सरकारलाई अर्थपूर्ण रूपले जिम्मेवार ठहर्‍याउन र/वा जनहितको पक्षमा जानकारी हासिल गर्न व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्षम बनाउँछ ? बनाउँदैन भने, हालको व्यवस्थाका के कमजोरी छन् र त्यसलाई कसरी सम्बोधन गर्न सकिन्छ ?
- संसद्का गैरसरकारी सदस्यहरूले प्रश्न, लिखित वा मौखिक, र सोधपुछ गर्न पर्याप्त समय र अवसर प्राप्त गर्छन् ? पाउँदैनन् भने हालको अभ्यासमा सुधार ल्याउन के गर्न सकिन्छ ?
- सोधपुछ र त्यसका उत्तरहरू र/वा प्रश्नोत्तर समयको प्रश्न र उत्तरहरू संसदीय वेबसाइटमा प्रकाशित गरिन्छ कि गरिदैन ? लिखित प्रश्न र उत्तरहरू उपलब्ध गराइन्छ, र यिनलाई सार्वजनिक गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ? गरिदैन भने यी पद्धतिमार्फत सूचनालाई जनतासँग अभै प्रभावकारी रूपमा कसरी पुर्‍याउन सकिन्छ ?

७. प्रतिनिधित्व - नागरिकहरूलाई संलग्न गराउने र जनसहभागिता सहजीकरण गर्ने

संसदका मुख्य
जिम्मेवारी

प्रतिनिधित्व

कानून निर्माण र निगरानीको जिम्मेवारी पूरा गर्ने संसदले उनीहरूलाई संसदमा निर्वाचित गर्नेहरूको प्रतिनिधित्व गर्दछ । कुनै संसदलाई आफ्नो वैधता कायम राख्न मतदाताप्रतिको जवाफदेहिता व्यवस्थित रूपमा निर्वाचनको समयमा मात्र नभई संसदको कार्यकालभर नै कायम राख्नु महत्वपूर्ण हुन्छ । सरकारको र व्यक्तिगत संसदको काम बारे पृष्ठपोषण दिन जनताले पर्याप्त अवसर पाउनु महत्वपूर्ण हुन्छ ।

संसद् र यसका सदस्यहरूको वैधता यो तथ्यबाट आउँछ कि उनीहरू कुनै देश (वा राज्य वा प्रान्त)का नागरिकहरूको प्रतिनिधित्व गर्न निर्वाचित भएका हुन् । सदस्यहरू सदनमा बसेर सबै नागरिकहरूका तर्फबाट निर्णयहरू लिने गर्छन् । यसको अर्थ संस्था र व्यक्तिगत सदस्यहरूले जनताको रुचि, विचार र चासोहरूबारे नियमित रूपमा निश्चित गर्न जनतालाई संलग्न गराइराख्ने सक्रिय माध्यमको विकास र निरन्तरता दिन आवश्यक छ । त्यसो नगर्नु भनेको संस्थाकै वैधतामा जोखिम निम्त्याउनु हो र त्यसले सदस्यहरूका लागि आगामी निर्वाचनमा जवाफदेहिताको प्रश्न खडा हुनसक्छ ।

संसदले प्रतिनिधित्वलाई प्रवर्द्धन गर्नु पर्ने संवैधानिक आधारभन्दा पर जनताको प्रभावकारी संलग्नताका लागि नैतिक र कानुनी कारण पनि छ । एसडीजीहरूले एसडीजी १६ मार्फत विशेषगरी अझ बढी समावेशी सरकारी निकायहरू (संसद् समेत) को आह्वान गर्दछन् र उमेर, लिङ्ग, अपाङ्गता, वर्ण, जातीयता, मूल, धर्म वा आर्थिक वा अन्य हैसियतका बावजुद सबैको समावेशीकरणको माग गर्दछन् । त्यसैकारण, एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्ध देशहरू आगामी वर्षहरूमा अझ बढी समावेशी र प्रभावकारी संसद्को निर्माणमा पनि प्रतिबद्ध हुन्छन् ।

सांसद्हरू सबै विषयका विज्ञ हुन सक्दैनन् र उनीहरूले पारित गर्ने कानून र बजेटका साथ जीवन बिताउनेहरूले आफ्नो तर्फबाट पनि त्यसमा योगदान दिने

अवसर पाएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ, किनभने यसले अझ उच्च गुणस्तरको कानून र कानून तथा अर्थको अझ बढी स्वीकार्यता निम्त्याउनेछ, जसलाई अन्ततः सदनले पारित गर्नेछ । यसको अर्थ हरेक नागरिकको चासोसँग सांसद् सहमत हुनुपर्छ भन्ने होइन तर त्यसको अर्थ यो हो किन सांसद्हरूले धेरैभन्दा धेरै जनताका विचार सुनेर, त्यस्तो छलफलबाट सिकेको कुरालाई आफूले संसदमा हाल्ने भोट र गर्ने काममाथि प्रतिबिम्बित गर्नसके सबैभन्दा राम्रो बन्नसक्छन् ।

संसदको कामका बारेमा पनि जनतासँग संवाद गर्नुको फाइदा एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा पनि लागु हुन्छ । विभिन्न एसडीजीहरूलाई हासिल गर्न स्थापित कानुनी आधार र विनियोजित बजेट त्यस्तो परिवर्तनबाट प्रभावित र लाभान्वित हुने नागरिकहरूको दृष्टिकोण र विचारमा आधारित हुनु महत्वपूर्ण हुन्छ । एसडीजीहरूलाई नागरिकले आफ्नो र आफ्ना समुदायको जीवनलाई अझ राम्रो बनाउने उद्देश्यहरूको समूहका रूपमा बुझ्न जरूरी छ ।

हामीले विधायकका रूपमा एउटा सांसदको कामको खास प्राविधिक पक्षका बारेमा छलफल गरेको छौं, जो संसदमा राष्ट्रिय हितका लागि नीतिगत सुधार हासिल गर्न कार्यरत छ । यद्यपि, धेरै सांसद्हरूका लागि वास्तविकता भनेको उनीहरूलाई लगातर नागरिकहरूका आवश्यकता र चासोहरूलाई सम्बोधन गर्न भनिन्छ । एकजना सांसदले एक दिनमा सहयोगको आग्रह गर्दै असङ्ख्य मोबाइल सन्देश, टेलिफोन कल र व्यक्तिगत अनुरोधहरू प्राप्त गर्छ । ती सबै अनुरोधहरूको सम्बोधन गर्नु भनेको आफैँमा एउटा पूर्णकालीन जागिर खाए बराबर हुन्छ ।

धेरै सांसद्हरूका लागि चुनौती भनेको नागरिकहरूसँग यस्तो संवादको विकास र निरन्तरता दिनु हो, जो नीतिमुखी छ । उद्देश्य मतदाताहरूको विचार निरन्तर रूपमा स्थानीय र राष्ट्रिय तहमा सङ्कलन गर्नु, उनीहरूका अनुभवबाट पाठ लिनु र संसदले पारित गरेको कानून र गरेको अनुगमनले त्यस्ता हित र चासोहरूलाई प्रतिबिम्बित गरेको सुनिश्चित गर्नु हो ।

दक्षिण अफ्रिका : जनसहभागिता फ्रेमवर्क/ढाँचा

दक्षिण अफ्रिकाको संविधान (सन् १९९६)को भाग ५९ अनुसार राष्ट्रिय सभाले "सभा र यसका समितिहरूको व्यवस्थापिकीय र अन्य प्रक्रियाहरूमा जनताको संलग्नतालाई सहजीकरण गर्नुपर्छ" । ती शब्दहरूलाई व्यवहारमा उतार्न, २०१३ को जनसहभागिता कार्यढाँचाले चार तहमा आधारित सार्वजनिक संलग्नताको पदसोपानलाई स्वीकार गर्दछ :

- तह १ : नागरिकहरूलाई संसद् र सरकारको कामका बारेमा जानकारी दिनु
- तह २ : जनतासँग परामर्श गर्नु र उनीहरूको विचार लिनु
- तह ३ : संवादको स्थापनामार्फत जनतालाई संलग्न गराउनु
- तह ४ : साभेदारीका लागि अवसरहरू सिर्जना गरेर जनतासँग सहकार्य गर्नु

यी संवैधानिक प्रावधानहरूका बावजुद, सरकार र व्यवस्थापिका सही ढङ्गबाट काम गर्न नसकेको अवस्थामा र सार्वजनिक सहभागिताको प्रक्रियामा समावेशिता कम भएको अवस्थामा अदालतहरूको प्रयोग भएको हालैका प्राज्ञिक अध्ययनहरूले उल्लेख गरेका छन् ।

स्रोत: http://www.parliament.gov.za/live/content.php?Item_ID=304 and [http://www.krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-39-0-000-14-Web/JSS-39-3-14-Abst-PDF/JSS-39-3-275-14-1620-Mubangizi-B-C/JSS-39-3-275-14-1620-Mubangizi-B-C-Tx\[4\].pdf](http://www.krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-39-0-000-14-Web/JSS-39-3-14-Abst-PDF/JSS-39-3-275-14-1620-Mubangizi-B-C/JSS-39-3-275-14-1620-Mubangizi-B-C-Tx[4].pdf)

सांसद् र संसद्ले जनतासँग सार्वजनिक संवाद स्थापित गर्ने विभिन्न माध्यमहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

स्थानीय सार्वजनिक मञ्च : निर्वाचन क्षेत्रभित्र वा स्थानीय समुदायमा सांसदले औपचारिक वा अनौपचारिक सार्वजनिक मञ्चको आयोजना गर्नसक्छ, जहाँ नागरिकहरूले कुनै खास मुद्दा (जस्तै: विचाराधीन अवस्थामा रहेको मसौदा कानून; समुदायमा शिक्षाको अवस्था)मा पृष्ठपोषण गर्ने अवसर प्राप्त गर्छन् वा चासोहरू सङ्कलन गर्न सामान्य छलफल हुनसक्छ;

सार्वजनिक परामर्शहरू : भाग ६ मा माथि उल्लेख भए जस्तै, संसदीय समितिहरूले मसौदा कानूनका बारेमा विचार गर्दा र जाँचबुझ गर्दा नागरिक समाज र सर्वसाधारणलाई संलग्न गराउनुपर्छ । त्यस्ता परामर्शहरूमा अनौपचारिक (अर्थात सार्वजनिक मञ्च; प्रतिवेदन दिने सत्र) देखि अझ औपचारिक (अर्थात सार्वजनिक सुनुवाइ; र प्राविधिक (अर्थात सर्वेक्षण) देखि साधारण (अर्थात एसएमएसमार्फत मत माग्ने) हुनसक्छन् । यसमा भर्चुवल संलग्नता जस्तै अनलाइन पृष्ठपोषण, सर्वेक्षण र सामाजिक सञ्चार हुनसक्छन् ।

यूएनएएएमए

अफगानिस्तानमा जनवरी २०१२ मा भएको तेस्रो डाइ कन्डी वार्षिक प्रतिवेदन सम्मेलन । फोटो : अउरोरा मेरसेलेस अलमर्रा

घाना : नागरिकहरूलाई संसदसँग जोड्ने र त्यसको एसडीजीहरूमा कार्यान्वयन

सन् २०१५ मा घानाको संसदको सरकारी आश्वास समितिले बाह्य साभेदारहरूको सहयोगमा एउटा बेव पोर्टलको स्थापना गर्‍यो, जहाँ नागरिकहरूले समितिको कामका बारेमा प्रतिक्रिया दिने र आफ्ना समुदायमा सञ्चालित सरकारी क्रियाकलापहरूका आफ्ना मूल चासोहरू उठाउन सक्छन्। अफलाइन र अनलाइन माध्यमबाट नागरिकहरूले नयाँ ढाँचालाई सक्रिय रूपले अङ्गीकार गरेका छन् र त्यसले एउटा यस्तो समितिलाई जन्म दिएको छ, जसको काम अझ प्रभावकारी र कुशल भएको छ। त्यस्तो "खेल परिवर्तक"ले समितिलाई स्थानीय चासोहरूसँग जोड्न र ती आवाजहरूलाई त्यसका छलफलहरूमा सुनिएको सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्नेछ।

स्रोत : इको असाम्रा-मेन्सा, कनेक्टिड सिटिजन्स टु पारलियमेन्ट इनिशिएटिभ रेकर्डस् म्यासिभ सक्सेस, बीएफटी अनलाईन, २४ मे २०१६, .: <http://thebftonline.com/business/economy/19095/connecting-citizens-to-parliament-initiative-records-massive-success.html>

दलगत छलफलहरू : धेरै सदस्यहरू आफूले संसदमा प्रतिनिधित्व गर्ने दलसँग पनि आवद्ध छन्। धेरै दलहरूको स्थानीय शाखाहरू पनि हुने गर्छ, जसमा सदस्यको आवद्धता रहने गर्छ। त्यस्ता शाखाहरूमार्फत वा दलले आयोजना गरेको परामर्शमार्फत सांसदले आफ्ना समर्थकहरूको दृष्टिकोणलाई बुझ्न सक्छ।

नागरिक समाज साभेदारी : संसद समक्ष निर्णयका लागि प्रस्तुत विषय वा मुद्दाका आधारमा स्थानीय वा राष्ट्रिय नागरिक समाज संस्था हुने गर्छ, जसले त्यो विषयको पैरवी गरिरहेको छ वा सो क्षेत्रमा काम गरिरहेको छ। यस्ता एक वा बढी संस्थाहरूसँग साभेदारी गरेर, संसद (वा व्यक्तिगत सांसद)ले आफ्नो पहुँच बढाउन सक्छ र अन्यथा नसुनिने आवाजलाई पनि उनीहरूको काममा योगदानदिन अवसर प्रदान गरिएको सुनिश्चित गर्न सकिन्छ।

सामाजिक सचारमाध्यम र नयाँ प्रविधि : मोबाइल टेलिफोन र इन्टरनेटमा जनताको विस्तारित पहुँचले संसद र सांसदहरूलाई संसदको कामबारे उनीहरूसँग छलफल गर्न र त्यसमा उनीहरूको विचार र प्रतिक्रिया नियमित रूपमा लिने अवसरको ढोका खोलिएको छ।

एक-एक जनाबीच र सानो समूह बैठक : एक-एक जना वा सानो समूहको आधारमा आफ्नो कुरा राख्न चाहनेहरूसँग जसको चासो वा मुद्दा भएका व्यक्तिसँग संसदहरूले व्यक्तिगत रूपमा भेट गर्ने व्यवस्था मिलाउन सक्छन्।

क. सहभागितामूलक कानून निर्माणको प्रवर्द्धन

सहभागितामूलक कानून निर्माण यस्तो प्रक्रिया हो जसमार्फत संसद, संसदीय समूह, समिति वा संसदको व्यक्तिगत सदस्यले जनतालाई सदनमा विचारधीन रहेको मसौदा कानूनको समीक्षा र पुनरावलोकनमा सक्रिय रूपले संलग्न गराउँछ।

सामान्यतया संसदमा मसौदा कानूनको समीक्षाका विभिन्न चरणहरू हुने गर्दछन्। समीक्षाका चरणहरूमा सदनको पूर्ण सत्रमा केही "पाठ गर्ने" वा बहसहरू समावेश छन्। संसदले मसौदा कानूनको तर्जुमा गरिसक्नु अघि र मसौदा कानूनमा संशोधन गर्ने विचार गर्नु अघि नै समितिको चरणमा नै संसदसँग संलग्न हुने र समयमै आफ्नोतर्फबाट सुझाव दिने जनताले उल्लेखनीय अवसर प्राप्त गर्दछन्।

जनताको संलग्नताको सबैभन्दा साभ्ना माध्यम भनेको सार्वजनिक सुनुवाई हो। सार्वजनिक सुनुवाईमा एउटा समितिले औपचारिक बैठकहरूको आयोजना गर्छ जहाँ इच्छुक नागरिक, सरोकारवाला, विषयगत विज्ञ र नागरिक समाजलाई मसौदा कानूनको खास पक्षमा वा समग्र अन्तर्वस्तुमा मौखिक र/वा लिखित सुझाव दिन आमन्त्रण गरिन्छ। यी सुनुवाईमा प्रायः समितिका सदस्यहरूका लागि प्रस्तुतकर्ताहरूलाई प्रश्न सोध्ने र जवाफ लिने अवसर संलग्न हुन्छ।

तर सार्वजनिक सुनुवाईभन्दा अगाडि संसदीय समिति संसद्को परिसर छोडेर विभिन्न क्षेत्रमा गएर सुनुवाईको आयोजना गरी अझ बढी समूह र नागरिकहरूलाई मसौदा कानुनमा आफ्नो मत दिने अवसर उपलब्ध गराउँदा बढी प्रभावकारी हुनसक्ने देखिएको छ । पक्कै पनि यसका लागि स्रोतका साथै त्यस्तो भ्रमणहरूको आयोजना गर्ने कर्मचारीको प्रतिवद्धता आवश्यक हुन्छ तर जहाँ यो आवश्यकताको सम्बोधन हुन्छ समितिले नियमित व्यक्तिहरूबाहेकको कुरा सुन्नेछ र मसौदा कानुनले कार्यक्षेत्र नजिक रहेका लागि कसरी प्रभावित गर्छ भन्ने कुरा प्रत्यक्ष देख्नेछ । प्रविधिको सहयोगमा हुने भर्चुवल बैठकले पनि विस्तृत र दुर्गम सहभागितालाई सम्भव बनाउँछ ।

जर्जिया : कृषि समितिले कृषकहरूलाई सहकारीमा सुधार ल्याउन संलग्न गराउँछ

आफ्नो क्षमतामा सुधार ल्याउन बहु-वर्षीय योजनाको विकास (यूएनडीपीको सहयोगमा) गरिसकेको जर्जियाको संसद्को कृषि समितिले सन् २०१४ मा संसद् बाहिर स्थलगत भ्रमण र सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गर्न सुरु गर्‍यो । स्थानीय कृषक र कृषि उद्योगमा संलग्न भएकाहरूलाई संलग्न गराएर, समितिले सरकारले उपेक्षा गरेको देखिएको मुद्दा र चासोहरूलाई कसरी सम्बोधन गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा केही सुझावहरू प्राप्त गर्‍यो । देशभरी भएका हरेक सुनुवाइमा कम्तीमा पनि २०० जना कृषकहरू सहभागी भए । धेरै कृषकहरूले जर्जियामा कृषि विकासको मुख्य माध्यमका रूपमा रहेको सहकारीका बारेमा आफ्नो चासो अभिव्यक्त गरे । प्राप्त पृष्ठपोषणका आधारमा, समितिले कृषकहरूको हितमा सहकारीसम्बन्धी कानुनमा संशोधन गरी त्यसलाई अवलम्बन गर्‍यो ।

यूएनडीपीको परियोजना, जर्जियामा संसदीय प्रजातन्त्रको व्यवस्थाको सदृढीकरणको मध्यकालीन समीक्षा (जनवरी २०१६)

साथै, कुनै समिति वा संसद् आफूले मसौदा कानुनको समीक्षा गरेको कामका बारेमा नागरिकलाई जानकारी उपलब्ध गराउन अग्रसक्रिय हुनसक्छन् । यसमा मसौदा कानुनको (पत्रिका वा अनलाईनमा) प्रकाशन, मसौदा कानुनको समीक्षा गर्ने बैठकको तालिका सार्वजनिक र विभिन्न व्यक्ति तथा समूहहरूबाट सल्लाह सुझाव समावेश हुनसक्छन् ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसदले जनताबाट सल्लाह सुझाव प्रोत्साहित गर्न मसौदा कानुन प्रकाशित गर्दछ कि गर्दैन ? उदाहरणका लागि संसद्को वेबसाइटमा मसौदा कानुनहरू राखेर वा सञ्चारमाध्यममा त्यसको अन्तर्वस्तुलाई विज्ञापन गरेर ?
- कार्यसञ्चालन नियमावलीले नागरिक समाज र/वा जनतालाई मसौदा कानुनमा लिखित वा आफैँ उपस्थित भएर आफ्नो मत दिन स्वीकृति दिन्छ कि दिँदैन ?
- लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता र कुनै खास समूहको सदस्यका आधारमा बहिष्करणको जोखिममा रहेका सङ्कटापन्न अवस्थामा रहेका र सीमान्तकृत समूहहरूको संसद्मा संलग्न हुनका लागि समावेशीकरणलाई तपाईंको संसदले कसरी अगाडि बढाउँछ र उनीहरूको आवाज संसद् र सांसदले सुनेको सुनिश्चित गर्न के-कस्ता कार्यक्रमहरू रहेका छन् ?
- असल अभ्यासका रूपमा सांसदहरूले संसदमा विचाराधीन हुनु अघि मसौदा कानुनहरूको अन्तर्वस्तुबारे नागरिकहरूसँग अन्तक्रिया र परामर्श गर्छन् कि गर्दैनन ?
- तपाईंको संसदीय सचिवालयसँग नागरिक समाजका संस्था/प्राज्ञ/प्राविधिक विज्ञहरूको सम्पर्क ठेगाना सूची छ, जसले एसडीजी सम्बन्धी कानुन सुधारका मुद्दाहरूबारे सांसदहरूलाई विशेषज्ञ सल्लाह दिनसक्छन् ?

ख. सहभागितामूलक बजेट प्रक्रियाको सहजीकरण

वार्षिक बजेटको विकासमा संसदले नागरिकहरूलाई संलग्न गराउनसक्छ र गराउनुपर्छ । बजेटको तर्जुमा र प्रस्तुतिलाई परम्परागत रूपमा कार्यकारीको कार्यक्षेत्रका रूपमा हेरिँदै आएको भए तापनि केही देशका संसदले नागरिकहरूलाई बजेट चक्रमै संलग्न गराउँछ, जसमा बजेट पूर्वको छलफलदेखि अर्थमन्त्रीबाट बजेट सुन्नुअघि नागरिकहरूको धारणा सुन्ने समावेश छ । त्यस प्रकारको बजेट पूर्वको परामर्श बजेट वा अर्थ समितिमार्फत गर्न सकिन्छ, जुन समिति सदनले स्वीकृत गर्नुअघि मसौदा बजेटको समीक्षा गर्ने प्राथमिक वा मुख्य समिति हुनेछ । तर, यसले अन्य क्षेत्रगत समितिहरूबाट अभि व्यापक परामर्शहरूलाई पनि समावेश गर्नसक्छ ।

नयाँ प्रविधिलाई दृष्टिगत गर्दा बजेट संसदमा छलफल भइरहेकै समयमा नागरिकहरूलाई संलग्न गराउने अवसरहरू छन् । आजसम्म यी साधनहरू विशेषतः स्थानीय सरकारको बजेटमा लागू गरिएको छ (हेर्नुहोस् तलको बक्स), तर त्यस्ता साधनलाई अनुकूलन गरी संसदमा प्रयोग गर्नसकिने भन्ने कुनै कारण छैन । यसबाट बजेटका विभिन्न पक्षहरू र त्यसले उनीहरूलाई कसरी प्रभावित गर्छ भन्ने बारेमा नागरिकहरूले पृष्ठपोषण दिन सक्नेछन् ।

युक्रेन : नागरिक बजेट प्रक्रिया

सन् २०१४ यता ओपन नर्थ संस्था किभ सहरको वार्षिक बजेटको विकास र अवलम्बनमा नागरिकहरूका तर्फबाट मत संकलन गर्ने नयाँ माध्यमहरू किभ सहरलाई उपलब्ध गराउन कार्यरत छ । सूचना प्रविधिको प्रयोगमार्फत किभ सहरका लागि विकसित गरिएको बेसस्पोक पोर्टलबाट सहरका नागरिकहरू वार्षिक बजेटको मसौदा हेर्न र निश्चित विषय, बजेट शीर्षक र उपशीर्षकमा पृष्ठपोषण गर्न सक्षम भएका छन् । प्राप्त सुभावलाई पोर्टलले एकीकृत गर्दछ र त्यसलाई कर्मचारी तथा निर्वाचित पदाधिकारीहरूले बजेटको विनियोजनसम्बन्धी निर्णय लिँदै गर्दा उनीहरूलाई उपलब्ध गराइन्छ ।

पोर्टल वार्षिक बजेट पारित हुनु दुई महिनाअघि सम्म खुला थियो र त्यसलाई ८,००० जना भन्दा बढीले हेरी १,००० भन्दा बढी प्रतिक्रियाहरू प्राप्त भएको थियो ।

हाल स्थानीय सरकारले मात्र प्रयोग गरे तापनि, यो माध्यमलाई संसदीय समितिहरूले क्षेत्रगत बजेटमाथि छलफल गर्ने क्रममा सान्दर्भिक बनाएर उपयोग गर्न सक्छन् । उदाहरणका लागि, समितिले विचारणीय अवस्थामा रहेको मसौदा राज्य बजेटलाई पोर्टलमा अपलोड गर्न सक्छ र समितिको विस्तृत छलफल अघि र औपचारिक सिफारिसहरू गर्नुअघि नागरिक र सम्बन्धित नागरिक समाजका संस्थाहरूबाट सल्लाह सुभाव लिनसक्छ ।

अन्ततः एक पटक बजेट स्वीकृत भएपछि बजेटको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी बोकेका समितिहरू जस्तै: सार्वजनिक लेखा वा बजेट र वित्त समितिले बजेट रेखाका रकमहरू के-कसरी खर्च भइरहेका छन् भन्ने बारेमा धारणा बुझ्न जनता, सरोकारवाला र नागरिक समाजसँग परामर्श गर्नुपर्छ । किनभने कुनै पनि बजेट खर्चको प्रभाव देख्ने व्यक्ति र समूहहरू भनेकै यी हुन् र बजेट सही ढंगबाट कार्यान्वयन भइरहेको छ वा छैन भनेर समिति(हरू) र संसद लाई जानकारी दिनसक्ने उनीहरू नै सबैभन्दा उत्तम माध्यम हुन् ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- संसदमा बजेट प्रस्तुत हुनु अगावै नागरिकहरूको अभिमत सङ्कलन गर्ने तपाईंको संसदको कुनै प्रक्रिया छ कि छैन ?
- बजेटमाथि संसदमा छलफल भइरहेको समयमा नागरिकहरूको पृष्ठपोषण र विचार संकलन गर्न तपाईंको संसद प्राविधिकरूपले प्रविधि सम्पन्न छ कि छैन ?
- तपाईंको संसदको बजेट निगरानी समितिले खर्चहरूको अनुगमन गर्दै गर्दा सर्वसाधारणलाई कसरी संलग्न गराउँछ कि गराउँदैन ?

ग. कानून तथा नीतिहरूको कार्यान्वयनको अनुगमनमा नागरिकहरूको योगदान

बजेट र कानून तर्जुमा जस्तै संसद्को अर्को मुख्य भूमिका भनेको आफैँले पारित गरेको कानूनहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्दै कार्यकारीले त्यसलाई संसद्को अभिप्राय अनुसार कार्यान्वयन गरेको सुनिश्चित गर्नु हो । र संसद्का अन्य जिम्मेवारीहरू जस्तै, यस प्रक्रियामा जनता र नागरिक समाजलाई संलग्न गराउन प्रयोग गर्न सकिने धेरै माध्यमहरू छन् । यस भागको सुरुमा उल्लेख भए जस्तै सार्वजनिक मञ्च, एसएमएस सन्देश, स्थानीय संघसंस्थासँग साभेदारी, सर्वेक्षण र अन्य माध्यमहरूको प्रयोग संसद्ले पारित गरेको र हाल कार्यान्वयनमा रहेको कानूनको प्रभाव वा त्यसका चुनौतीहरूबारे सूचना लिन गरिनुपर्छ ।

सार्वजनिक परामर्शका माध्यमहरूका अतिरिक्त, व्यक्तिगत सांसदहरूले जनता, निर्वाचन क्षेत्र र मतदाताहरूलाई दैनिक रूपमा संलग्न गराई सरकारसँगको अन्तर्क्रियाका लागि उनीहरूको सहयोग र पैरवी लिनेछन् । सामाजिक सहायता वा उदाहरणका लागि छात्रवृत्तिका लागि आवेदन भर्ने जनतालाई मद्दत गरिदिँदा सांसदलाई प्रचलित कानूनबाट आइरहेका चुनौतीहरू र त्यसको कार्यान्वयनले नियमित रूपमा कानून अन्तर्गत रहेर काम गर्नेहरूलाई कसरी प्रभावित गरिरहेको छ भनेर अवलोकन गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ । यसले सांसदलाई कानूनले वास्तविक रूपमा कसरी काम गरिरहेको छ भन्ने बारेमा हेर्ने तथा बुझ्ने अवसर प्रदान गर्छ ।

जोर्डन : मतदाताहरूलाई संलग्न गराउँदा महिला सांसदहरू

जोर्डनको संसद्मा निर्वाचित सांसदहरूमा अझै पनि महिलाहरूको प्रतिनिधित्व न्यून प्रतिशतमा रहेको छ । यद्यपि, वेस्टमिन्स्टर फाउन्डेसन फर डेमोक्रेसी (डब्ल्युएफडी)को सहयोगमा, सन् २०१४ मा महिला र केटीहरूलाई प्रभावित गर्ने मुद्दाहरूलाई प्रवर्द्धन संयुक्त रूपमा गर्न सबै दलका महिला सांसदहरूलाई काम गर्ने कार्यादेशका साथ महिला समूह (ककस)को गठन भएको थियो । समूहले जोर्डनमा सदस्य र मतदाताहरूबीच अझ बढी मजबुत अन्तर्क्रियालाई प्रोत्साहित गर्न सहयोग प्राप्त गर्‍यो । यसमा देशभरि सञ्चालन भएका सार्वजनिक भेलाको श्रृङ्खला थियो । अन्यको साथमा हरेक महिला सांसदलाई एउटा क्षेत्रमा परिचालित गरिएको थियो जहाँ त्यस क्षेत्रका नागरिकहरूको विचार सङ्कलन गर्न सार्वजनिक भेलाको श्रृङ्खला सञ्चालन गरिएको थियो । यसमा महिलाहरूलाई विशेषगरी संलग्न गराउने कार्य समावेश थियो, उनीहरूका दृष्टिकोण र चासोहरू महिला समूह (ककस)ले सङ्कलन गरी मुख्य मुद्दाहरूको प्रवर्द्धन गर्न संसद्मा प्रयोग गरिएको सुनिश्चित गरियो ।

स्रोत : डिएफआइडी, वेस्टमिन्स्टर फाउन्डेसन फर डेमोक्रेसी कार्यक्रमको अन्तिम मूल्याङ्कन (२०१५), पृष्ठ ३६

संसद्, यसका समिति र व्यक्तिगत सदस्यहरूले नियमित पृष्ठपोषणका लागि ठाउँ सिर्जना गर्नुपर्छ, जसले नागरिकहरूको विचार नियमित रूपमा लिने गरिएको सुनिश्चित गर्नेछ । यो लक्ष्य हासिल गर्ने विभिन्न माध्यमहरू रहेका छन् । उदाहरणका लागि, केही संसदीय समितिहरूले निर्दिष्ट रणनीतिक (वा कार्य) योजनाको विकास गरेका छन् जसले संलग्नताको मुख्य साधन र माध्यमलाई पहिचान गरी त्यस्तो प्रणालीको कार्यान्वयन र निरन्तरताका लागि काम गर्छ ।^{१०} बढी स्थापित संसद्हरूको वार्षिक कार्ययोजना वा व्यवस्थापकीय तालिका^{११} हुन्छ, जसले समीक्षा गरिएको वा जाँचबुझ गरिएको हरेक मसौदा कानूनका लागि त्यस्ता साधनहरू कसरी प्रयोग गरिनेछन् भन्ने कुरालाई प्रष्ट पार्दछ । अन्यले संसदीय सूचना केन्द्रहरूको स्थापना गरेका छन् जसले मतदाताहरूबाट संसद्को कामको पृष्ठपोषणलाई सहजीकरण गर्ने काम गर्छ ।^{१२}

१०. हे. जर्जिया मानव अधिकार र नागरिक एकीकरण समितिको कार्ययोजना: <http://www.parliament.ge/en/saparlamentosaqmianoba/komitetebi/adami-anis-uflebata-dacvisa-da-samoqalaqo-integracis-komiteti/komitetis-samoqmedo-gegma>

११. हे. ब्रिटिस कोलोम्बिया व्यवस्थापिक सभा (क्यानडा): <https://www.leg.bc.ca/parliamentary-business/committees-calendar>

१२. हे. लाटभियन संसदीय सूचना केन्द्र : <http://www.saeima.lv/en/public-participation/receiving-visitors-andarranging-guided-tours-1/saeima-visitor-and-information-centre>

संसदका सदस्यहरूले उनीहरूको परिस्थितिको सन्दर्भमा के कुराले सबैभन्दा राम्रो काम गर्छ भन्ने कुरा थाहा पाउनेछन् । सांसदको निर्वाचन क्षेत्रको आकार (अर्थात सानो स्थानीयदेखि राष्ट्रिय निर्वाचन क्षेत्र) का आधारमा प्रयोग गरिने साधन व्यक्तिगत सम्पर्कदेखि सानो भेला, जनमत सङ्कलन र अनलाइन सर्वेक्षणसम्म भिन्न भिन्न हुने गर्छन् । महत्वपूर्ण कुरा के हो भने सांसदले नियमित र प्रभावकारी रूपमा नागरिकहरूसँग परामर्श गर्न एउटा योजनाको विकास तथा कार्यान्वयन गर्दछ, जसले मतदाताहरूलाई आफ्नो सांसदको काममा सल्लाहसुभाव दिने ठोस अवसर प्रदान गर्छ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- कानूनको कार्यान्वयनमा सांसदलाई नियमित रूपमा नागरिकले पृष्ठपोषण गर्ने तपाईंको सांसदमा कुनै पद्धति छ कि छैन ?
- सांसदहरूले व्यक्तिगत रूपमा नागरिक र मतदाताहरूसँग कानूनको कार्यान्वयनसम्बन्धी उनीहरूका चासो र विचारहरू सुन्न के-कस्ता पद्धतिहरू प्रयोग गर्दै आएका छन् कि छैनन् ?
- तपाईंका सांसदीय समितिहरूले कानूनको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्दा जनतालाई कसरी संलग्न गराउँछन् कि गराउँदैनन् ?

घ. स्थानीय तहमा सहभागितामूलक दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनको सहजीकरण

एसडीजीहरूको कार्यान्वयन राष्ट्रिय संस्थाहरूले नागरिकमाथि लागु गराउने कुरा होइन, यो त स्थानीय समुदायको सन्दर्भलाई प्रतिबिम्बित गर्ने लक्ष्यहरूप्रति स्थानीय प्रतिकार्य सिर्जना गर्ने अवसर हो । त्यसैकारण, प्राथमिक उद्देश्य भनेको एसडीजीहरूका बारेमा र एसडीजीहरूलाई आफ्ना समुदायमा कसरी कार्यान्वयन भएको हेर्न चाहन्छन् भन्ने बारेमा स्थानीय निकाय र नागरिकहरूसँग संवाद स्थापित गर्नु हो । त्यस्तो संवाद सरकार, सांसद, सांसद र नागरिकहरूबीचको अन्तर्क्रियाको स्वभाविक अंश हुनुपर्छ ।

केही सांसदहरूले निर्वाचन क्षेत्र विकास कोष प्राप्त गर्छन्, जसलाई उनीहरूले आफ्नो निर्वाचन क्षेत्रमा पूर्ण वा आंशिक स्व-निर्णयमा खर्च गर्न सक्छन् । यो कोष विवादास्पद रहेको छ किनभने त्यसले निर्वाचित सरकारलाई अवमूल्यन गर्नसक्छ । यद्यपि यो रकममा विगत दस वर्षयता वृद्धि भइरहेको छ, किनभने आफ्नो जिल्लामा विकास कहाँ गरिनुपर्छ भन्ने कुराको ज्ञानको स्रोतका रूपमा सांसदहरूलाई लिने गरिन्छ ।

कुनै सांसदसँग निर्वाचन क्षेत्र विकास कोष भए वा नभए तापनि स्थानीय विकास योजना निर्माणमा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि र सबै राजनीतिक आस्थाका समुदायसँग काम गर्नुको महत्व छ । धेरै अवस्थामा, त्यस्ता योजनाको विकासको नेतृत्व स्थानीय निकाय वा सरकारले गर्दछ, तर अन्य अवस्थामा त्यसको निर्माणलाई प्रवर्द्धन गर्न सांसदले बढी सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने हुनसक्छ । यसमा समावेशी र सहभागितामूलक बैठकहरूको शृङ्खला र नागरिक र नागरिक समाजका आवश्यकता र आकाङ्क्षाहरूको पहिचान गर्ने कार्य समावेश हुन्छ, जसले केही मुख्य उद्देश्यहरू, रणनीति/मार्गचित्र र हरेक उद्देश्यलाई पूरा गर्ने समयसीमाको निर्धारण गर्दछ । यो वार्षिक रूपमा गर्न सकिन्छ वा धेरै वर्षका लागि हो भने त्यसमा अन्तिम उद्देश्य(हरू)सम्म पुग्ने मार्गमा हासिल गरिने उल्लेखनीय उपलब्धिका लागि वार्षिक योजना हुन जरूरी छ ।

यदि सांसद सदस्यसँग निर्वाचन क्षेत्र विकास कोष छ भने, सो सहयोग सम्पूर्ण त्यस्तो योजना वा त्यसको केही अंशका लागि विनियोजन गर्न सकिन्छ । त्यस्तो कोषको व्यवस्था छैन भने सो योजना निर्वाचन क्षेत्र र त्यसमा समुदायहरूको प्राथमिक आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्न सरकार वा अन्य स्रोतबाट सहयोग लिने मार्गचित्र बन्नसक्छ ।

क्रियाशील स्थानीय सरकार (र निर्वाचित स्थानीय सरकारी अङ्ग) भएका देशहरूमा स्थानीय विकास योजना प्रायः स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा विकसित गरिन्छ । तथापि, सांसदहरूले ती स्थानीय योजनाहरूमा योगदान दिन आफ्ना अधिकार र स्रोत (निर्वाचन क्षेत्र विकास कोषसहित)को प्रयोग गर्न सक्छन् । राष्ट्रिय र स्थानीय विकास योजनाहरूबीच मेल रहेको र एसडीजीहरूलाई दुवैमा पूर्ण रूपले मूलप्रवाहीकरण गरिएको सुनिश्चित गर्ने प्रयास उनीहरूले गर्न सक्छन् । कुनै पनि अवस्थामा सांसदको मुख्य भूमिका भनेको कानून (बजेटसहित) पारित गर्ने र सरकारी सेवा आपूर्तिको माध्यमबाट त्यसको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने हो । विकास योजनाहरू नागरिक र सरकारसँगको संलग्नतामा आधारित हुनुपर्छ, जसले गर्दा त्यसको योजना र दीर्घकालीन लक्ष्यहरूमा सबै पक्षहरूको सहमति सुनिश्चित गर्न सकियोस् ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसदले आफ्ना सदस्यहरूलाई निर्वाचन क्षेत्र विकास कोष उपलब्ध गराउँछ कि गराउँदैन ? यदि गराउँछ भने, सो रकम विकास योजना अनुरूप खर्च गरिनुपर्ने व्यवस्था छ ?
- सांसदको रूपमा निर्वाचन क्षेत्र विकास योजनाको विकास गर्न (वा त्यसमा योगदान दिन) तपाईंलाई के साधन र स्रोतहरू आवश्यक हुन्छ ?
- तपाईंको जिल्लामा निर्वाचन क्षेत्र विकास योजनाको निर्माण गर्दा कुन समुदाय, समूह र व्यक्तिहरूसँग परामर्श गरिनुपर्छ ?

८. एसडीजीहरूको स्थानीयकरणमा संसदको भूमिका

एमडीजी कार्यान्वयनको अनुभवले कार्यान्वयन उपयुक्त कार्यदेशप्राप्त र क्षमतासम्पन्न उपराष्ट्रिय तथा स्थानीय सरकारमार्फत स्थानीयकरण गरिएको र ती स्थानीय निकायहरू प्रक्रियाको सुरुका चरणबाटै संलग्न हुदाँ बढी सफल हुने देखाउँछ ।

एमडीजी अन्तर्गत, जवाफदेहिता राम्रोसँग विकसित नगरिएको र एमडीजीहरूलाई “अति केन्द्रीकृत” अनुभवहरू छन् । यसले गर्दा समावेशिताको अभाव भयो र देशमा विद्यमान सामाजिक तथा क्षेत्रीय असमानतालाई निरन्तरता दिने काम गर्‍यो । जवाफदेहिता र प्रतिनिधित्व (राष्ट्रिय तथा स्थानीय तहमा)बीच स्पष्ट सम्पर्क-सम्बन्ध हुँदा त्यसले सार्वजनिक स्रोतहरूको निष्पक्ष वितरण र महिला, युवा र सीमान्तकृत तथा सङ्कटापन्न समूहहरूको बढी समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने उल्लेखनीय प्रभाव सिर्जना गर्नसक्छ । त्यसैकारण राष्ट्रिय संसद् र स्थानीय निकायहरूबीच दोहोरो सञ्चारलाई प्रवर्द्धन गर्ने, र नागरिक समाज र जनताबीच सम्पर्क कायम गर्ने संयन्त्र महत्वपूर्ण छ र त्यसलाई देशको एसडीजी कार्यान्वयन योजनाको ढाँचामा विकास गरिनुपर्छ ।

त्यसैकारण संसदले एसडीजी कार्यान्वयनले राष्ट्रिय विकास योजनाको प्राथमिक तर्जुमादेखि कार्यान्वयनको नियमित अनुगमनमा प्रान्तीय र स्थानीय सरकार तथा परिषद्हरूको प्रत्यक्ष संलग्नता रहेको सुनिश्चित गर्नुपर्छ । समुदायमा आधारित र नागरिक समाजका संघसंस्थाहरूबाट नियमित रूपमा सल्लाह सुझाव प्राप्त गर्न स्थापित संयन्त्रप्रति संसद् सन्तुष्ट हुन जरुरी छ, जसले गर्दा उनीहरूको बहुमूल्य दृष्टिकोण उनीहरूका क्षेत्रमा एसडीजीहरू कसरी आपूर्ति भइरहेका छन् भन्ने कुरामा प्रतिबिम्बित होस् र प्रक्रियाको स्थानीय स्वामित्व विकसित होस् ।

एसडीजी कार्यान्वयन उपराष्ट्रिय र स्थानीय सरकारसँगको समन्वयमा र देशभरीका जनताको योगदानसाथ भएको सुनिश्चित गर्न संसदले लिन सक्ने निर्दिष्ट कदमका केही माध्यमहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

यूपएनडीपी पाकिस्तान
महिला सामुदायिक संस्था “समातनजीम” गाउँ “पाघना” र हरिपुर जिल्लाको केन्द्रीय परिषद् “धिन्डा” । सामान्य मुद्दाहरूमा छलफल ।

- राष्ट्रिय विकास योजनामाथि विचार गर्दा देशभरबाट जनता र स्थानीय सरकारहरूबाट सक्रिय रूपमा सल्लाह सुभावा लिने र ग्रहण गर्ने ।
- स्थानीय निकायलाई नियमन गर्ने कानूनमा उनीहरूको निर्णय प्रक्रियामा नियमित सार्वजनिक छलफलहरूमा स्थानीय निकाय र नियमनकारी निकायहरू संलग्न हुने व्यवस्था गर्ने ।
- एसडीजीहरूमा स्थानीय जनताको संलग्नतासम्बन्धी क्रियाकलापहरू र दिगो विकास लक्ष्यहरूमा नागरिक शिक्षाका लागि पर्याप्त रकम रहेको सुनिश्चित गर्न राज्यको वार्षिक बजेटको समीक्षा गर्ने ।
- राष्ट्रिय निकायहरूले कार्यक्रमहरू स्थानीय स्तरमा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय सन्दर्भलाई ध्यानमा राखिएको छ-छैन र जनतालाई स्थानीयतहमा संलग्न गराइएको छ-छैन भन्ने कुरा निश्चित गर्न कार्यक्रम आपूर्तिको प्रक्रियाको अनुगमन गर्नुहोस् ।
- संसद्को सीमित घेराभन्दा बाहिर सार्वजनिक सुनुवाई र परामर्श छलफलहरू (स्थलगत भ्रमण र स्थानीय सार्वजनिक मञ्चसहित)को आयोजना गर्न संसदीय समितिहरूलाई स्रोत उपलब्ध गराउने । वैकल्पिक रूपमा वा थप रूपमा समितिका कामकारबाहीमा भर्चुवल, दुर्गम सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रविधिमा लगानी गर्ने ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको देशमा उपराष्ट्रिय र स्थानीय सरकारहरूले राष्ट्रिय विकास योजनाको तर्जुमामा स्पष्ट भूमिका निर्वाह गर्छन् कि गर्दैनन् ?
- विकासलाई प्रभावित गर्ने मुख्य मुद्दाहरू, विशेषगरी एसडीजीहरू अन्तर्गत सम्बोधन गरिएका मुद्दाहरूसँग सम्बन्धित विषयहरूमा नियमित र खुला संवाद सुनिश्चित गर्न संसद् र प्रान्तीय तथा स्थानीय सभाहरूबीच के-कस्ता संवादका माध्यमहरू विद्यमान छन् ?
- राष्ट्रिय विकास योजनाले कार्यान्वयनमा स्थानीय, विशेष सन्दर्भलाई पर्याप्त ध्यान दिने कुरा निश्चित गर्छ कि गर्दैन ? गर्दैन भने, त्यो निश्चित गर्न के-कस्ता संयन्त्रहरू थप गर्न सकिन्छ ?

१. संसद्का कर्मचारीको भूमिका

आफ्नो कामको प्रकृतिका आधारमा संसद्हरूले सबै कुराको सामान्य जानकारी राख्न जरूरी हुन्छ । एउटा सांसदले दैनिक रूपमा सामना गर्ने (मतदाताहरूको चासोको सम्बोधनदेखि मसौदा कानूनको समीक्षासम्मका) मुद्दाहरूको विविधता र जटिलताले गर्दा उनीहरूको विविध विषयहरूमा तत्कालै ज्ञान हासिल गर्नुपर्ने हुन्छ । उनीहरूको व्यावसायिक वा अन्य अनुभव र विशेषज्ञता जे-जस्तो भए तापनि, उनीहरूको धेरै यस्ता मुद्दाहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ जुन उनीहरूको सहजताको क्षेत्रभन्दा बाहिर हुनेगर्छ । त्यसैकारण, सांसदहरू विद्यायकका रूपमा गर्नुपर्ने विस्तृत कामका लागि आवश्यक सहयोग र विश्लेषण दिन संसद्का कर्मचारीहरूमाथि निर्भर हुन्छन् ।

सबै संसद् र त्यसका सदस्यहरूले धेरै स्रोत र विशेषज्ञता भएको कार्यकारीलाई संलग्न गराउने र कानून तथा बजेटको अवलम्बन र अनुगमनमा रचनात्मक भूमिका निर्वाह गर्नु पर्ने चुनौतीको सामना गर्दछन् । कानून र बजेटको अवलम्बन र अनुगमनमा रचनात्मक भूमिका निर्वाह गर्न उनीहरूले ती सीमिततामा काम गर्नुपर्ने हुन्छ, र एसडीजीहरूको कार्यान्वयनका लागि काम गर्दा पनि उनीहरूले त्यस्तै कठिनाइको सामना गर्नेछन् । यसको अर्थ संसद्सँग सांसद् र समितिहरूलाई महत्वपूर्ण सल्लाह सुभावा दिनसक्ने सूचना, तथ्याङ्क र प्रमाणमा पहुँच भएका क्षमतावान कर्मचारीहरूको आवश्यकता हुन्छ । त्यस्ता कर्मचारीहरूको बलियो समूहविना संसदले ती लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा आफ्नो भूमिकालाई पुरा गर्न सक्दैन ।

कर्मचारीहरूले सांसद्हरूलाई कुनै पनि मुद्दालाई राम्रोसँग समीक्षा गर्न आवश्यक ज्ञान, सूचना र तथ्याङ्क प्राप्त गर्न सहयोग पुऱ्याउने निर्दिष्ट माध्यम भनेको त्यसबारे विस्तृत विवरण प्राप्त गर्न, सुनुवाईको आयोजना गर्न, सरोकारवालाको पहिचान गर्न, अनुसन्धान गर्न र समितिहरूबाट संशोधन र प्रतिवेदनको तयारीमा सहयोग रहने गर्दछ । कर्मचारीहरूले संसद्, यसका समिति र सदस्यहरूलाई सम्बन्धित कानून, र राज्यकोवार्षिक बजेटको समीक्षामा र कार्यक्रमहरूको अनुगमनमा सहयोग उपलब्ध गराउँछन् ।

संसद् सचिवालयका कर्मचारीहरूका अतिरिक्त, संसद्मा कर्मचारीहरूलाई प्रायः संगठित हुने तीन मुख्य संरचनाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- **समिति सहयोग कर्मचारी** : हरेक समितिलाई बैठक, सुनुवाइ र छलफलहरूको आयोजना गर्नेक्रममा अध्यक्ष र सदस्यहरूलाई प्रत्यक्ष सहयोग उपलब्ध गराउन कानुनी, क्षेत्रगत र प्रक्रियागत सहयोगसहित नियमित व्यावसायिक कर्मचारीहरूको समूह परिचालित गरिएको हुन्छ ।
- **समर्पित व्यावसायिक एकाइ** : केही संसद्हरूमा व्यावसायिक कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको विशेषज्ञताको क्षेत्रको आधारमा एकाइहरूमा व्यवस्थित गरिएको हुन्छ । यसमा कानुनी मामिला एकाइ, अनुसन्धान एकाइ, प्रक्रियागत सुभावा महाशाखा र सार्वजनिक बाह्यपहुँच/सञ्चार एकाइ हुनसक्छन् । यी एकाइहरू सबै समिति र सदस्यहरूलाई मागको आधारमा सल्लाह र सहयोग गर्न जिम्मेवार हुन्छन् ।
- **विशिष्टीकृत एकाइहरू** : संसद्भित्र स्रोतले सम्पन्न र संस्थाको मुख्य कामकारबाहीसँग सम्बन्धित निश्चित भूमिकासहितका एकाइहरू स्थापना गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो छ । त्यसमा सबैभन्दा साभा भनेको संसदीय बजेट कार्यालय हो, जहाँ उच्च व्यावसायिक कर्मचारीहरू हुन्छन् जसले राज्यको वार्षिक बजेटको अवलम्बन र अनुगमनसम्बन्धमा स्वतन्त्र विश्लेषण प्रदान गर्दछन् । केही संसद्हरूले संसदीय प्रतिष्ठानहरूको पनि स्थापना गरेका छन्, जुन आन्तरिक विज्ञ/विद्वत् समूह (थिङ्क ट्याङ्क) सरह हुन्छ, र जसले संसद्का लागि अझ बढी विस्तृत र वैज्ञानिक अनुसन्धान र विश्लेषण प्रदान गर्दछ ।

जे-जस्तो तरिकाले कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन गरिए तापनि, त्यस्ता कर्मचारीहरू एसडीजीहरूका बारेमा सेचत मात्र नभई उनीहरूको कसरी कार्यान्वयन भइरहेको छ र त्यसको कार्यान्वयनमा मुख्य पात्रहरू को-को हुन् भन्ने कुराको जानकारी हुनुपर्छ । कर्मचारीहरूले समितिको क्षेत्राधिकार भएको विषयमा दैनिक रूपमा काम गर्दा एसडीजीहरू उनीहरूको मनमस्तिष्कमा सदैव रहनुपर्छ ।

यद्यपि व्यावसायिक कर्मचारीका लागि भनेर संसद्हरूलाई उपलब्ध गराइने स्रोत प्रायः सीमित हुनेगर्छ । एसडीजीहरूले कुनै पनि देशको विकासका सबै पक्षहरूलाई समेट्ने भएको हुनाले सबै कर्मचारीमा एसडीजीहरूको उद्देश्यहरू बुझ्ने र सराहना गर्ने क्षमता हुनु महत्वपूर्ण हुन्छ । कर्मचारीहरूसँग संसद् र यसका समिति तथा सदस्यहरूलाई सम्बन्धित कानून र राज्यको वार्षिक बजेटको लेखाजोखा र ती कार्यहरूको अनुगमनमा सहयोग पुऱ्याउन सक्ने क्षमता हुनुपर्छ । संसद्सँग आफ्ना आवश्यकताहरू पुरा गर्ने क्षमता र स्रोत रहेको छ भनेर सुनिश्चित गर्न संसदले आफ्ना कर्मचारीहरूको नियमित लेखाजोखा वा समीक्षा गर्नु महत्वपूर्ण हुन्छ । त्यस्तो समीक्षाले संस्थाको नेतृत्वलाई एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारी रूपमा एउटा सम्पूर्ण पात्र बन्न आवश्यक आधारभूत सामग्री र विश्लेषण उपलब्ध गराउन सक्ने पर्याप्त क्षमता छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न लगानीको आवश्यकता रहेको कुनै “कमी” रहेको छ भने पहिचान गर्न सहयोग गर्दछ ।

तान्जानिया : बजेट निगरानी

तान्जानियामा सन् १९९५ यता बहुदलीय प्रजातन्त्र रहँदै आएको छ । तान्जानियाको राष्ट्रिय सभामा सरकारले प्रस्तुत गर्ने राज्यको वार्षिक बजेटलाई समीक्षा गर्ने पहिला एउटा अर्थ समिति थियो । यद्यपि, खास क्षेत्रगत बजेटमा थपघट गर्न वा त्यसलाई अस्वीकार गर्ने अर्थ समितिसँग सीमित अधिकार थियो ।

सन् २०१२मा यूएनडीपी र गोप्याकको क्षेत्रीय शाखा, भ्रष्टाचार विरुद्ध अफ्रिकी संसदीय सञ्जाल (एपीएनएसी)को सहयोगमा राष्ट्रिय सभाका अध्यक्षले नयाँ बजेट प्रक्रियाको आवश्यकता पहिचान गरे । यसको सुरुवात सन् २०१३मा अर्थ समितिलाई बजेट समितिले गरेको प्रतिस्थापनबाट भयो ।

सन् २०१४ राष्ट्रिय सभाले आर्थिक र वित्तीय विश्लेषणमा विशेष सीप हासिल गरेका २० जना व्यावसायिक कर्मचारी सहितको बजेट विभागको स्थापना गर्दै बजेटको व्यवस्था पनि गऱ्यो । विभागको कार्यादेश बजेट समितिलाई राष्ट्रिय सभाले राज्यको वार्षिक बजेट पारित गर्नुअघि त्यसको समीक्षा गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हो । सांसद् र अन्य समितिहरूबाट माग भएको आधारमा यसले विश्लेषणत्मक कार्यपत्र र अनुसन्धान पनि उपलब्ध गराउँछ ।

सन् २०१५ मा सुधारको अन्तिम चरणका रूपमा राष्ट्रिय सभाले बजेट कानून पारित गऱ्यो । यो नयाँ कानूनले बजेट समितिलाई राज्यको वार्षिक बजेटको केही अंश वा सम्पूर्ण बजेट अस्वीकृत गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ ।

यसभन्दा पनि एक कदमअघि बढ्दै धेरै संसद्हरूले बहुवर्षीय वाणिज्य वा रणनीतिक योजनाको निर्माण र अवलम्बन गरेका छन्, जुन आवश्यकताहरूको समीक्षामा आधारित छ र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै त्यसको मूल जिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक सुधार र स्रोतका लागि मार्गचित्रको पहिचान गर्दछ । त्यस्तो योजना राज्यको वार्षिक बजेट वा दातृ निकायहरूबाट संसदलाई एसडीजी कार्यान्वयनका लागि क्षमता बढाउने आफ्नो प्रयासका लागि सहयोग विनियोजनका लागि पैरवी गर्न आवश्यक प्रमाण उपलब्ध गराउनका लागि राम्रो आधार हो ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसद्मा सम्बन्धित समितिहरूले एसडीजीसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको समीक्षा गर्दा उनीहरूसँग बजेट र मसौदा कानूनको विश्लेषण प्रदान गर्ने जिम्मेवारी बोकेका व्यावसायिक कर्मचारीहरू रहने गर्छन् कि गर्दैनन् ?
- समितिहरू र व्यक्तिगत सांसद्हरूलाई विश्लेषण उपलब्ध गराउने क्षमता कर्मचारीहरूसँग रहेको सुनिश्चित गर्न के सहयोग र स्रोत आवश्यक छ भनेर निर्धारण गर्न तपाईंको संसदले आवश्यकता मूल्याङ्कन गरेको छ कि छैन ?
- कानून पारित गर्ने र एसडीजीहरू अनुरूप खर्च तथा कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने आफ्नो क्षमता कहाँ र कसरी बढाउने भन्ने बारेमा पहिचान गर्न तपाईंको संसदले रणनीतिक विकास योजनाको निर्माण र अवलम्बन गरेको छ कि छैन ?

१०. संसदीय राजनीतिक दलगत समूहहरूको भूमिका

एउटा सांसदको कामको कुरा गर्दा संसदका बहुमत सदस्यहरू संसदमा आफूले प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलको पनि सदस्य हुनु भन्ने कुरालाई ध्यानमा राख्नुपर्ने हुन्छ । यो राजनीतिक आवद्धताका साथ र मार्फत काम गर्नु एकजना सदस्यको कामको महत्वपूर्ण पक्ष हो र त्यसले सांसदहरूलाई एउटा समूहमा दृष्टिकोण र विचारहरूको प्रवर्द्धन र पैरवीका लागि ठाउँ दिन्छ ।

बहस र छलफल संसदीय जीवनको केन्द्रीय पक्ष हो । आफ्ना मतदाताहरूका आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्न हरेक दलका नीति, कानून र बजेट विनियोजनबारे आफ्ना प्राथमिकताहरू रहने गर्छन् । एसडीजीहरूलाई कसरी हासिल गर्ने भन्नेबारेमा पनि दलहरूबीच विमति होला; यद्यपि दल जुन भएपनि वा सरकार परिवर्तन हुने सम्भावना रहेपनि देशले सो लक्ष्यहरू हासिल गर्नु गरेन भन्नेबारेमा प्रतिवेदन बुभाउनुपर्ने हुन्छ । त्यसैकारण सबै राजनीतिक दलहरूले लक्ष्यहरूलाई कसरी साकार बनाउन चाहन्छन् त्यसको निर्धारण गरी हरेक निर्वाचनमा त्यस्तो योजना जनतासमक्ष प्रस्तुत गर्नसक्छन् ।

क. दलगत समूहहरू

विश्वका लगभग सबै संसदहरूमा कुनै एक राजनीतिक दलका तर्फबाट निर्वाचित सदस्यहरू एउटा दलगत समूहका रूपमा बस्ने गर्छन् ।^{१३} ती समूहहरू व्यवस्थापकीय रणनीतिमा सहमत हुन र मसौदा कानून, मसौदा कानूनमा सम्भावित संशोधन र संसदमा लिइने अन्य मुख्य निर्णयहरूमा साझा दृष्टिकोण बनाउन नियमित रूपमा भेट्ने गर्छन् । आफ्नो सम्बन्धित राजनीतिक दलमार्फत दलगत समूहहरूले संसद्बाहिर हुने राजनीतिक बहसको आयोजनामा पनि भूमिका निर्वाह गर्छन् ।

एउटा दलगत समूह जो संसदमा बहुमतमा छ वा सरकारमा छ (संसदीय व्यवस्थाका आधारमा), त्यस्तो समूहले एसडीजीहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने र अभिव्यक्त प्रतिबद्धताहरूका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने मन्त्री र कार्यकारी अङ्गलाई सहयोग गर्न आफूलाई सङ्गठित गर्नुपर्छ । यो कार्य गर्ने एउटा तरिका भनेको दलगत समूहभित्र एउटा एसडीजी कार्यदलको स्थापना गर्नु हो । कार्यदलको प्राथमिक उद्देश्य विभिन्न मन्त्री र मन्त्रालयहरूसँग काम गर्दै सदनमा प्रवेश पाउनुअघि मसौदा कानून र बजेटमा दलका सदस्य र मतदाताहरूको दृष्टिकोण सुनिश्चित गराउनु हो, यसले दलगत समूहलाई त्यस्ता कार्यक्रमहरूलाई सार्वजनिक हुनुअघि नै सामञ्जस्य गराउन अवसर प्रदान गर्दछ । यसले मसौदा कानून वा बजेट जारी गर्नुअघि विपक्षी वा अल्पसङ्ख्यक दलगत समूहले उठाउने सम्भावना रहेका मुद्दाहरूका लागि पनि विचार गर्ने ठाउँ प्रदान गर्दछ । यो जनताले संसदीय प्रक्रियाहरू, जस्तै समितिमा भएको सार्वजनिक सुनुवाई मार्फत आफ्नो मत दिइसकेपछि त्यस्ता दस्तावेजमाथि सम्भावित संशोधनका बारेमा छलफल गर्ने स्थान पनि हुनसक्छ ।

विपक्षी सांसदहरूका पनि आफ्नो दलको काममा एसडीजीहरू एकीकृत हुनु त्यतिकै महत्वपूर्ण हुन्छ । केही संसदीय व्यवस्थामा छायाँ मन्त्रिमण्डलको व्यवस्था हुनेगर्छ जुन एक प्रकारको वैकल्पिक सरकार हो र जसमा विपक्षी वा अल्पसङ्ख्यक दलका सांसदहरू संलग्न हुन्छन् र सरकारमा रहेको मन्त्रालयहरूका लागि उनीहरू प्रवक्ता वा सम्पर्कविन्दुका रूपमा रहने गर्छन् । आफ्नो क्षेत्राधिकार अन्तर्गतका मन्त्रालय(हरू)ले गरेका कामको विश्लेषणको केन्द्रविन्दुमा एसडीजीहरू रहेको सुनिश्चित गर्न यी प्रत्येक "छायाँ मन्त्रीहरूसँग ज्ञान र तथ्याङ्कको राम्रो स्रोत हुनुपर्छ । अन्य प्रकारका संसदीय प्रणालीमा श्रमको विभाजन भूगोल वा अन्य कुराको आधारमा हुनसक्छ । सङ्गठनको माध्यम जे-जस्तो भए तापनि विपक्षीसँग एसडीजीहरू र उनीहरूको कार्यान्वयनका लागि योजनाका बारे स्पष्ट बुझाइ हुनुपर्छ, जसले गर्दा सरकारको एसडीजीसम्बन्धी कामकारबाहीको अनुगमन सही ढङ्गबाट गरिएको सुनिश्चित गर्न सकियोस् । यहाँ उल्लेख गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण कुरा के पनि छ भने एसडीजीहरूको कार्यान्वयनको कार्यकाल (सन् २०१५ -२०३०) का क्रममा दलगत समूहहरू विपक्षीबाट सरकारमा र सरकारबाट विपक्षीमा जानआउन सक्छन् । हरेक दलगत समूह

१३. विभिन्न देशहरूमा यी समूहहरूको नाम फरक-फरक हुने गर्छ, जसमा संसदीय समूह, ककस वा संसदीय दललगायत रहेका छन् ।

एसडीजीहरूबारे राम्रोसँग परिचित हुनुपर्छ र उनीहरूको कार्यान्वयनमा प्रतिबद्ध हुनुपर्छ, जसले गर्दा सरकारमा आएको परिवर्तनले कार्यान्वयनमा अनावश्यक ढिलाइको सामना गर्नु नपरोस् ।

ख. अन्तरदलीय समूहहरू

विगतको १५ वर्षमा संसद्भिन्न विभिन्न दलगत समूहबाट समान धारणा बोक्ने सांसदहरूको समूह बन्ने क्रम बढ्दो छ । यी अन्तरदलीय समूहहरूले साभ्ना चासो राख्ने सांसदहरूलाई उनीहरूको चासोलाई प्रतिविम्बित गर्ने कानुन र नीतिहरूको प्रवर्द्धनबारे छलफल गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ । यी समूहहरूले दलगत व्यवधानलाई तोड्दै सदस्यहरूबीच संवादको प्रवर्द्धन गर्दछ, जसलाई विभिन्न दलगत समूह र संसद्भिन्न पनि पैरवी गर्न सकिने सहमतिको निर्माण गर्नमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

केही सामान्य अन्तरदलीय समूहहरूमा महिला समूह (ककस), द्विपक्षीय संसदीय समन्वय समूह र सांसदहरूको क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जालहरू (भाग ३, (घ)मा उल्लेख भएअनुसार)मा आवद्ध समूहहरू रहेका छन् ।

एसडीजीहरूले विकासको सबै क्षेत्रलाई समेट्ने भएको हुनाले सदस्यहरूबीच चासोका खास मुद्दाहरूका लागि पैरवी गर्न समूहहरू स्थापना हुने सम्भावना रहन्छ । जस्तै, महिला समूह (ककस)ले एसडीजी-५ (लैङ्गिक समानता)को पैरवी गर्छ; गोप्याक शाखाले एसडीजी १६ (जवाफदेहिता)को पैरवी गर्छ; र जलवायु संसद् शाखाले एसडीजी ७ (स्वच्छ ऊर्जा)का लागि पैरवी गर्छ ।

समग्रमा एसडीजीहरूमा पनि अन्तरदलगत कार्यका लागि ठाउँ छ । केही संसद्हरूले एमडीजीहरू अन्तर्गत कार्य समूहहरू गठन गरेका छन् (र केहीले एसडीजीहरू अन्तर्गत पनि गठन गरिसकेका छन्) । समूह समग्रमा एसडीजीहरूको शिक्षा, प्रवर्द्धन र पैरवीका लागि केन्द्र बन्नसक्छ । लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा एउटा सक्रिय र मुख्य सहभागी बन्न संसद्का लागि आवश्यक (र यस दस्तावेजभरि उल्लेख गरिएका) प्रणालीहरूको संस्थागत प्रवर्द्धनमा पनि यो एउटा प्रमुख समूह हुनसक्छ ।

पाकिस्तान : एसडीजी सांसद् कार्य समूह

सेप्टेम्बर २०१५ मा एसडीजीहरू अवलम्बन भएपछि पाकिस्तानको राष्ट्रिय सभाले सबै प्रमुख दलगत समूहका सांसदहरूको एउटा अन्तरदलगत समूह गठन गर्‍यो । सो समूहका उद्देश्यहरू दोहोरा थिए : (१) एसडीजीहरू र त्यसको कार्यान्वयनमा संसद्को भूमिका बारे जानकारी उपलब्ध गराउने ; र (२) एउटा माध्यमको सिर्जना गर्ने जसमार्फत सांसद्, उनीहरूका दल र संसदले एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा आफ्ना कामहरूलाई संयोजन गर्नसक्नेछन् ।

राष्ट्रिय सभाका समाभुख सरदार अयाज सदीकबाट एसडीजी सचिवालयको उद्घाटन, फेब्रुवरी १६, २०१६,
हे. : <http://www.na.gov.pk/en/pressrelease.php?content=101>

सर्वदलीय समूह संसद्मा प्रतिनिधित्व भएका विभिन्न राजनीतिक दलहरूबीच राजनीतिक सहमति र पैरवीका लागि ठाउँ हुनसक्छ । एसडीजीका बारेमा समूहका सदस्यहरू मात्र सूचित र संलग्न नभई उनीहरूले आफ्ना सम्बन्धित दलमा सम्बन्ध-सम्पर्क गरी ती दलहरू पनि एसडीजीहरूका बारे सूचित र संलग्न रहेको सुनिश्चित गरेको समूहले निश्चित गर्नुपर्छ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसद्मा रहेको दलगत समूहहरूले आफ्नो काम आयोजना गर्ने क्रममा एसडीजी र त्यसका खास लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिएको सुनिश्चित गर्ने गरी काम गरेका छन् कि छैनन् ?
- खास एसडीजीहरूलाई प्रवर्द्धन गर्न तपाईंको संसद्मा के-कस्ता अन्तरदलीय समूहहरू गठन गर्न सकिन्छ विचार गर्नुहोस् ? यसले राष्ट्रिय विकास योजनामा उल्लेखित विकासका प्राथमिकताहरूसँग मेल खान्छ ?
- तपाईंको संसद्मा एसडीजी कार्यसमूह छ ? छ भने, त्यसको कार्यदेश के हो ? छैन भने, त्यस्तो समूहका लागि तपाईंको विचारमा के कार्यदेश ठिक होला ?

११. सांसद र कर्मचारीहरूको दिगो विकास लक्ष्यहरू सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि

एसडीजीहरूको कार्यान्वयन भावी पीढीसम्मको चुनौती हुनेछ । सन् २०३०मा देशले लक्ष्यहरू पूर्ण रूपमा वा आंशिक हासिल गर्‍यो भनेर समीक्षा हुँदा सांसदका रूपमा कोही रहन वा नरहन सक्छ तर, आफ्नो देशलाई सफलताको सबैभन्दा ठूलो मौका दिने व्यवस्था र अभ्यासलाई स्थापित गराउन आफ्नो भूमिका र समग्र संसद्को भूमिकाबारे भने सोच्नुपर्छ । किनभने यो केवल अमूर्त तथ्याङ्कको मापन गर्नेबारे होइन, अन्ततः एसडीजीहरूको प्रयोग गरेर आफ्नो देश विकास गर्ने र नागरिक तथा समूहहरूलाई सफलताको आफ्नो परिभाषालाई परिभाषित गर्न रोक्ने व्यवधानहरू हटाउने एउटा अवसर हो ।

तर यहाँबाट त्यहाँसम्म पुग्न सबै संसद्हरूलाई नयाँ क्षमताहरूको आवश्यकता पर्नेछ । कुनै संसदले नागरिकहरूलाई संलग्न गराउँदै सदस्य र समितिहरूको काममाफर्त उनीहरूको पृष्ठपोषण लिइरहेको र नागरिकका विचारहरू सांसदहरूमाफर्त सक्रिय रूपमा अभिव्यक्त भएको सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको र त्यसमा गहिरो अध्ययन गर्नसक्ने क्षमता भए तापनि, १७ वटै दिगो विकासका लक्ष्यहरूमाथि केन्द्रविन्दु रहेको सुनिश्चित गर्न आफ्नो प्रणालीलाई कसरी समयानुकूल बनाउने भन्ने बारेमा विचार गर्न जरूरी हुन्छ ।

युएनडीपी मोल्डोवा

लैङ्गिक रूपमा संवेदनशील मानवस्रोत व्यवस्थापनलाई प्रवर्द्धन गर्ने कुराको वाचा गर्दै संसद सचिवालय, २३ नोभेम्बर २०१६

यो मापदण्डलाई धेरै संसद्हरूले पूरा गर्दैनन् र सबै संसदले आफ्ना कर्मचारी र सदस्यहरूलाई एसडीजीहरूका बारेमा र ती लक्ष्यहरूलाई संसद्को दैनिक काममा कसरी एकीकृत गर्ने भन्ने बारेमा शिक्षित गर्नुपर्छ । यो दस्तावेज तपाईंको देशमा २०३० एजेन्डा र यसका एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा तपाईंको संसद् कसरी संलग्न हुन्छ भन्ने बारेमा बहसका लागि एउटा थालनी विन्दु हुनसक्छ । हरेक भागको अन्त्यमा दिइएका प्रश्नहरू तपाईंको सदनमा हाल भइरहेका कामको स्व:मूल्याङ्कन गर्ने र संस्थालाई अझ प्रभावकारी बनाउन तपाईं के गर्न चाहनु हुन्छ भन्ने कुराको समीक्षा गर्ने एउटा अवसर हो ।

केही संसदहरूले एसडीजीहरू (र यस अधिको एमडीजीहरू)को महत्व केही समय यता बुझेका छन् । उनीहरूले सांसदहरूले नागरिक र सरकारसँगको आफ्नो नियमित अन्तर्क्रियामा जाँदा लक्ष्यहरूलाई ध्यानमा राख्न सहयोग पुऱ्याउनका लागि ज्ञान सामग्री र निर्देशिकाहरूको विकास गरिसकेका छन् ।

इन्डोनेसिया : एमडीजीहरूसम्बन्धी सांसदहरूको निर्देशिका

इन्डोनेसियाको प्रतिनिधि सभाले सन् २००३ मा एमडीजीहरू (अहिले एसडीजीहरू) सम्बन्धी एउटा संसदीय कार्यदलको गठन गर्‍यो । कार्यदलले एमडीजीहरूबारे सांसदहरूका लागि एउटा निर्देशिका तयार गर्‍यो । निर्देशिकाले सबै सांसदहरूले ती लक्ष्यहरूसम्बन्धी मसौदा कानुनमाथि विचार गर्दा र सरकारका क्रियाकलापहरूको अनुगमन गर्दा सोच्नुपर्ने मुख्य प्रश्नहरूलाई श्रृङ्खलावद्ध रूपमा उल्लेख गर्दछ । यसका अतिरिक्त, निर्देशिकाले नागरिक संलग्नताका लागि र राष्ट्रिय तथा उपराष्ट्रिय तहमा सांसदहरूले स्थानीयस्तरमा र समुदायहरूमा स्थलगत भ्रमण गर्दा के कुरा हेर्नु र विचार गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा नमूना पनि उपलब्ध गराउँछ ।

उदाहरणका लागि केही संसदहरूले कर्मचारी वा सांसदहरूको कमीका कारण उनीहरू आफैँले के गर्न सक्छन् भन्ने कुरामा सीमाहरू छन् भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गर्छन् । सीमितताहरू हटाउन कुनै समयमा संसदले यूएनडीपी जस्ता संस्थाहरूसँग परियोजना र कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्छन्, जसले उनीहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि, कानुनी आधारको विकास, र एसडीजीहरूको प्राप्तिलाई बढावा दिनका लागि साधन र संयन्त्रहरूको सिर्जना गर्नमा मद्दत गर्न सक्छ । साधनहरूमा कर्मचारी र सांसदहरूका लागि कार्यशाला, गोष्ठी, संयोजन र समकक्षीबाट प्रशिक्षण हुनसक्छन् । यस दस्तावेजको अन्य स्थानमा उल्लेख भएको दीर्घकालीन योजनासँग एकीकृत गर्दा त्यस्तो सहयोगले संसद् एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा पूर्ण र सक्रिय साभेदार बन्नेतर्फ काम गर्दै जाँदा उल्लेखनीय प्रभाव पर्नसक्छ ।

सामोआ : नयाँ सांसदहरूलाई एसडीजीबारे अभिमुखीकरण

मार्च २०१६ को आम चुनावपछि, अफिस अफ दी क्लर्क र व्यवस्थापिका र सरकारी मन्त्रालयहरूको समन्वयमा आइएलओ र यूएनडीपी जस्ता विभिन्न संरासङ्घीय निकायहरूले नव निर्वाचित सांसदहरूका लागि एसडीजीहरूका बारेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको आयोजना गरे । कार्यक्रम नयाँ सदस्यहरूका लागि विस्तृत अभिमुखीकरणको एउटा अंश थियो । त्यसले सदस्यहरूलाई एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा उनीहरूको भूमिका र अगाडि बढ्दै जाँदा संयुक्त राष्ट्रसंघबाट उनीहरूले प्राप्त गर्ने सहयोगका बारेमा अझ राम्रोसँग बुझ्ने मौका दियो ।

स्रोत : www.samoobserver.ws/en/18_03_2016/local/3791/Making-global-goals-Samoa%E2%84%A2s-own.htm.

आफ्नो देशमा एसडीजीहरूको कार्यान्वयनमा सक्रिय हुन चाहने संसदहरूले विभिन्न लक्ष्यहरूको आपूर्तिमा पूर्ण रूपमा संलग्न हुन आफ्नो र आफ्ना सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न आर्थिक सहयोग, प्राविधिक सल्लाह र अन्य स्रोतहरू उपलब्ध गराउने अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय संस्थाहरूसमक्ष सहयोगका लागि आधार बनाउनु पर्छ ।

माथि उल्लेखित सहयोगी संस्थाका अतिरिक्त, संसदले इस्लामिक डेभेलपमेन्ट बैंक^{१४} जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्था र अन्य क्षेत्रीय बैंकहरूबाट पनि आर्थिक सहयोग खोज्न सक्छन् । यी संस्थाहरूको स्थापना अन्य विषयका अतिरिक्त सदस्य राष्ट्रहरूले एसडीजीहरूसहित दीर्घकालीन विकासका उद्देश्यहरू पूरा गर्न सक्षम भएको सुनिश्चित गर्न राज्यका संस्थाहरूलाई विकसित गराउन भएको हो ।

एसडीजीहरूमा संलग्न हुन चाहने संसदका लागि मुख्य उपाय यो हातेपुस्तिकामा भएका अन्तर्वस्तुका आधारमा अगाडि बढ्नु हो । यस दस्तावेजमा उल्लेख गरिएका जानकारी, विभिन्न देशका उदाहरणहरू र विचारणीय प्रश्नहरूको उत्तरका आधारमा संसदले प्रमाणमा आधारित सम्भाव्यता अध्ययन वा आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नसक्छ, र त्यो एसडीजीहरूको प्राप्तिमा सक्रिय साभेदारका रूपमा संसदले ल्याउन पर्ने परिवर्तनका लागि आवश्यक सहयोग र स्रोतको आग्रह गर्ने आधार बन्नसक्छ ।

विचारणीय प्रश्नहरू

- तपाईंको संसदको आफ्ना कर्मचारी र सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने के योजना छ ?
- तपाईंको संसदसँग आफ्नो देश सुहाउँदो एसडीजी ज्ञान उत्पादनहरूको विकास र प्रसारका लागि के योजना छ ?
- कर्मचारी र संसद तालिम र ज्ञान उत्पादन विकासका लागि पर्याप्त आन्तरिक बजेट उपलब्ध छ कि छैन ?
- तपाईंको संसदका कर्मचारी र सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न बाह्य संस्थाहरूबाट के-कस्तो सहयोग उपलब्ध छ ?
- संसदीय क्षमता विकास र तालिमलाई सहयोग पुग्ने स्रोत उपलब्ध गराउन कुन अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरू तयार छन् कि छैनन् ?

१४. विश्व बैंक-कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (आइफाड)-युरोपियन इन्भेस्टमेन्ट बैंक (इआइबी)-युरोपियन बैंक फर रिकन्स्ट्रक्सन एन्ड डेभेलपमेन्ट (इबीआरडी)-सिएएफ-डेभेलपमेन्ट बैंक अफ ल्याटिन अमेरिका, इन्टर अमेरिकन डेभेलपमेन्ट बैंक ग्रुप, अफ्रिकन डेभेलपमेन्ट बैंक, एसियन इन्फ्रास्ट्रक्चर बैंक, क्यारेबियन डेभेलपमेन्ट बैंक, सेन्ट्रल अमेरिकन बैंक फर इकोनोमिक इन्टिग्रेसन, इस्ट अफ्रिकन डेभेलपमेन्ट बैंक-वेस्ट अफ्रिकन डेभेलपमेन्ट बैंक-ब्ल्याक सी ट्रेड एन्ड डेभेलपमेन्ट बैंक-इकोनोमिक कोअपरेसन अर्गनाइजेसन ट्रेड एन्ड डेभेलपमेन्ट बैंक-यूरेसियन डेभेलपमेन्ट बैंक-न्यू डेभेलपमेन्ट बैंक (पूर्व ब्रिक्स डेभेलपमेन्ट बैंक) ।

विश्व लक्ष्यहरू

विकासका

संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विकास कार्यक्रम
 One United Nations Plaza
 New York, NY, 10017, USA
 Tel: +1 212 906 5502
 For more information: www.undp.org
 Copyright 2017, UNDP.